

3484 (7) I. N. 7.
DISPUTATIO THEOLOGICA,
DE
FIDEI NICÆNÆ,
i. e.

ARTICULI
DE
SACRO-SANCTA
TRINITATE,

ANTIQUITATE, VERITATE ET NECESSITATE,
Quam

SUB PRÆSIDIO
'VIRI SUMME REVERENDI, MAGNIFICI, ATQVE
EXCELLENTISSIMI,

DN. MICHAELIS WALTHERI,

SS. THEOL. L. EJUSDEMQUE PROF. PUBL. CELEBERRIMI,
ALUMNORUM ELECT. EPHORI GRAVISSIMI,
DOMINI, PATRONI, HOSPITIS, PROMOTORIS ET PRÆCEPTORIS,
INCOMPARABILITER MERITI,

Publico & placido Eruditorum Examini sistit

AUCTOR

M. JO. BAPTISTA RÖSCHELIUS,

SEMPRONIO-HUNG.

FACULT. PHILOS. ADJUNCTUS,

Ad diem 1. Decembris A. c1o 13c LXXXVII.

H. L. Q. C.

VITEMBERGÆ RECUSA,
LITERIS IO. GODOFREDI MEYERI, 1714.

Bayerisch
Staatsbiblio
München

I. N. J.

§. I.

Tomne inferorum Principis studium, omnis ejus voluntas & cupiditas, unice ad æternum humani generis spectat interitum; sic quoque nunquam non aliquid, in illud nefarie molitur, & aut aperto pugnat Marte, aut occultissimas ponit struitque insidias. Nam & calliditate astutiaque excellit, & nullo tempore quiescere, suavissimam reputat quietem, & oblatas rei bene gerendæ opportunitates, solertissime novit occupare. Itaque ubi vel minima, sese offert sæviendi occasio, mox classicum canit, infensissimus hostis, & ita omnia, igne, ferro, cædibusque replet, ut ne Hyperboreus quidem Oceanus, tot decumanis fluctibus agitetur, quot sæpe Ecclesia, afflictionum obruitur procellis. Sin vexationibus locus non sit, nec res manifesta vi succedat, innumeras in promptu habet, antiquus ille & sinuosus serpens, inexpiabiles fraudes, quibus unumquemque aggrediatur, oppugnet, in sua flectat vota, protrahatque casses. Si quid opes, honores, commoda, aut contra inopia, ignominia, incommoda perstringere hominis queant oculos non longe gentium ei hæc absunt, sed præsto & parata omnia. Si quid Spes, metus, ira, blandities, amicitia inimicitia adjumento esse possunt, horum illi nunquam desunt semina. Inprimis autem extrema maximi hujus Veteratoris varieties ex eo conspicitur, quod illos ipsos, quos in Ecclesia, auctoritate eminere videt, præ reliquis impetat, ad eos corrumpendos perdendosque, summa quæque conferat, ut si ii cadant,

eorum ruina universos propemodum comprehendat. His commodissime sæpe utitur emissariis, ad excitandas ingentes turbas & tumultus. His sæpe callidissime abutitur ministris, ad offendendos, Veritatis luci, fumos & errorum tenebras. His parariis, sæpe quicquid e re sua esse judicat, sive credi, sive fieri, ut fiat, credaturque, ingeniosissime efficere, sanctissimamque polluere laborat Religionem.

§. II. Etsi vero immanissimus iste hostis, nullum non sacratissimæ nostræ fidei dogma, multiplicibus modis est aggressus, haud ulli tamen, tot ac tam versutas intentavit technas, quam augustissimo SS. *TRINITATIS* mysterio. Nam cum prisca veraque de eo Fides, duplici constet parte, ut & *DEUM* unum, & *Personas* numero tres, unius essentiae, ejusdemque potentiae & dignitatis, sancte pieque credamus; Diabolus non tantum per excitatum Barbarismum, Scythicismum, Hellenismum, Samaritanismum, & πολυθέφalon Judaismum, innumerum Deorum exclusit numerum, sed & post exortam Evangelii lucem, hoc unum & præcipuo quodam egit conatu, ut quoniam veritatem, in illo, qui Veritas est, varie tentato, subvertere non potuit, eandem in illius fidelibus, aliqua ratione vitaret, aut subrueret. Proinde omnibus undiquaque viribus annixus, nunc *PERSONARUM* Divinarum *NUMERUM*, nunc earum *Consubstantialitatem* & *Essentiae UNITATEM*, sic obliquè fucatis opinionibus invasit, ut & ingenti negotio vexarit Ecclesias, & his horumque ministris, ceu validissimis machinis, adversus certissimam Fidei confessionem, fuerit usus, petramque Veritatis & Ecclesiae caput, pietatis prætextu, petierit ac oppugnarit.

§. III. Ac Personarum quidem pluralitatem inficiantium, alii Universum Trinitatis mysterium impugnarunt, impugnantque hodiernum eorum posterum, negantes Essentiam Divinam, uno pluribus, aut communicari posse, aut in Scriptura tribui, ut rebelles & Theomachi Apellæ, horumque & Nestorianorum, infelix germen Muhammedani. Alii Trinitatem non Personis, sed nominibus distinguentes, unam personam

nam afferebant, quem in Divinis Literis, distincte Patrem, Filium & Spiritum S., nominari non poterant diffiteri; quo pertinent, cum obscuri nominis quidam, apud *Ignatium & Justinum*, tum a *Tertulliano, Epiphanio, Augustino Theodoretoque* copiose descripti, confutatiqve sero sapientes Cata Phryges, monstrosi Praxeani ἀνόητοι Noetiani, ἀσεβήτατοι Sabelliani, judaizantes Samosatreniani, Photini Homuncionistæ, otio dediti Messaliani, mendaces & perjuri Priscillianistæ, ne de recentius exortis Servetianis, nonnullis Anabaptistis, Weigelianis, Novellis Prophetis, Campuanis, quicquam commemorem. Sed longemajor, illorum copia est & diversitas, qui unitatem Essentiae, trium Divinarum Personarum, vocarunt in dubium, aut uno DEO non contenti, duos, tres, quatuor, imo innumeros fere, natura perinde atqve proprietatibus, distinctos diversosque, summos minoresque Deos, scelestè fingeant. In horum quippe censum, referenda venit, universa libidinosa Gnosticorum turba, μισόγραμμα Saturniliani, lymphatici Basilidiani, cœnosi Nicolaitæ, impudentes Apellejani, stigmatici Carpocratiani, Æonum exercitu armati Valentiniani cum tota Colobarsiorum, Secundianorum, Ptolemeitarum colluvie: huc pertinent, omnes emotæ mentis Alogi, bicipites Merinthiani, mente, spe, factisque mendici Ebionæi, Theodoto coriario sati Berylliani: omnes denique vulgo sic dicti Polytheitæ, Marcionitæ, Marcossii, cenchritidis simillimi Manichæi, blasphemii Ariani, Tritheitæ, Triformiani, Tetratheitæ aliique infiniti pene Anti Trinitarii. Quorum ut ut complures, uno & eodem tempore, tanquam fungi, inusitata quadam fœditate, eruperint, aut ut plures serpentes, ex eodem propullularint cavo, universi nihilominus, singulari DEI benignitate, Scripturarumque potentia, & indefesso Theologorum studio, aut extirpati penitus, aut minimum, ad incitas redacti sunt, felicissime. Quod de videatur *Irenæus & Auctores* antea nominati.

§. IV. Neque tamen ideo, Diabolus quoque arena excessit, & clypeum animumque abjecit, quin de novis potius, com-

parandis copiis fuit sollicitus, & quia novit, humanam mentem impense quidem amore veritatis trahi; sed non minus impatientem jugi fidei, externa sanctitatis specie delectari, hinc non tantum, enectam & emortuam veluti, Photini impietatem, post tot secula, postremis hisce temporibus, denuo reduxit, sed & veritatis vultum prætendens, triplici instruxit artificio, ex quibus unum est, simulatum accuratius Scripturæ S. studium, quod Neo-Photiniani impense solent jactare, gloriantes, *Curcellæo, Dissert. I. buccinatore se adeo religiose, S. literis adherere, ut omnis vox pag. 716. op. 5 locutio, quæ ibi non reperiatur, sibi sit suspecta*, quam vere, vide *Nucl. H.E.* sis apud Sandium, propriam turpitudinem confitentem; alterum externa pietas, & intemerata vitæ sanctimonia, quam si ulli, næ hujus farinæ homines præ se ferre optime norunt; tertium denique libertas aut licentia credendi, vel non credendi, quicquid humana ratio, suis innixa principiis, vel approbat, vel repudiat. *Neque enim propterea nos Christianos esse factos, ajunt, ut animalia rationalia esse desinamus*: imo contra Scripturæ ceu luci majori adjungendam esse rationem, tanquam lumen minus, æque veritatis viam, atque verbum Propheticum, & Apostolicum, demonstrans. Sic ficti fucatique, ne quid fraudium deesset, & ut homines, in securitatis somnum inducti, tanto facilius, Veritatem sibi excuti paterentur, interdum per jocum quasi, aut melioris tantum informationis gratia, dubium movere, interdum non tam de rebus, quam terminis ambigere, & de momento potius Quæstionis, quam de ipso dogmate, hæere atque disputare, videri volunt, stratagemate hæresi huic, admodum familiari, & ab ipsis ejus incunabulis inde, quasi proprio.

§. V. Vix enim *Michael Servetus*, impiam suam in Ari-
anis Afrorum scholis, haustam sententiam disseminaverat, &
Societati, quæ in Italia, circa Annum 46. supra cl. Io., auctore
L. Socino, caput, extulit, ansam dederat, quum non nemo, cui
*Sylv. L. I. Spiritus (vertiginis dubio procul) nomen fuit, Andreæ Frici-
Tr. 2. c. 2. um Modrevium*, per jocum & lusum veluti, in eandem nassam
abri-

abripuit, & hic illius postea vestigia legens, primus in Disputa-
tionibus suis Pyrrhonicis de Trinitate, sanctissimum hocce My-
sterium, in primis ex antiquitate, impugnare est aggressus, & vi-
guisse illud in Ecclesia, ante Concilium Nicænum, in dubium
vocare coepit. Idem postmodum fecerunt & alii, magno nu-
mero; sed non minori opinionum varietate. *Nam Ministri*
Sarmatiae Transylvaniæque, substituerunt in sententia Johannis *Lib. 1. de*
Beliardi, qui ut ipsi referunt, scripserat, *doctrinam de tribus per-* *Vera & F.*
sonis in una essentia, Rabbini omnibus, Prophetis & Apostolis *C. D. c. 3.*
fuisse prorsus ignotam, incæpisse vero augeri tempore Tertulliani,
postea sub Athanasio in immensum crevisse *Ad. 345. & usque ad*
An. 450. sub Augustino & Hieronymo non contemnendam confir-
mationem adeptam, sub Petro autem Lombardo novum Regnum
& incrementum non minimum accepisse *A. 1140.* At Simon Budnæ-
us eandem Justinii inventionem esse impie blasphemavit, *Smalcit.* In *Prefa*
vero Anti-Christi, tempore Apostolorum in Ecclesiam introdu- *Apol. Resp.*
ctum. Ex adverso Johannes Sommerus Pirnensis in Thesibus, *ad N. M. S.*
quas A. 1571. edidit, & A. 1583. non Ingolstadii, ut titulus men-
titur, sed Cracoviæ, apud Alexium Rodecium, recudi curavit,
de DEO Papano, Trino & Uno, probare conatus est, totum hoc-
ce Mysterium, prorsus Philosophorum Græcorum fuisse com-
mentum, cui occasionem dederit, phrasis librorum Apostoli-
corum Ebræa, a Græcis Philosophantibus, non intellecta, com-
plementum vero addiderit Pontifex Romanus, fatetur interim
ab Alexandro, Athanasio, Gregorio, & Basilio defensum. Hunc
proxime secutus est, *Infustus Socinus*, qui contendebat, nec *Defens.*
ante nec post tempora Constantini M. aliquando, quicquam au- *Anim. adv.*
ditum fuisse de DEO Trino, a Christianis passim adorato, con- *c. 12. pag.*
stare potius, talem DEUM, & præcipuis & plerisque Christianis, *686. Tom.*
fuisse incognitum. *Ipsam Concilium Nicænum, nihil de tribus* *Il. Oper.*
Divinis Personis, quæ in una Divina Natura sint, statuere aut pro-
nuntiare Imo ipsam Romanam Ecclesiam, quæ symbolum istud Con-
stantinopolitano symbolo inclusum, in suam missam inseruerit, &
ei addiderit, quicquid ad fidei nostræ expositionem, pertinere censue-
rit,

rit, tale illud nobis dedisse, ut nihil de tribus divinis personis, quæ
Prefat. in una natura, in eo audiatur. Accessit tandem Jonas Schlich-
Disp. de tingius & ut male cohærentes blasphemias quodammodo con-
Trin. ciliaret, non est veritus eructare; *banc doctrinam primum ab iis, qui humanam Christi naturam dedignati, divinam illi antequam e Virgine nasceretur, attribuerint esse conceptam, a Praxeanis formatam, a Montanicis exclusam, ab Arianis provecctam, ab Homousianis enutritam, ab Athanasio & Scholasticis ad maturitatem perducctam.* Adeo hominibus istis omnis periit pudor, ut non erubescant, & fingere, quæ neque historia, neque rerum natura patitur, & bullatas ejusmodi nugas subinde recoquere, aut sub specie singularum Antiquitatum Ecclesiasticarum, in proprium dedecus, erudito Orbi obtrudere. Ne hilum enim meliora sunt, quæ illorum, nescio an asseclæ, an Patroni, St. Curcellæus & Christoph. Sandius, adferunt. Æque certe frigida & jejuna
In Prefat. calumnia est, quando Curcellæus scribit: *Recentiorum sententia ad Opera Patrem, Filium & Spiritum S., habere unam numero essentiam in-Sim. Episc. ter se communem, nihil habet in veteris Ecclesie auctoritate præsi-*
p. 797. Op. dii, nec eam obtinuisse vulgo ante tempora Scholasticorum, id est A. C. cl. aut circiter: distinctionem inter unam numero essentiam & tres personas, a Doctoribus Scholasticis esse excogitatam: vo-
Dissert. 1. cem ὁμοῦσι. Patribus Nicanis per imprudentiam excidisse, &
n. 71. p. 852. ex ignorantia decreti Antiocheni. Æque monstrosus est, quod
Op. Sandius dicit: Muselmannos doctrinam de uno DEO & verbo sive Nucl. H. E. Filio Dei sequi, in ea Judæos, Philosophos Platonicos, Patres pri-
p. 102. mitiva Ecclesie consentire: Item, omnes Patres usque in seculum In Diss. de quintum sensu Platonico de Verbo scripsisse: & satius esse e Philone λόγῳ
Judæo atque Platone & Platonici quam aliunde, veram No. inis
p. 141. N. λόγῳ rationem petere. Æque insulse quærit, quis credat? Au-
 gustinum formulas illas contradictorias, quas Libr. VI. de Trin. c. 10. scribit intellexisse: *In summa Trinitate tantum est una, quan-*
tum Tres simul sunt, nec plus aliquid sunt duæ, quam una, & in se infinita sunt. Ita & singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & unum omnia. Hac
verba,

verba, pergit, sunt adeo sublimia, ut nec Christus nec Apostolica
vel proferre, vel intelligere potuerunt, quin potius Logicographos
instruant exemplis formularum contradictoriarum. Et paucis in-
terjectis: *Decrepita Ecclesia Romana, jam aspersa est & infecta* p. 145.
inter alias maculas & rugas, temerariis istis & confusis Scholasti-
corum de Trinitate decretis, conclusionibus, axiomatibus, propter
quæ novorum conciliorum multiplicatione opus est, ut Patri debitus
asseratur honos. Perinde quasi penes Scholasticos staret, ullos con-
dere fidei articulos, vel formulæ & loquendi modi illis recepti,
quicquam ad substantiam fidei conferant, vel si quid, quod faci-
le largimur, nimix curiositatis apud Patres illos humanæ sapi-
entix, ut Scaliger eos vocat, occurrat, propterea infans cum
pulvisculo sit everrendus, nec nævis, quos in exponendo Gene-
rationis & Processionis Divinæ modo committunt, aliter quam
novis mederi queamus Conciliis. Scilicet non possunt homi-
nes isti concoquere, quod ad defendenda contra suas strophas,
& ψευδόνυμον σοφίαν, præcipua fidei mysteria, præsertim de
Trinitate, & Persona Christi Mediatoris, non tantum Veteres
Athanasius, Nazianzenus, Pasilius, Cyrillus Alexandrinus, Au-
gustinus, Hilarius, Leo &c. uberrimam congesserint materiam,
sed etiam recentiores, & inter Scholasticos præcipue Thomas,
ab illis præformata, ad corruptæ humanæ rationis difficultates, &
objectiones tam subtiliter, tam perspicue accommodent, &
terminis convenientibus adhibitis, tam opportune declarent, ut
illi non habeant, quod regerant, adeoque turbare omnia, mi-
scere, & nescio quid non comminisci malint, quam victi Veri-
tati cedere. Ita vero fit, ut & Orthodoxi subinde actum quasi
agere cogantur, & necesse habeant quæ illi intricarunt, iterum
extricare.

S. VI. Quapropter cum nemo non hodiernorum Anti- *Vid. Sand.*
Trinitariorum laboret, venerandum hocce Mysterium, novita- *in Bibl.*
tis suspectum reddere, nemo non ejus necessitatem elevet, aut *Anti Tr.*
perpetuum in Ecclesia usum, hostiliter impugnet; nobis quo-
que minime vitio vertetur, quod fidem piæ antiquitatis, in hoc

præcipuo ac summo doctrinæ & confessionis Christianæ capite, a tantis calumniis vindicare, ejusdemque cum modernis totius Christiani Orbis Ecclesiis ὁμοψυχίαν asserere conemur. Quod si cuipiam id solum egisse videbimur, quod ab aliis traditum est eruditius, & felici fidere, nulli non innotuit, magnopere non commovebimur. Nam ut plurimum,

Carpimus extremas voces, & verba priorum.

Priscorum, qui nunc scribimus, echo sumus.

Simus ergo & nos! modo Veritas in lucem proferatur, & animus, si non alius, saltem proprius; ad rem & Veritatem traducatur, & in vero invento confirmetur. Quod omne optime nos consecuturos speramus, si prius accurate cognitum habuerimus, quo Auctore Ariana hæresis coeperit, ex quibus promanarit fontibus, & diligenter inquisiverimus, quo pacto tandem, postquam virus illud longe lateque serpsit, Nicææ feliciter eidem obices fuerint positi.

§. VII. Cæterum quia nomen Arianorum communius est, & nefanda illa labe, a nonnullis notantur etiam illi, qui Arianis non plane homodoxi fuerunt, sed propriis infames erroribus, affines solum eis exstiterunt, ideo hos ab illis separare par est, & removendi hic sunt Donatistæ, Dorotheani, Messaliani, Mentangismonitæ, Triformiani, Tritheitæ, Tetatheitæ, qui omnes quidem nimium quantum, a sana doctrina recesserunt, & e Scholis Arianorum progressi videntur, exquisitè tamen loquendo, Ariani dicendi non sunt, cum ad nullam istorum sectam revocari commode possint. Quarum varietatem etsi nemo facile satis sit explicaturus, siquidem non inter se invicem tantum varie dissenserint, sed etiam Euripo inconstantiores, haud raro a se ipsis, tempori & utilitati servientes, in diversum abierint, ita ut,

Lib. xv. teste Hilario, annuas & menstruas de DEO fides habuerint, tres
Const. obt. tamen imprimis inter eas celebres evaserunt, ab Epiphano, Philastrio, Augustino, aliisque Catalogorum Hæresium Scriptoribus
p. 212 diligenter a se invicem discretæ & prolixè descriptæ, non im-
p. 861. Disl. prudenter, ut calumniatur Curcellæus, sed urgente ita rerum
gesta-

gestarum historia, & ad detegendas feliciter hæreticorum fraudes. Nam cum a primigenio Arii errore, & mera blasphemia, Christianæ aures vehementer abhorrent, multi ejus sequacium, e mentita quadam specie ac larva, faciem obducebant, & impietatem coloribus quibusdam incrustare sunt conati. Itaque quidam eorum, antiquum obtinentes, aperte Filium Patri *DISSIMILEM* dicebant, alii prioribus fraudulentiores, *SIMILEM* simpliciter, nulla Substantiæ vel Essentiæ mentione facta, nonnulli denique *SIMILEM PER OMNIA* etiam secundum *SUBSTANTIAM*, unde illi Anomœi, isti Homœani, hi Homœusiani ἀπὸ τῆς ὁμοιότητος dici consueverunt.

§. VIII. Cœpit autem adulterinum ὁμοιότης vocabulum, teste *Socrate*, frequentari, & instar tesserae palam adhiberi, *Lib. II. c. 45. p. 152.* mox post Concilium Seleuciense, svasore Macedonio, assertoribus Georgio Laodiceno, Sophronio Pompejopolitano, Silvano Tarcensi, & omnibus illis, quotquot in Seleuciensi Concilio cum Acacio facere recusarunt, & formulæ Antiochiæ conceptæ subscripserunt, *Basilio* Ancyrano & Eustathio Sebasteno, ceu ex Epiphanio liquet, minime exceptis, viris alioquin doctis, modestis, & prioribus illis, longe minus improbis, minus a voce Consubstantiali abhorrentibus, adeo ut & S. Athanasius, & S. Hilarius de iis non male senserint, & in spem venerint, posse illos comitare in viam, qua decesserant, reduci. Nam aliquid impietatis, eos a reliquis traxisse, aut suspectum saltem, & insincerum animum gessisse, *Hæres. 73. Lib. I. p. 322.* dubitari nos non sinunt formulæ, quæ apud *Epiphanium* leguntur, & a *Mario Victorino*, ob obscuritatem celebri, redarguuntur; *Lib. II. p. 335.* sed tanta eos usos fuisse calliditate & ita suum dogma involvisse, ut ne Athanasius quidem, illud satis habuerit exploratum, & inde factum fuerit, ut plerique Patrum de iis commodius sentirent, quod vult Petavius, nulla nititur ratione nulla verisimilitudine, imo contrarium patet ex ipso *Athanasio*, qui postquam multa de sententia Basilii dixisset, subjicit. *Hæc quidem sufficiunt ad ostendendam dilectissimorum hominum sententiam non longe* *Lib. I. de Tri: de Syn. p. 917.*

abesse, a consubstantiali. Nam quid opus erat dicere non longe
 abesse, si eos per omnia sinceros habuit, verum multo magis id
 de Syn. p. videre est ex Hilario, qui mihi quidem, inquit, in his, quæ vos de
 244. Orientalium quorundam assensu, susceptæ legationis ministri sub-
 scribendæ Syrmium detulistis, nihil suspicionis relictum est: sed ha-
 buerunt ab exordio nonnihil offensionis, quæ credo vos sanctissimi
 Viri Basilii & Eustathii & Eleusii, ne quid Scandali afferretur,
 abolenda tacuisse. Quæ si recte scripta sunt taceri non debuerunt.
 Si autem quia non recte scripta sunt, adhuc tacentur, cavendum
 est, ne aliquando dicantur. Parcens enim adhuc de his nil dico:
 tamen mecum recognoscitis, quod non ita omnis scriptæ apud An-
 cyram fides se habeat. Non famæ fabulam loquor: literarum fidem
 teneo, non a laicis sumtam, sed ab Episcopis datam. Oro vos fra-
 tres, adimite suspicionem, secludite occasionem, ut probari possit
 ὁμοῖός τινος, non improbemus ὁμοῖός τινος. Quibus si addantur, quæ
 Sozom. leguntur apud Sozomenum & præprimis Philostorgium, manife-
 Lib. IV. c. sta satis fient, quæ diximus. Hi igitur omnes sicuti universi re-
 13. 16. 22. pudiat ὁμοῖός τινος, Filium tantum ὁμοῖός τινος dixerunt, sic quo-
 Philost. que omnes Homœusiani dicti sunt, frequentius tamen Semi-A-
 Lib. IV. riani, quod Arianam impietatem ex animo prorsus amplexi id
 tm. 8. 9. p. ex dimidio agere viderentur, dum Filium neque ὁμοῖός τινος, Ario
 494. Ed. hac in re faventes, cum Nicænis Patribus afferere vellent, ne-
 Val. que aperte creaturam profiteri hominum metu auderent, sed o-
 pinionem mediam secuti ὁμοῖός τινος, seu similis cum Patre sub-
 stantiæ dicerent, ὁμοῖός appellacione, eum Patri consubstantia-
 lem esse negantes, ὁμοῖός autem nomine, dogmatis absurditatem
 contegentes.

§. IX. Ab istis, secessionem in ipso Concilio Seleuci-
 ensi fecerunt Homœani, qui neque consubstantialem Filium
 Patri, neque similem substantia, sed tantummodo ὁμοῖός vel si-
 milem dicebant, de cætero creaturam esse ex creaturarum or-
 Sac. LII. dine vel negantes, vel saltem non confitentes. Cujus Sectæ
 6. 39. princeps & primipilus erat, animi pariter, ut corporis altero
 oculo privatus Cæsariensis Episcopus, Acacius, qui etsi re ipsa,
 non

non aliter atque Anomœi, de DEO sentiret, tamen privato odio impulsus, paulo diversam rationem est ingressus, & similem Patri Filium dicebat, non substantia; sed sola voluntate, & quemadmodum imagines Archetypo similes sunt, proinde utrumque & ὁμοιόσιον & ὁμοῦσιον veluti peregrina, & Scripturis ignota, ex æquo rejiciebat, ἀνόμοιον vero in speciem anathemate damnabat, novamque & in omnem partem versatilem formulam Seleuci, adjutore Leona Comite, edidit, approbantibus eam Georgio Alexandria, Uranio Tyri, Eudoxio Antiochiæ, aliisque nonnullis triginta numero Episcopis. Nec edidisse erat contentus, sed vaferrimis etiam fraudibus, & artibus effecit, ut vim atque auctoritatem obtineret, & Episcopi, qui illi subscribere renuissent, Ecclesia ejicerentur, concitato in eos Imperatore, quasi fidem illam suscipere recusarent, quæ Syrmii a Marco Arethufio concepta, a Basilio Ancyrano, coram ipso fuerat comprobata.

§. X. Sic Secta hæc media veluti apparebat, inter Semi-Arianos atque Anomœos, qui alias etiam Aetiani, nec non Evnomiani dicuntur, a præcipuis suis post Arium Præceptoribus, *Aetio*, & *Evnomio leproso*, quorum ille ex Aurifabro in Diaconum Antiochenum creatus, Arii partes, nova ratione, defendere sategit, aperteque Filium Patri Dissimilem asserens, inde ἀθεῖ dictus est; hic vero illius factus discipulus, inter omnes ἀνόμοιον ardentissime est tutatus, itaque hoc parastata & magis innotuit hæc hæresis & post conciliabulum Constantinopolitanum, sola florere coepit, postquam Acaciani, in illorum castra transiissent, & palam propugnare incepissent, Filium esse creaturam, nec ulla re Patri similem, nedum parem aut æqualem existere, quæ ipsissima Arii fuerat blasphemia, id quod evidentissimum est futurum, si cujusmodi primigenium Arii dogma fuerit declaraverimus, & tum ex ipsius verbis, tum ex antiquissimis & hæretico illi æqualibus Scriptoribus ejus veluti in *Epist. ad Summam confecerimus*. Sic itaque affirmabant: *Credimus u. Alex. ap. num DEum solum ingenitum, solum æternum, solum principio ca* Epiph.

rentem solum verum, solum immortalem, solum sapientem, solum bonum, solum prepotentem, solum iudicem, omnium moderatorem & administratorem, immotum & immutabilem, iustum, bonum, legis & Prophetarum & N. T. pariter DEum, qui ab eterno DEus, non autem semper Pater fuit, factus is demum cum unigenitum DEum ante sempiterna tempora genuit, per quem & secula & reliqua procreavit omnia. Genuit porro re ipsa, non specie tenus, ac subsistentem illum sua voluntate condidit ejusmodi, ut neque converti, neque mutari possit: perfectam DEI creaturam, sed non tanquam rerum creaturarum aliquam, foetum iidem; sed non tanquam unum e ceteris. Ut qui Dei voluntate & consilio ante tempora & secula omnia creatus, ut viveret atque esset a Patre acceperit, adeo ut eadem illa creatione gloriam ei Pater splendoremque contulerit. Quamobrem tres sunt hypostases Pater, Filius & Spiritus S. Et quidem Deus ille Pater solus ex omnibus principiis expers, Filius sine tempore genitus a Patre & ante secula creatus ac fundatus priusquam gigneretur, non fuit. Sed sine tempore & ante omnia genitus, solus a solo Patre productus est. Non enim aeternus aut coaeternus est, nec cum Patre coinginitus, neque cum Patre simul exstitit, sed ab hoc, ex eo, quod non est procreatus, perfectum DEI $\pi\omicron\lambda\mu\alpha$ & opus ad hoc editum, ut ad creata fabricanda cetera tanquam instrumento & administro illo uteretur. Hinc ulterius contendebant: Filium nec similem esse Patri secundum substantiam, neque verum ac genuinum DEI Verbum, nec veram ejusdem sapientiam, sed esse Verbum nuncupatum respectu creaturarum rationalium, quae verbis utantur, sapientiam vero respectu sapientum. Itaque DEum dici $\theta\mu\omicron\nu\omicron\mu\omega\varsigma$, quatenus voluntate Patris & adoptione DEus factus nec alia ratione quam quae cetera quoque Numina appellantur, aut quemadmodum homines & Angeli: Filium porro praestanti quadam ratione praeceteris appellari, quod a Patre solus & nullo alio interposito fuerit conditus, sicut per ipsum cetera deinde procreata, eo quod meram & proximam vim illius & efficientiam creata res nulla capere aut sustinere posset, nec ipsum existitum fuisse unquam nisi DEus nos creare voluisset, Ideoque posse

Socr. Ll.
CVI. p. II.

Epi. Har.
73.

posse DEum etiam alios eidem aequales, vel etiam potiores, si lubet, at, adhuc efficere. Neque enim Filium hunc quicquam habere proprium DEI aut huic aequalem esse, multo minus consubstantialem, quin imo ut omnia, aliena diversaque sunt a Patris substantia, ita ipsum quoque Filium DEum per omnia diversum alienumque esse a Patris substantia, eidemque natura, potestate & magnitudine dissimilem. Et cum quidam eos interrogasset, utrum DEI verbum mutari posset, sicuti mutatus est Diabolus, ipsi non veriti sunt respondere: certe potest. Addidit insuper nefandus in Sotadeolibello, Filium neque Patris naturam ut in se est cognoscere, neque suam ipsius, eundem libertate voluntatis suae in bonum & malum proclivem fuisse & qui in malum potuerit desciscere; sed praescientia tamen ex omnibus exemptum, quod in bono constantem eum fore praeviderit DEus. Hanc carnem tantum, non autem animam, a Maria Virgine accepisse, nec eo tempore, quo inter homines versaretur, apud Patrem in Coelis fuisse, regnum quoque ejus finiendum esse post occasum Mundi.

§. XI. Hæc prima nascentis Arianæ infidelitatis, aut pravæ fidei fuit professio, quam S. Athanasius, false admodum novam judaicam heresim appellavit, item heresim maleficam & in Christum perduellam, Proclus autem Constantinopolitanus novam blasphemiam, quæ Judaismo multo in DEUM est contumeliosior, quandoquidem, interprete Cyrillo, illi in ipsam debacchentur ineffabilem verbi naturam, cum Judæi secundum carnem Christum affigant cruci. Hinc multis Patribus, in primis vero Athanasio familiare est eos appellare, novos Judæos, quos Alexander Exucontios appellaverat, quod Filium ἐξ ἁν ὄντων τὴν ὑπόστασιν ἐσχηκέναι productum dicerent, & quamvis Theodoretus Exaconitas a loco sic dictos putet, tamen ex Athanasio constat, eos Exucontios vocari, quasi non entiales. Sed non minus significanter Constantinus Imperator eos Porphyrianos nominavit, & ut in sempiternam ignominiae notam ita appellerentur, publico sanxit edicto. Fallitur enim Sandius oppido dum ait, Constantinum decrevisse, Arianos vocitandos Porphyria.

Soc. l. c.

Ap. Athanas.

L. de Syn.

& Apol. II.

Or. III.

contr. Ari.

Libr. IV.

Hæret. Fab.

Epist. de

Syn. p. 967.

L. II. p. 171.

N.

ria.

rianos, quod Arius & Ariani, non solum cum Porphyrianis; sed & omnibus aliis Platoniciis, & Platone ipso, eandem de DEO, & Verbo, & Spiritu S. defenderint doctrinam. Nam sic non Porphyriani, sed Platonici dicendi fuissent. Quare cum, quemadmodum paulo post probatum dabimus, longe aliter de Trinitate senserint Platonici, quam Arius, verior omnino censenda est illa accepti hujus nominis ratio, quam Athanasius tradidit.

Orat. IV. p. 468. Scilicet, quod Porphyrii infensissimi Christianæ Religionis hostis imitarentur impietatem, dum Filium in creaturarum ordinem redigerent, & nihilominus adorandum dicerent, sicque Polytheiam Gentilium, conarentur in Ecclesiam inducere, cui omnino conformia sunt, quæ in Lege Theodosii leguntur. Porphyrium sermonis vi & efficacia veram religionem expugnare conatum fuisse, libros sibi potius, quam eruditionis commentaria reliquisse, Arianos vero Sanctione b. m. Constantini vocatos esse Porphyrianos, quod eandem cum Porphyrio impietatem imbibissent.

Tom. Concil. T. III. p. 469. E. dit. Bini. an. Scilicet rabidissimus ille in Christum canis, primum Christianus, postea a Plotino Præceptore seductus Apostata factus, acerrimus Christiani nominis osor evasit, & rabida in Veritatem Christianam debacchatus insania, XV. voluminibus eam impugnare aggressus est, ac ingenii acumine excellens, collapsam & ferme extinctam, gentilium fabulosam Theologiam, cum Præceptore, ex orco ausus est revocare. Nam cum hi nebulones intelligerent, inanes illas fabulas Christianis esse ludibrio, & gentilium Sacerdotes, qui primis duobus seculis Christianos tantum irridebant, & ferro igneque vexabant, eo ipso nihil aliud effecisse & perfecisse, quam ut fidelium multitudo cresceret, & Evangelium totum peragraret Orbem, coeperunt isti, Seculo tertio, veluti furiis agitati desperatam Paganismi causam, omnibus viribus agere & Christianis ἀπαρδευσίαν & inscitiam objicere, Deorum vero suorum genealogias, & historias enarrare, exornare, & magno molimine defendere, sicque idololatriæ suæ causas reddere, & Polytheiam stabilire. Ad quam cum Arianorum sententia optime quadrare, eamque confirmare vide-

deretur, & Ariomanitæ, ut jam ante observavit Alexander, Gentilium ac Judæorum impiam de Christo sententiam confirmarent, ac laudem ab illis omni arte ac ratione aucuparentur, argute utique Porphyriani sunt appellati. Idem pluribus declarat etiam Fulgentius. Nescio tamen annon expressa magis & specialior reddi ratio queat, ex dicendis thesi 20. circa finem.

§. XII. Ex quibus, ut ut haut præter rem quispiam conjiciat, Arium etiam de Spiritu S. nequaquam sobrie sensisse, tamen cum nec in Epistola, quam is ad Alexandrum dedit, nec in illa, quam hic ad suum scripsit cognominem, ulla Spiritus S. fiat mentio, jure meritoque inferimus, Arium de solo Filio, impium vulgasse dogma, & recte conclusisse *Basilium* in Sym- *Epistola*
bolo Nicæno sententiam de Spiritu Sancto in transcurso sine om- 73.
ni diligentia positam esse, propterea, quod nondum esset mota quæstio; sed adhuc credentium mentibus securus, ac nullis subjectus insidiis, inesset de Spiritu S. intellectus: frustra autem conari *Sandium* diversum evincere, ex variis, quæ adducit Au- *p. 146. N.*
ctorum testimoniis. Ea quippe talia sunt, ut aut ex Auctoribus aliquot Seculis posterioribus, & de Arianis universum locutis, sint deprompta, aut si accurate expendantur, id minime evincant, cujus gratia sunt allata aut propria cædant vineta. Certe in verbis Epiphani, Arium gradum in Trinitate statuisse, nihil virium est, ad probandam sententiam Sandii, locus autem ex Theodoreto adductus, plane eundem arguit impudentiæ, & contrarium manifestissime evincit. Illud porro quod addit, probabile non esse, discipulos diversum a suo Magistro docuisse, elumbe admodum est, & tanto Polyhistore prorsus indignum. Cum & historia testetur, vix ullum hæreticum, per omnia cum suo Præceptore consensisse, & *Epiphanius* diserte *p. 885.*
scribat, Ariomanitas non Arianæ decreta solum docuisse, sed & suam ipsorum propugnasse hæresin, & Acacius neminem ex libris suis arguendum esse contenderit apud *Sozomenum* & sole meridiano clarius sit, illos, si non aliud, & di- *p. 576.*
versum quid a Præceptore tradidisse, ad minimum longe impu-
C denti-

dentius egisse, & Præceptoris sententiam liberius exposuisse, animosque suos depravatos, variis modis magis magisque detexisse, ac redactam in angustias hæresin, non tantum fulcire, sed & ampliare studuisse. Fraudes, quibus eam in rem usi fuerunt, exponunt non tantum *Socrates & Sozomenus*; sed & *Athanasius*, apud quem in compendio videre est, quomodo primum Ecclesias, orthodoxis Episcopis insidias struendo, eosdem supplantando & in exilium mittendo invaserint, de hinc in Concilio Antiocheno vocem Consubstantialis, suppresserint, & tres fidei formulas ediderint, ut semel mutata formula, postea pro lubitu idem fieri liceret. Inde infinitas ferme Synodos coegerint, persuasi, si singulis mensibus Synodos facerent, & Ecclesiam infinitis formulis obtunderent, non tantum sententiam in Arianos latam venturam in oblivionem; sed & Ecclesiam ad extremum non habituram, ubi pedem figat, & vel ultro in Arianam hæresin ituram. Neque non quod intendebant, aliquantisper obtinuerunt, ingemiscente, post conventiculum Niceense in Thracia, toto Orbe, & Arianum se esse admirante, cæterum quia inter se variis simultatibus & odiis collidebantur, hinc varie quoque a se invicem dissentire coeperunt, in primis postquam in Concilio Seleuciensi in partes itum fuisset, & Constantinopoli atque Nicææ, fraude Acacii, Eunomiani palmam obtinuissent, tunc quippe Semi-Ariani, auctore Macedonio, vocabulum *ὁμοούσιος*, instar notæ adhibere coeperunt, & simul Pneumatomachi

Lib. IV. c. sunt facti. Testem rei sisto Sozomenum, qui inquit, Macedo-
17. p. 585. nius, postquam Constantinopolitana, exutus est Ecclesia, non am-
plius eandem cum Acacio & Eudoxo opinionem tenuit. Docebat
enim Filium quidem DEum esse, per omnia similem Patri, adeo-
que secundum substantiam. Spiritum vero Sanctum ejusdem ho-
noris & Dignitatis expertem esse assererat; nec non S. Athanasi-
p. 174. um sic ad Serapionem scribentem; Scripsisti enim Charissime &
Oper. T. I. Desideratissime, & ipse quoque mæstus, quosdam ex Arianis pro-
diisse, qui cum male ferant blasphemiam in Filium, ipsi tamen ma-
le sentiunt de Spiritu Sancto, & post pauca, hæc ego omnia simul

in.

intuens cogitansque, non potui non gravem luctum mœroremque in animo concipere, quod rorsus diabolus invenerit bistriones, qui illius vesaniam agant. Postremo, si asseclæ per omnia cum suo Coryphæo consenserunt, qui, quæso factum est, quot tot ac tam diversa acceperint nomina? cur qui semetipsos vocarunt Arianos, successu temporis dicti fuerunt Aetiani, Eudoxiani, Evnomiani, Acaciani, Trogloditæ, Uranobosca, Triusiani? Cur Evnomiani, teste *Philostorgio*, a reliquis tantopere abhorruerunt, *L. X. tm. 4.* ut nec baptismum eorum, nec ordinationem admitterent. Cur *p. 323. Ed.* ipse iste *Καὶνος ὀργυ*, Arium omnium illarum sectarum Antesignanum, accusat & erroris coarguit? *V.*

§. XIII. Enimvero litem nobis hic, dum Arium reliquorum Antesignanum constituimus, inferre animadverto *Jo. Tom. III. hannem Zonaram.* Is enim ubi de Constantino M. agit, *sub hoc, An. p. 8.* ait, *Imperatore Arius Alexandrina Ecclesia Sacerdos celebratur, qui Dei Filium & Verbum creaturum dicere non dubitavit: & aliterius esse naturæ, nec Patri coæternum, nec ipse tamen Auctor huius Sectæ extitit; sed Origenes, qui præter plurimas alias perversas opiniones, etiam unigenitum Dei Filium, conditum esse, & a natura paterna diversum, affirmavit. Verum ea deliramenta, in solis chartis jacebant, tecta silentio, necdum vulgata. Sed Arius in conspectum protulit, & in tectis predicavit. Nec huic solum, sed & sexcentis aliis, optimus ille, at infelicissimus simul Adamantius dictus creditusque est, nullum dogma Christianæ Religionis æque commentis suis deformasse ac illud, quo S. S. Trinitatis mysterium continetur. Nam ut recentiores ex Calvinianis Danæum, Bezam, Rivetum; ex Pontificiis Thomam, Maldonatum, Riberam, Gretserum, Labbeum, & qui forte omnium infensissimum eidem se præbuit, Dion. Petavium taceam, jam veterum plerique illi eandem scripserunt dicam. Augustinus enim & Justinianus pessime illum de Trinitate sensisse ac scripsisse, sunt conquesti. Epiphanius, ei *θεὸν ὑπὸ νόμον* de DEO *In Epist.* imputat, ex qua Arius occasionem erroris coeperit, Hieronymus ad Avipulscula recenset *προνεῖς νόμους*, & fontem Arii vocat. Imo *tum.**

C 2

ipse

ipfe ille pertinaciffimus Origenis afpecta, *Rufinus* multa in Libro *ἀπὸ ἀρχῶν* rejecta a fe fatetur, quibus Trinitatis Majestas imminuebatur; adeo ut res, tot ac tantorum graviffimorum Auctorum testimonio, confecta videri queat, hunc & non alium Arianorum extitiffe Patrem. Tantum tamen abeft, ut eorum auctoritati cuiquam ftandum, ut potius in omnia alia fit abeundum. Unde etiam factum, ut omni tempore fuerint, qui excellentiffimi illius Viri causam agerent, patrociniumque ejus Orthodoxias fufciperent, quos magno numero lectori admetietur, *Nobiliffimus Origenianorum Scriptor*. L. II. c. 3. n. XI. p. 186. qui uti utrorumque improbat rationem, tum eorum, qui Apologiis fuis, omni labe purgare Origenem ftudent, tum qui ejus nomen ab Ecclesia penitus derellantur, & in neutram partem, nimis confpici vult, ita candide fatetur, fe iis, qui ipfius causam propugnandam fufceperunt, plus favere, non quod eum liberum ab omni errore pronunciet, fed quod mitius non nihil de eo ftatuendum effe putet, ut qui errorem, Patribus priorum Seculorum communem, errarit. Hinc poftquam Gvidonem Elnenfem duabus rationibus, Origenem Arii errorem non foviffe, probantem adduxiffet, fubjicit. *Itaque eo discrepat ab Origene Arius, quod hic Filium diceret effe factum ἐκ τοῦ οὐκ ὄντος, h. e. ex nihilo, & cum antea non effet, ille paterna fubstantia portionem effe, & effluvium ab aeterno manans, Patri coaeternum quidem, minime autem, ut Syn. Nicæn. loquitur, confubftantialem ftatuiiffe.* Verum enimvero, fi pace Excellentiffimi Viri dicere liceat, plus apud me valet Patrum illorum auctoritas, qui & ætate illi propiores exftitere, & fcripta ejus minus corrupta poffederunt, & ex his ipsis, eum in hoc minimum primario fidei articulo, recte fenfiffe probant. De S. *Athanasio* conftat, habuiffe ipfum Adamantium pro insigni ὁμολογίας assertore, at hunc temere, nec fatis pectra excuffaque ejusdem fententia, ad ipfius confenfum provocare aufum fuiffe, non finit fufpicari, toto orbe celebrata Athanafii prudentia, & candor, judiciique

L. 4. c. 26. excellentia. De *Bafilio M.* & *Gregorio Nazianzeno* refert *So-*

crates, eos cum ab Arianis Origenis auctoritate, & testimoniis premerentur, plus vice simplici, ostendisse Origenem, perperam ab illis fuisse intellectum. De *Didymo* memorat *Hieronymus*, illum Origenis de Trinitate sententiam ita propugnasse, ut male sonantibus verbis, rectum diceret inesse sensum. *Anonymus* denique, cujus *Photius* meminit, asserit, nihil ipsum errasse circa Trinitatem, sed cum Sabellii hæresin impugnaret, extra callem abiisse, & in contrariam partem fuisse abreptum, indeque visum laborare morbo Ariano. Cæterum, ne quis Auctores hoc studio partium aliquid dedisse regerat, age demus operam, ut ex ipso Auctore, de ejus sententia judicium ferre valeamus, quod antequam fiat, illud adhuc observandum est, tanto graviores illi imputatos fuisse errores, quanto longius ab ipsius ætate absunt, qui imputant, haut levi indicio, libros ejus indies magis depravatos esse, & sinistram de illo opinionem, vires eundo acquisivisse. Certe inter ea, quæ *Epiphanius* (cui potissimum acceptum fert, quod tam pessime audiat) notat, palmaria sunt, cum quod ita ex Patris substantia Filium censeat, ut nihilominus creatus fuerit, tum quod negarit, Patrem posse a Filio, & Filium a Spiritu Sancto videri, nec non Filium *γυνήδον* DEUM dixerit. At vocabulum hocce homonymum esse, & posse ab alio quopiam, recto ac sincero animo adhiberi, ultro largitur *Epiphanius*, & sano sensu ab Origene usurpatum fuisse, probat nobilissimus *Huetius*, qui simul indicat loca, in quibus cognitionem Filii æqualem statuit, cognitioni Patris. Similiter & prius censuisse Filium, ita esse ex substantia Patris, ut nihilominus creatus fuerit manifeste redarguitur ex *Comment. in Johann.* Ubi causam reddens, cur Spiritus S. non dicatur Filius, ait, *quo solus unigenitus a principio natura, Filius sit* *μὶν γὰρ τὸ μόνον γένος* *φύσει ὡς ἀρχὴν τῶν γυνήδων*, & *Comment. in Jerem.* dicit, *Salvator non semel nascitur & deinceps desinit nasci, sed semper nascitur.* Jam uti id ipsum non nisi de æterna & hyperphysica generatione, nequaquam vero de profluvio quodam cum DEI simplicitate, & immutabilitate minime consistente, acci-

Epist. 65.

Cod. 117.

Epiph.

Har. 64.

p. 527.

Lib. 11.

p. 43.

Tom. 11.

p. 56.

Homil. X.

p. 106.

p. 46.

accipi & intelligi potest, ita luculenter arguit, Origenem Filium Patri omnino consubstantialem statuisse, & solum personalem distinctionem, inter Patrem & Filium agnovisse. Quam præterea egregie prorsus insinuat Tom. II. in Johan. ubi perstringens, *verentes duos prædicare Deos & propter hoc in falsa & impia dogmata incidentes vel negantes proprietatem, Filii esse aliam a Patris proprietate, confitentes Deum esse cum nomine tantum, qui apud illos Filius appellatur, vel negantes Filii Divinitatem, & ponentes ipsius proprietatem & essentiam per descriptionem existere aliam a Patris*, non tantum damnat Noetianos, Filium solo nomine a Patre distingvi blasphemantes, sed etiam illos, qui alterius esse substantiæ dicunt. Quare necesse est, Origenem ab utrisque diversum, & medium inter utrosque sensisse, illamque sententiam defendisse, quæ Filium credit ejusdem cum Patre substantiæ. Ejusdem autem substantiæ sunt & dicuntur, vel quæ modis subsistendi tantum distinguuntur, vel quæ a se invicem differunt aut numero, aut ut totum & pars, horum posteriorum vero alterutrum, de Deo velle affirmare, cum sit aphilosophon, & tanto ingenio, cui iudice Erasmo, vix aliud Græcia par habuit indignum, prius ex mente Origenis relinqui est necesse. Quid quod ipse diserte idem asserat, Nos autem, inquit, tres personas *ὑποστάσεις*, Patrem & Filium atque Spiritum S. esse credimus, atque ingenitum nihil, præter Patrem esse nobis persuasimus. Nec est, quod quis cum Huetio dicat, ibi per *ὑπόστασιν* non personas, sed substantias significari. Nam si *ὑπόστασις* substantiam significat, & Origenes tres substantias credidit in Divinis, substantiæ illæ aut toto genere erunt diversæ, aut numero, & sic quodcunque tandem assumitur, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus essentialiter inter se different, quod evertit sententiam, Filium esse profluvium, & cum Scripturæ Sacrae tum sanæ rationi est repugnans, & a mente Origenis in locis antea adductis alienum. Hæc atque alia dum perpendo,

Hom. 12. in non video ecurr Rufini potius, quam Origenis esse dicamus sententia: *Nihil in Trinitate majus minusve dicendum est: quum unus*

nus Divinitatis fons Verbo ac Ratione sua teneat universa, & ali-
bi: Alius a Patre Filius, & non idem Filius, qui & Pater, sicut i-
pse in Evangelio dicit. Alius est, qui testimonium de me dicit, Pa-
ter; & rursus: Alius est Spiritus S. a Patre & Filio, sicut & de i-
pso nihilominus in Evangelio dicit: Mittet vobis Pater alium Para-
cletum, Spiritum veritatis. Est ergo hac Trium distinctio Persona-
rum, in Patre & Filio & Spiritu S., sed una substantia est, & Na-
tura Trinitatis. Sufficere hæc, nisi fallor, potuerunt ad decla-
candam Origenis sententiam, addam tamen adhuc illam, quæ
commodum incidit, reprehensionem, quæ Proclus in Origenem
invehitur, in secundo de Platon. Theolog. Scilicet ut in confesso est c. 4. p. 90.
apud omnes, fuerat Origenes Philosophus Platonicus & eadem
cum Plotino doctrina ab Ammonio Sacco imbutus; sed non mi-
nus doctrinarum Christianarum peritus desciverat a Magistri
placitis & λόγον æque summum DEUM statuebat, ac Platonici
τὸ ἐν καὶ τὸ ἀγαθόν, id vero male habebat Proclum, itaque post-
quam constituerat τὸ ἐν esse ἀρχὴν πάντων καὶ αἰτίας πρώτης, o-
mnium principium & primam causam, & quod cætera omnia
Uno sint posteriora, pergit. Præcipue vero miror Origenem, qui
cum Plotino ejusdem doctrinae particeps fuit. Nam & ipse in ipsam
mentem definit, & in id, quod est primum, τὸ πρῶτον ὄν. Ipsum
vero unum prætermittit, quod omni Mente & omni Ente superius
est, & si quidem Origenes ipsum Unum prætermisisset, ut præstan-
tius omni cognitione, & omni oratione & omni prima notione, i-
psam nec ab ipsa Platonis consensione, nec ab ipsa rerum natura a-
berrare diceremus. Si vero prætermisit ipsum Unum, quod pror-
sus essentia sit expers, nec ullo modo sit, ἀνύπαρκτον, & nullam hy-
postasin habeat, per quam inter Entia subsistat, ἀνυπόστατον, &
quod ipsa Mens sit id, quod optimum est, & quod idem sit id, quod
primo est, & quod primo Unum est ὡς ταύτῃ ἔστι τὸ πρῶτον ὄν καὶ
τὸ πρῶτον ἐν, neque nos hæc ipsi concedemus, neque Plato Orige-
nem talia dicentem admittet, & in suorum familiarium atque di-
scipulorum numero ponet. Procul enim (ut arbitror) hujusmodi
dogma est a Platonis Philosophia, quæ privatum est, & Peripatetica
novi-

novitatis rerum est plenum. Ineptissime Peripateticam Novitatem vocans sententiam, de qua nemini unquam Peripateticorum venit in mentem, sed unice ex doctrina inter Christianos recepta ferendum fuerat iudicium. Hoc enim si quis fecerit, facile deprehendet, quæ Origenis fuerit mens, & quam Orthodoxa.

§. XIV. Jam a Præceptore, ad discipulum Dionysium Alexandrinum deveniendum, & hujus quoque Orthodoxia, quam dubium reddere conati sunt *Ariani*, vellicarunt *Basilus* atque *Gennadius*, demonstranda foret, nisi is ipse de sua fidei, *Tom. I. op. p. 548.* scripta, Apologia testatus fuisset, & *Athanasius*, peculiari opere ejus sententiam, *περὶ ὁμοουσίας* vindicasset, adductisque e Scriptis illius, insignibus testimoniis, de æterna Filii Deitate, & indivisibili, cum Patre Unitate, omnem Arianorum criminationem, solide diluisset. Quare ne Iliada post Homerum scribere velle videamur, nil addimus præterquam quod *Hieronymus* etiam eum in hoc articulo Catholicum habuerit, & *Basilus* ipse, *c. 29. de S. S.* ejus epistolam ad cognominem, in testimonium Orthodoxias de SS. Trinitate adducat.

§. XV. Proximum est, ut ostendamus, falli quoque, & *L. 8. c. 5.* fallere alios, *Nicephorum Callistum*, qui ut alias, ita etiam hic Philostorgium secutus, significat quendam Alexandrum Baucalem, secundo ab Ario loco Presbyterum, a quibusdam hujus impietatis auctorem habitum fuisse; sed qui ægre ferens, Arium sibi, honore prælatum esse, novationem istius dogmatis, in hunc rejecerit, & Alexandrum Episcoporum in eum concitarit. Nam fabulam hanc ad palliandum verum Auctorem confictam esse ab Exucontis, vel ex coliquet, quod Epiphanius referat, fuisse Arium Presbyterum Ecclesiæ Antiochenæ, quæ Baucalis vocabatur.

§. XVI. Non etiam fidem merentur, qui Lucianum primum faciunt Triusianum, ut ut tum *Epiphanius* id expressis asserat verbis, in principio hæreseos, quæ Lucinianistarum est, tum ipsi novi Judæi hunc Sæclæ suæ *πρόφασιν* & Principem *ἵδου* *στα.*

starint. Non quod *Baronium* sequentes Lucianum ab omni *Ad. Ann.*
 hæresi liberare conemur, sed quod probe perspectum habeamus, *311. & 318.*
 Synopsin quam Illustr. Annalium Scriptor in suam allegat sen- *item in no-*
 tentiam, nec Athanasii esse, nec ad excusandum Lucianum quic- *tis in Mar-*
 quam facere, adeoque malimus, testimonio Alexandri fidem ha- *tyrol.*
 bere, qui & Luciani temporibus vixit, & ejus doctrinam, disci-
 pulosque apprime novit, & illum Paulo Samosatensi, civi & fa-
 miliari, successisse testatur apud Theodoretum. Ac monstri *Lib. I. p. 15.*
 aliquid aluisse, vel illud probat, quod omnes ejus discipuli, qui *Ed. V.*
 se Collucianistas vocabant, & hoc Magistro nimium quantum
 gloriari, & sese altius efferre solebant, hæresiarchæ fuerint, &
 de hoc articulo minus recte senserint; Arianam tamen hæresin,
 eum non introduxisse patet ex dissensu discipulorum in fide.
 Nam eorum alii, ut *Philostorgius* prodidit & repetiit *Nicepho-*
rus, dogma Præceptoris interpolarunt, & novas opiniones ex-
 citarunt, alii ad Nicænam Fidem accesserunt, sed paulo post ad
 vomitum redierunt, alii ut Leontius & Antonius integram atque
 illibatam impietatem servaverunt. Itaque nec Arius hos duos,
 vel in Epistola ad Eusebium Nicomediensem, vel in Confessio-
 ne & Apologia sua ad Alexandrum, in numerum suorum soci-
 ennorum retulit, facturus id sine dubio, nisi scivisset, eos Præ-
 ceptoris sui stare decreto, & a se diversum sentire. Imo si ipse
 ille Eusebius Nicomediensis exacte cum Ario consensit, & ea-
 dem per omnia a Luciano hausit, quid quæso opus erat Ario ad
 illum scribenti tam prolixè suam exponere sententiam? cur ad-
 didit *propter hæc persecutiones patimur, reliqua Tibi nota sunt.* An
 priora non æque? Nimirum non æque nota ea esse occulto Ebio-
 nis Samosatensis stoloni credidit, facile autem conjecit, acce-
 ptissima futura jurato Trinitatis hosti.

§. XVII. Hinc vehementer sese mihi probat candor Mi-
 nistrorum Transylvaniæ, ingenue confitentium, Arium pacis *in Lib. de*
 ineundæ nomine, Christum omnium præstantissimam ante se *Med. 7. C.*
 cula creaturam, mediæque substantiæ inter DEum & Angelos *D.*
 esse, simulasse. Qui quod fundamentum sui asserti habuerint,
 D
 equi-

equividem ignoro, haud tamen ex vano esse & egregie cum rebus in Ecclesia gestis consentire, nemo inficiabitur, quicunque recordabitur duo in primis hæreticorum agmina, e diametro contrarias sententias propugnantia, a prædicato inde Evangelio, & ipsis Ecclesiæ incunabulis, coetum fidelium graviter admodum afflixisse. Aliis Christum merum hominem contendentibus, aliis ipsum Patrem natum & passum esse asserentibus. Ut proinde verisimile videri queat, Arium ambitionis pariter atque invidiæ stimulis agitatum, in spem venisse, posse se, & famæ suæ, & Ecclesiæ egregie consulere, si novum hoc conciliationis medium Ecclesiæ offerret, utpote per quod non tantum hæretici inter se, sed & cum Ecclesia reconciliari, & si non in unitatem fidei, in speciosum minimum coire possent Syncretismum. Quicquid vero sit de ratione, qua inductus, eo vesaniæ Arius progressus est, nobis sufficiat exinde patere, ab ipsismet Neophotinianorum Majoribus, hunc ipsum istius nefandi dogmatis Auctorem habitum fuisse. Potest tamen id ulterius probari, nontam ex sublestæ fidei, & falsitatis dudum convictis Actis S. Petri, quam ex eo, quod & Constantinus M. publico sanxit edicto, ut omnes hujus sectæ alumni Ariomanitæ appellarentur, & Synodus Alexandria congregata, apud Athanasium diserte dicat, ab Ario, Ariomanitarum hæresin, esse conflata, & Alexander in Epistola ad cognominem, Arium & socios introducat, *solos dogmatum inventores se esse jactantes sibi que solis ea revelata esse, quæ nemini unquam eorum, qui sub Cælo sunt, in mentem venerint.* Quod more Oratorio dictum esse, putat Petavius, at ex mente & sententia Arii, Alexandrum scripsisse docet contextus. Dubio procul, quod Arius, quæ erat calliditate, ut sibi famam singularis notitiæ Theologicæ compararet, & priorum omnium luminibus obstrueret, se primum tam acutum cernere jactarit, & subdole fontes ex quibus suam sententiam hausit, reticuerit.

§. XVIII. Ac S. Augustinus, & alii non pauci præstantissimi Viri, suspicantur, Arianismum e Schola Platonis promanasse,

nasse, utpote apud quem passim illi similia legantur. Sed præterquam quod *Socrati* Lib. 7. c. 6. de Georgio & Timotheo Arianis Presbyteris agenti, hoc ipsum absurdum videatur, res ipsa & scripta Philosophi testantur, longe aliter hunc de Trinitate sensisse, quam Arianos. De quo hic tanto accuratius erit agendum, quanto plus præsidii Sociniani, se in Platone, ad impugnandum Orthodoxum dogma, invenisse somniant. Ac initio fatendum, non convenire inter se Interpretes, Platonicosque de eo, habuerit ne Plato venerandum hoc Mysterium, & quo nil altius ac majus habet Theologia, seu ex parte, seu ex toto cognitum perspectumque, an minus. Nam *Serranus* super Epist. VI. dicere, Platonem Trinitatis Mysterium ibidem innuisse, vocat insaniam. Itaque hæc, inquit, *μυστήριον* & Symbolica verba ex Platonis mente & doctrina simpliciter intelligo - - - ceteras interpretationes, quæ fidei nostræ Mysteria profanant, ὡς εἰς ἄλλο γόιν *μυστήριον*, uec ineptas modo, sed sceleratas equidem deestor, cui succenturiatur *Abr. Gravius*, qui agit, interim quod Plato Filium Dei, eternamque ejus generationem notam habuerit, & loca in Sacris, eam probantia respexerit, ut arbitratur *Eusebius*, o. c. 14. p. 521, minime negarem. Contra *Marsilius Ficinus* ut solum temporis intervallum putat prohibuisse Platonem esse Christianum, ita eum Trinitatem agnovisse, nullus dubitat asserere, addens, ac si quis unam Trium ponat essentiam, Platonis quidem multis videbitur adversari, Platoni tamen manifeste non repugnabit, cum quo per omnia convenit *Aug. Steuchus Eugebinus* in Lib. de Per. Philos. passim, in primis vero in Epilogo primi libri. Medium inter utrosque sese veluti præbet *Bessarion Cardinalis Niceni*, nullo priscorum Platoniorum inferior, sic scribens: Nemo igitur sive Platonem, sive Aristotelem ideo laudandum censeat, quod Trinitatem Divinam aut coluerint aut scripserint. Utterque enim hujus VERÆ opinionis exors fuit, & nostræ pietatis ignarus. Sed Aristoteles quidem nusquam tale aliquid aut dixit, aut cogitavit. Plato vero multa certe de Trinitate locutus est, sed longe aliter quam nostra Religio docet.

§. XIX. Proinde ut constare queat, cui istorum eruditione Clarissimorum Virorum sit assentiendum, age videamus, quæ & qualia illa sint, quibus Sapientissimus ille Vir seipsum, & suam sententiam, quam palam, Præceptoris exemplo territus, & a cicuta abhorrens, profiteri ausus non est, veluti forex hinc inde prodidit. Inter ea primo loco merito memorandum illud, quod habet in Epistola ad Dionysium. *Ais non sufficienter Tibi, a me de prima Natura demonstratum fuisse, dicendum est igitur Tibi nunc per anigmata . . . Est autem hoc, circa omnium Regem cuncta sunt, ipsiusque gratia omnia, ipse pulchrorum omnium causa, circa secundum secunda, tertia circa tertium humanus animus affectat, qualia illa sint intelligere, aspiciens in ea, quæ sibi cognata sunt, quorum nihil sufficienter se habet: sed in rege ipso & in his, quæ dixi, nihil est tale.* Quæ obscurius dicta paulo clarius exprimit in Epistola VI. *Ultendum vobis, inquit, est pacto & lege certa, etiam iurejurando, ut æquum est, interposito, testando DEum verum omnium Ducem presentium & futurorum, ac Ducis & Cause, Patrem Dominumque, quem si vere philosophemur, cognoscemus omnes quatenus felicitis hominis natura attingere potest.* Quo in loco, si Ficino credimus, more sibi recepto, per Ducem presentium & futurorum, Mundi animam vult intelligi, tanquam principium motus, res omnes a futuro in præsens, a præsentem in præteritum, temporali ratione perducens, quemadmodum per Patrem & Dominum, familiari loquendi modo, summum DEum, ipsumque Bonum significat, inter quem & Ducem, medum Causum interserit, quam alias, teste Laertio, etiam DEum appellat, in Phædone Mentem, in Timæo Opificem, in Epinomide λόγον. Ex hoc verba adscribi merentur: *Honorem exhibeamus omnibus sideris Diis, nec huic annum illi mensem, cæteris autem nec regionem ullam nec tempus statuamus, quo suum Orbem perlustrent, circummeundo Mundum, quem DEI verbum λόγος πάντων θεότατος & visibilem fecit &c.* Neque quenquam quo minus λόγον per Verbum reddendum esse putet, moveat auctoritas Isaaci Casauboni, ad B. p. 5. qui adversum Justinum contendit, hunc Platonis λόγον longe aliud

Aliud quid esse quam λόγον ἐνυπόστατον apud Johannem, quando-
 quidem & plurima pro sententia *Justini* in promptu sunt argu- *Apol. II. p.*
 menta, & doctissimi quique Græcorum Theologi iidemque *80.*
 Philosophi maximi in eadem fuere opinione. Præsertim S. The-
 odoretus, qui eundem Platonis explicans locum erudite addit,
his autem verbis ait VERBUM omnia exornasse, non Verbi Patrem, Ser. 2. f.
 & post alia, ubi retulisset Plotinum, Numenium explicantes *Lib. II. de*
 Platonis mentem, dixisse tria fuisse ab illo posita ὑπάρχονα καὶ *Princ.*
 αἰδία, τὰγαθὸν καὶ νῦν, καὶ τὸ παντὸς τὴν ψυχὴν pergit, ὃν μὲν
 ἡμεῖς πατέρα καλεῖμεν, τὰγαθὸν ὀνομάζοντα. Νῦν δὲ, ὃν ἡμεῖς
 υἱὸν καὶ λόγον προσαγορεύομεν. Quibus si addantur quæ sequun-
 tur & quæ habet Sermone V. Theodoretum censuisse Philoso-
 phum de Verbo Secunda Trinitatis persona intelligendum esse
 nimis perspicuum fiet legenti, nobis in præsens non est animus
 plura ex eodem adferre, multo minus ea omnia hic cumulare,
 quæ in hanc rem apud Clementem Alexandrinum, Tertullianum,
 Cyrillum Alexandrinum, Eusebium, Lactantium & Augusti-
 num occurrunt, ipsum potius Platonem porro audire lubet. Sic
 itaque is. Lib. VI. de Republ. interprete Serrano: *Caterum Viri*
optimi quidnam sit illud ipsum Bonum nunc sane dimittamus, istius
enim rei Majestas cognitionis nostræ (mibi credite) terminos vide-
tur exuperare: ecquis autem videatur esse Summi illius Boni fætus
ἀκρον, certe qui ad ejus naturam similitudine quadam propius
 accedat libet iam commemorare, siquidem ita vobis sit jucundum.
Verum age inquit, eum expone, deinceps enim suo loco Patris histo-
riam exolves, & paulo post, Numquid hinc perspicuum est; So-
lum quidem non esse visum sed visus causam. Ita inquit: Hunc
me vocare Boni illius fætum dicito, quem videlicet ipsum Bonum ge-
nuerit sibi consimilem ex certa quadam & legitima comparationis
ratione, seu ut Mars. Ficinus vertit, quem Summum Bonum gene-
raris sibi proportionem convenientem. Et Libro Septimo ait: Ar-
bitror in ordine ipso intelligibili Boni ipsius Ideam supremam existe-
re, vixque videri, si autem visa fuerit, asserendum, eam omni-
um rectorum atque bonorum causam esse, cum ipsa in loco visibili
 lucem

lucem creaverit & lucis auctorem, in ipso vero intelligibili regnet ipsa, Veritatemque & Mentem protulerit. Per ideam Boni ultro concedente Serrano intelligens DEUM, non autem primum, eo quod alias Summum Bonum & Idea Boni præter intentionem & mentem Platonis non forent distincta. Ergo Secundum, ut
in Som. Sc. loquitur Numenius, seu ut interpretatur locum priorem *Macro-*
bii dignus qui legatur, Mentem, quam Græci frequentissime *Nῆν*, rarius *λόγον* appellant. Quod si hujus testimonium minus idoneum videatur, addatur per me licet *Philo*, qui in Libro de Mundi opificio, sequentem in modum loquitur, *DEUS* postquam decrevit visibilem huncce Mundum concedere, prius formavit simulacrum ejus intelligibile, ut ad exemplar incorporei, *DEO*q; simillimi, corporeum absolveret Mundum recentiore hunc antiquioris effigiem, totidem complexurum sensibilia genera, quot in illo intelligibilia, Mundum autem illum, qui ex Ideis constat, nefas es loco illo dicendo cogitandoque circumscribere, additoque simili ab Architecto, qui, antequam opus aggrediatur, primum futuri operis imaginem sibi format & concipit, infert: eodem ferme modo de *DEO* sentiendum est, qui, ubi decrevit ingentem hanc Urbem condere, prius formas ejus concepit: ex quibus postquam intelligibilem mundum constituit, ad illius exemplar sensibilem hunc condidit. Quemadmodum igitur in architecto præsignata urbs locum extra nullum habuit, tantum impressa artificis animo: eodem modo ne ille quidem ex Ideis constans Mundus alibi locum habere poterat, quam in *DEI* verbo, quod adornavit hac omnia, quis enim alius possit esse locus Virtutem *DEI*, idoneus ad concipiendas non
P. 4. dico omnes ideas, sed vel unam quampiam simplicissimam; & post
puccula, quod si cui libeat apertioribus uti vocabulis, nil aliud dixerit, esse Mundum intelligibilem quam verbum *DEI* jam mundum condentis; rursus pagina sequente: *Ceterum invisibile illud & intelligibile divinum Verbum & DEI* verbum imaginem dicit *DEI*; & hujus imaginem lucem illam intelligibilem, quæ facta est imago divini verbi, suæ generationis interpretis. Prorsus ut censere quis queat, conatum, fuisse *Philonem*, *Platonis* studiosissimum,
 hunc

hunc cum Mose & Johanne quodammodo conciliare. Neque vero hic solus is fuit. Nam & de *Amelio* simile quid testantur ejus ab Eusebio conservata verba: *Atque hoc plane Verbum erat, de Prep. per quod, Sempiternum cum esset, existebant omnia, quæ fiebant, Ev. Lib. XI. c. XIX.* quemadmodum *Heraclius* loqueretur: quod ipsum videlicet *Barbarus* etiam ille apud *DEUM*, in Principii gradu & dignitate constitutum, imo & *DEUM* simul esse pronunciat: per quod facta simpliciter omnia sint, in quo quicquid factum est, & vivens & vita & aliquid pro sua quoque natura fuerit. Ad extremum, quid quæso magis in Schola Platonica tritum & decantatum, quam dogma de Divinitate ad tertium usque gradum procedente. Nonne *Porphyrius* diserte scribit, usque ad tres hypostasēs *Plato* dixit, ap. *Cyr. DEI substantiam procedere. Esse vero supremum DEUM BONUM, Lib. VIII. post ipsum vero & alterum opificem, tertiam vero Mundi Animam. contra Jul. Ad animam enim usque divinitatem extendi. Numenius* certe *T. VI. p. 217. primi, secundi, & tertii DEI* fecit mentionem: *Plotinus* & *lib. Ap. Eus. p. 537. Enn. brum de tribus principalibus scripsit hypostasibus, & ita interpretatur Platonem, ut pateat Philosophum statuisse Mentem ex V. I, 8. Bono, Animamque ex Mente suam esse substantiamque assumere. Cui per omnia consonant, quæ apud Macrobiū leguntur, L. I. in S. S. addi tamen etiam possunt, quæ apud Proclū, cum in Commentario in Timæum a Steucho allegato, tum in Lib. de Theol. 14. Platon. habentur, ubi inter alia ait: esse quidem etiam Trinitatem Lic. V. c. 14. rerum Opificem & aliam multitudinem Deorum, quæ per effectricem causam figuratur, & ipse statuo, & ipsum Platonem hoc mihi concessurum puto. Adeo ut manifestum esse appareat, Platonem omnino Tria in Prima Natura cognovisse, utrum autem eadem etiam unius, ejusdemque substantiæ ac dignitatis statuerit, quod vult *Ficinus* & evincere conatur *Steuchus*, id prima l. sup. c. fronte non æque liquet, quod si vero singula penitus examinentur, non deerunt ad probandum oppositum apta & parata argumenta. Nam ne de Platonicis dicam, de quorum plerisque cum ex *Juliano de Sole*, tum ex *Proclo* res notior, est, quam ut de ea dubitari possit, eos Mentem primam per Substantiam ab uno*

Epist. II.

Uno & Bono distinxisse, ipse *Plato*, etsi interdum non incom-
mode loquatur, ut cum ad *Dionysium* scribit, *humanus animus*
affectat illa, qualia sunt intelligere, aspiciens in ea, quæ sibi cogna-
ta sunt, quorum nihil sufficienter se habet & alibi: Serie Epistolæ se
initium ponere solitum DEUS, non serie Dei; tamen ex Parmeni-
de, tanquam propria sede, patet eum gradus quosdam Divinita-
tis statuisse. Ibi quippe primo ponit omnium Entium princi-
pium ingeneratum, æternum, nullum habens principium, &
nulla causa dependens, quod & Unum & Summum Bonum ap-
pellat, neque a se, neque ab alio productum, omni Ente, omni
mente superius. Deinde vero statuit Ens, quod & Mentem
primam, & formam primam vult esse, productum quidem a
primo DEO quæ Unum, sed a se quoque quæ Ens & Mens & Or-
do Naturæ secundæ. Post hæc tertium ordine & dignitate col-
locat Universi animam, productam quidem & ipsam a Primo
DEO, quæ unum aliquo modo, ac etiam a primo Ente quæ Mens;

Comment.

in Tim. P.

267.

sed quæ per se mobile est, a seipso. Itaque (*balcidius* ad *Osium*
ex mente *Platonis* ait: *Principio cuncta, quæ sunt, & ipsum Mun-*
dum contineri, regique principaliter quidem a Summo DEO, qui
est summum Bonum, ultra omnem substantiam, omnemque natu-
ram, existimatione intellectuque melior. - - Deinde a Provi-
dentia, quæ est post illud summum secunda eminentia, quam vñ
Græci vocant. Est autem intelligibilis essentia æmula bonitatis
propter indefessam ad summum DEum conversionem. Estque ei ex
illo bonitatis, haustus, quo tam ipsa ornatur, quam cætera, quæ
ipso auctore honestantur, & postquam, unde Providentia dicatur,
declarasset, addit: Est igitur mens DEi de intelligendo æternus a-
ctus. Sequitur banc Providentiam Fatum lex Divina promulga-
ta intelligentia Sapienti modulamine ad rerum omnium guberna-
tionem. Obsequitur huic ea, quæ secunda Mens dicitur, i. e. Ani-
ma Mundi tripartita. Et Job. Bapt. du Hamel. totam Platoni-

de Con. V.

& N. P. P.

552.

corum doctrinam satis accurate ita breviter est complexus: Si
Platonicos audimus, inquires, tres sunt rerum omnium causæ prin-
cipes, Deus, a quo Unitas, Mens ex qua Ordo & pulchritudo,
Ani-

Anima, quæ motu & vita cuncta implet. Mundus intellectualis seu Mens quam infra DEum constituunt, fluit a Summo Bono, seu ab ipsa Unitate ferme, ut lux a Sole sibi quæ conjuncto: Rationalis Mundus ex intelligibili, ut lumen a luce, non sine aliquo motu procedit, & pagina præcedente infra DEum solent Mundum intellectualem reponere, huic subjiciunt rationalem, quæ excipit Mundus Seminarius seu Natura. At vero in gradu infimo consistit, imò continenter fluit & labitur Mundus sensibilis.

S. XX. Quæ quæ sint verbo Dei repugnantia, & Orthodoxæ religioni contraria, nemo est, qui non perspiciat: sive quod *Plato* veram de creatione hujus universi ejusque creatore doctrinam, quæ propter magnitudinem ac necessitatem, nullis unquam seculis fuit obscura, non nisi interpolatam ab invidis *Ægyptiorum Sacerdotibus* acceperit, sive quod ipse lumine gratiæ destitutus ea, quæ minus recte hauserat, corruptæ rationis somniis depravarit & propriis ingenii ludibriis indulgens longius a vero aberrarit. Absit enim longissime, ut (quod *Bessarion* l. c. supposuisse videtur) eum rationis ductu unum & multa in prima Natura agnovisse statuamus, aut ut cum *Sandio* dicamus, ipsum P. 131. H. E. libros *Mosis* tum eos, qui adhuc exstant, tum nescio quos alios deperditos vidisse legisseque, cum prius sit *ἐκ τῶν ἀδυνάτων*, & contrarium ex *Aristotele* elucescat, qui quod divina examinaret ad naturam, nihilque admitteret nisi ratione fultum fecus atque *Plato*, qui ea etiam recepit, quæ traditione essent subnixa, nullum Dei & Mentis primæ discrimen agnovit, semperque per primum Motorem, vel Deum supremum *ἀπλῶς*, vel eundem cum Intelligentiis intelligit: posterius autem nec rei, nec historiæ congruat, imò evidentissimis temporum circumstantiis repugnet, quæ fidem faciunt, *Platonem* nec cum *Judæis* congressum fuisse, nec ullam codices sacros inspiciendi copiam habuisse. Ac tametsi postremum *Justini*, *Arbenagoræ*, *Clementis Alexandrini*, *Theodoretæ*, in primis vero *Eusebii*, aliorumque multorum gravissimorum Auctorum consensu, conjecturis ac variis rationibus communiter confirmatum habeatur; nihilominus

E

quia

Ap. II. p. 82. quia *Justinus* Martyr, primus hujus opinionis Auctor, & quem ad verbum secutus est *Athenagoras*, dubitanter loquitur, Græcosque argumento a Prophetis sumto & intelligere ea & exponere potuisse, dicit. *Theodoretus* quoque sibi non constat, & *Aristobuli* auctoritas, quæ *Clemens* & *Eusebius* nituntur merito, ex eo suspecta est, quod *Josephus* illum in suas partes non adducat, ad rationes in super, quas illi adferunt, dudum solide respondit *Com. in Tim. Dec. Benius*. Hinc merito illis præferimus *Lactantium*, *Augustinum*, *1. L. X. p. Chrysostomum*, atque *Cyrillum Alexandrinum*, negantes *Platonem* nem aut ad Judæos accessisse, aut *Mosis*, Prophetarumque decreta secundum fuisse & asserentes, eum tantum *Ægyptiorum* Sacerdotes, Doctores Præceptoresque habuisse. Tritum illud: quid *Plato* aliud, quam *Moses* atticizans, non est, cur moremur, siquidem hæc a *Numenio* dicta esse queant, quod putarit talem *Mosis* ac *Platonis* decretis inesse consensum, ut affirmare non dubitarit, se *Mosen* in *Platone* agnovisse. Nam cum iidem contendat, se sicut *Mosen* in *Platone* observavit, ita contra *Platonem* in *Mose* agnovisse, hocce postremum autem ob consensum tantum dici ab eo poterat, satis inde constat, Philosophum ab eo unice ob consensum sibi deprehensum *Mosen* Atticum fuisse appellatum. At tantillum, quantum ad aliquem consensum requiritur, etiam ab *Ægyptiis* poterat cognoscere. Ecquis enim dubitet, *Mizraim* & alios *Ægyptiorum* Majores historiam creationis & veri *DEI* notitiam a *Noacho* accepisse? Quis ambigat, notitiam illam in posteris eorum extinctam ab *Abrahamo*, *Isaaco* & in primis munificentissimo Sacerdotalis ordinis nutritio *Joseph*o, iterum iterumque fuisse resuscitatam? Neminemne istorum ulla fuisse pietate, ullo *Dei* timore dicemus? neminemne ex *Dei* dilectorum numero? Verum enim vero, cui non innotuit, quæ reverentia *Mosen* sint prosecuti? Cui non dicti sunt *Ægyptiorum* Mystæ sub hieroglyphicis aliam occultasse Theologiam, quam quæ in vulgus nota erat, cum ipsimet ad id significandum *Sphinges* ante sua templa ponere solerent. Non memorabo jam serpentem, cui caput accipitris erat, & quem *Kneph* sua

sua lingua nuncupabant, nec circulum alatum & serpente fœ-
dum, de quibus prolixè egerunt *Vossius*, LIX. c. XI. de Idol.
Gyraldus de Diis Gen. Syn. I. p. 68. atque *Kircherus*, Sph. Myst.
illud præterire non possum, quod *Strabo* Lib. XVII. p. 554. Ed.
Cas. ita vetustissima Ægyptiorum delubra describat, ut appare-
at, ea ad formam templi Hierosolymitani fuisse expressa, nec
non quod *Plutarchus* referat, fanum quod Sai erat Minervæ hanc *De Is. &*
habuisse inscriptionem: *Ego sum omne quod existit, est & erit, Os. T. II. p.*
meumque peplum nemo adhuc mortalium detexit: & denique quod *354 Ed.*
ex Damascio Platonico haut ignobili adduxit *Steuchus*, eos omni- *Xyland.*
um rerum principium ter acclamando & tenebras appellando tri- *Lib. II. c. 6.*
plicem Deitatem designasse. Nam hæc & alia hujus generis uti *p. 115.*
ex cacozelia & imitatione Judæorum sunt profecta, ita haut le-
via afferunt indicia, pleraque fidei dogmata ex disciplina Judai-
ca effluxisse, & ad aures Ægyptiorum permanasse. Esto relata
ab innumerabilibus audita, a paucis animo retenta fuisse & ea
quoque quæ retenta fuerunt, post tot seculorum decursum, per
tot in illis regionibus mutationes & hostium incursiones quan-
dam subiisse mutationem, sufficit permanisse rudera quædam
primævæ veritatis, & existisse etiam longe inde non tantum ad
tatem Platonis, sed etiam post illius tempora satis diu & ad
Jamblichum usque, quædam confusa & oblitterata ferme peni-
tus priscae doctrinæ vestigia, quasdam narrationes solis sapien-
tioribus & Sacerdotibus cognitæ, a quibus eas pauci illi primi
Sapientiæ creditores in illas regiones, quas Israelitæ quondam
incolebant, ad mercaturam bonarum artium profecti & gratia
Psammetichi admissi, postmodum acceperunt; Nec quicquam
id dissimulante Principe Philosophorum, dum in *Phileto*: scribit:
Prisci nobis præstantiores, Diisque propinquiores hac nobis oracula
tradiderunt, quod cum ex uno & multis consent universa, quæ sem-
per esse dicuntur, & paulo post, omnes sapientes ita extollentes se-
se consentiunt, Intellectum esse Cæli Terraque nobis Regem, ac for-
te recte loquuntur, & iterum: Utrum, o Protarche, dicendum est,
universum hoc agi ab irrationali quadam temerariaque & fortui-

ta potestate, an contra, quemadmodum Majores nostri senserunt,
ordine quodam Mentis & Sapientia Mirabilis gubernari. Per Ma-
jores intelligens non solum *Timaum*, *Pythagoram*, *Anaxagoram*
& *Thaletem*, verum etiam *Chaldaeos*, & praecipue *Aegyptios*,
quorum mysteriis a *Jamblicho* allatis Theologia Platonica tam est
similis, ut non lac lacti magis esse queat. Equidem nobilissi-
mus & clarissimus Vir *Hermannus Witsius*, diversum sentit, &
as. L. III. arbitratur, communem *Europa* Magistram magnam suae notitiae
c. 13. p. 271. partem *Ebraeis* immediate debere, nec aliud ab *Aegyptiis* Numen
fuisse agnitum, quam *Mundum* cum suis partibus, itaque enigma-
ticum istam *Aegyptiorum* Theologiam pro quantumvis sublimi ven-
ditetur non altius enisam esse, quam ad rerum naturalium & cor-
poralium elucidationem, & in his quoque naturalibus adumbran-
dis, figurandisque infra *Graecanicarum* fabularum solertiam lon-
gissime omnem *Aegyptiorum* hieroglyphicam Sapientiam subsedis-
se. Cui quo minus assentiamus, obstant non tantum, quae jam ex
Platone sunt adducta, sed & quod ipsa Sacrarum Literarum
monumenta Sapientiam *Aegyptiorum* celebrent, tum quod in
Cic. L. de confesso sit, apud *Gracos* Philosophos sententiam de Mente
N. D. Creatrice ferius & quidem a *Thalete* primum fuisse introductam
aut postliminio quasi revocatam, defendentibus postea eandem
Hermotimo, & *Anaxagora Clazomeniis*. Platonici insuper eo
quasi gloriantur quod omnis Theologia apud *Gracos* recepta, pro-
Procl. L. 1. genes sit *Orphica Mystagogia* & e libris *Orphicis* *Pythagoricis*que
c. 5. p. 13. profluxerit. At de *Orpheo*, quis fuerit, nec dum res est confe-
cta, nec conjectura *Huetii* caret verisimilitudine, sub hoc Sche-
mate latere *Mosen*, qui cum *Phoenicibus* vix ac ne vix quidem,
optime autem *Aegyptiis* fuerit cognitus, ab his non illis ejus-
dem notitiam ad *Gracos* fama & auditione pervenisse consequi-
tur: de *Pythagora* certe testantur *Isocrates*, *Malchus*, *Diodorus*
Siculus, eum notitiam, quam de DEO, rebusque divinis habuit,
una cum arcanis numerorum ab *Aegyptiis* hausisse, nec dissen-
tit *Josephus*. Et quanquam *Porphyrius* asserat, ipsum etiam ad *E-*
braeos accessisse, tamen quia addit, ibidem *somniorum interpre-*
tan-

tandorum Scientiæ accuratissime operam dedisse, illi nimirum scientiæ, de qua severissime populo Israelitico erat interdictum, nemo non videt, quo loco id sit habendum. Jam quod fabulas attinget harum plerasque non in Jonico solo enatas esse, vel ex eo liquet, quod coævi fere Scriptores eas quidem diversimode referant, omnes nihilominus, tanquam prius creditas & receptas, non tanquam a se primum excogitatas enarrent, plane ut appareat, in quo variant ex singulorum ornatu additum, quod commune habent ex veteri memoria desumptum & aliunde in Græciam fuisse illatum. Itaque Edm. Dickinson, haut ex vano scripsit, in Praef. in incassum, Græcia rudera veritatis inveniendæ gratia versamus, Del. Phœn. gemmas in tanta sterquilini mole frustra quarimus, si non indagini nostræ bidentes, rutra, mergas, palasque Phœnicias adhibeamus. Phœnicia enim vero originis esse Græcorum rationem, linguam, ritus plerosque & ceremonias: tantam vero illa omnia mutationem, iacturam, ruinamque sustinuisse, ut Græcia jam nunc in ipsa Græcia requiratur. Prorsus igitur ultra Græcas literas ei progrediendum est, qui priscam Græciæ Theologiam, sapientiam, disciplinam, historiam, nec non & venustatam perlustrare vellet: quorum posterius ex priori ultro fluit, & caret difficultate, istud vero quomodo intelligendum sit, docet Nobil. Huetius, qui copiose & eleganter demonstrat, rudes & barbaros Græcos acceptam a Cadmo Phœnice, Danao, aliisque ex Ægypto advenis, Mosis famam perspersisse fabulis, variasque Mosis Dearum & Heroum personas imposuisse, & postquam semel a vero deflexerunt, in multiplices errorum anfractus delapsos, fabulas fabulis congestisse, plurimum vero ipsis placuisse, uni eidemque fictitiæ personæ diversas adjungere significationes, & alias quidem phycas, alias historicas, alias denique, monente Vossio, ethicæ. Quibus, ut par est, admissis forte haut improbabile erit, si dicamus, illos ipsos advenas, ut barbarum ac agrestem populum eo felicius flecterent, & ad animi culturam inducerent, fabulas ad id accommodatissimas eam in rem adhibuisse, horumque exemplum secutos postea fuisse illos, qui primi ex indigenis a-

*Dem. Ep.
Pr. IV. c. 8.*

nimum ad literas applicarunt, & in exteras regiones, inprimis in Ægyptum, studiorum gratia concesserunt, Argonautæ atque Poetæ, donec tandem Thales, hujusque itineris Socii, Solon aliique a Sacerdotibus Ægyptiacis ἀπαιδευσίας incusati, nonnihil a more recepto recesserunt, & magis virile philosophandi genus sibi delegerunt. Qua in re mirus est Auctorum consen-

L. 11. Met. sus Nam *Aristoteles* tradit, Veteres Græcorum cantilenas, pri-
c. 3. f. 495. mas illas Græciæ leges, multa fabulosa continuisse, & *Strabo*
T. 11. Op. Thaletem μελοποιὸν ἄνδρα καὶ νομοθετικὸν appellat, & γυμνὸς a-
Ed. C. L. X. pud *Diodorum Siculum* ex monumentis suis probant, Græcos a-
p. 332. L. 1. pud se literis operam dedisse, & Plato eosdem Præceptores suos
c. f. agnoscit, & *Jamblicus* Theologiam Platoniam ex columnis
de Myst. Mercurii desumptam fatetur, & Platonici recentiores ad unum
Ægypt. omnes in eandem abeunt sententiam. Nec aliud svadent cir-
C. 2. p. 3. cumstantiæ personarum, locorum, temporum, quæ omnes li-
quido ostendunt, ante tempora Alexandri M. Græcis nihil com-
mercii fuisse cum sacræ catecheseos & omnis veræ eruditionis
depositoria, pia Semi posteritate, plurimum vero cum Ægyptiis
& his non minus cum Ebræis. Ex quo tamen neutiqvam infer-
re licebit, ea, quæ sub nomine Hermetis circumferuntur, ge-
nuina existere, aut Hermetem agnoscere auctorem, quando-
quidem æque certum sit, libros Trismegisti plane esse suppositi-
Exercit. 1. tios, quod dudum subolfecit *Galenus*, candidis demonstravit
n. 81. p. 71. rationibus *Casaubonus*, conjungendus cum H. Contr. & agnosce-
de M. H. re cogitur *Borrichius* accerrimus Philosophiæ Hermeticiæ propu-
c. 5. de O. gnator. Certe apud Ægyptios nil quicqvam exstitisse ab Her-
U. P. mete in literas redactum, vel illud evincit, quod nec *Aristoteles*
Chym. p. in allegandis Veterum monumentis minime parcus & rerum Æ-
70. gyptiacarum minime ignarus, nec Plato, apud quem de Thauth
repetita vice sermo incidit librorum Hermeticorum, ullam fa-
ciant mentionem. Contra ea optime inde conficitur pia & lau-
dabilia Ægyptiorum instituta Ebræorum de Religione legibus
nequaquam vetustiora esse, sed ea, quæ in re Religionis cum E-
bræis communia habuerunt Ægyptii, apud Ebræos fuisse anti-
qviora

qviora & ab his hausta, utut, ceu eleganter arguit *Heinsius* & contra *Marshamum Spencerumque* urget *Cl. Wiusius*, Ægyptii Israelitas sæpe ut pueri Viros imitati fuerint, quod & libenter largimur & idem Platonici evenisse in imitando Spiritus Sancti amanuenses Novi Instrumenti asserere nulli dubitamus. Nam licet aliquando ὁμοια dicant Scriptoribus orthodoxis, semper tamen ἀνόμοια intelligunt. Quæ vero ideo penitus abjicienda minime sunt, sed potius ad premendos adversarios, exemplo tot illustrissimorum Patrum, convenienter declaranda, & ab assumentis vindicata commode adhibenda. Cedo enim quid incommodi consequetur, si quis dicat, Patriarchas veram de DEO Trino sententiam nonnullis Phœnicibus, longe pluribus Ægyptiis tradidisse, horum vero posteros vera illa notitia iterum excidisse, retinuisse nihilominus famam de divina Trinitate, eamque verbo DEI destitutos non recte intellexisse, sed rationi indulgentes varie depravasse; erroremque hunc procedente tempore vires acquisivisse. Sane postquam Plato gradum in Deitate statuisset, Porphyrius longius progressus est & contra mentem, omnium veterum Philosophorum, qui & mentem creatricem & Mundi materiam æternam statuebant, Nōν quidem etiam ἀνάμινον, sed tamen in ipso alium προαιώνιον τῷ Nōν asserere ausus est. Arius denique & hunc secutus est, & eodem argumento, quo *Philo* cultum astrorum impugnabat, scelestissime L. de Decal. p. 580. veram doctrinam oppugnare est aggressus, & excitata nova hæresi in Ecclesia, ingentes dedit turbas.

§. XXI. *Arius* hic ex Libya fuit oriundus, patre natus Ammonio, corporis dignitate præcellens, vultu quidem subtriffo, sed ad gravitatem & modestiam composito, adhæc affabilis, blandus, disertus, ut dicendo valeret, & omnium animos sibi conciliare facile posset, promptus insuper & mire versutus. Præceptorem habuit Lucianum Presbyterum & Martyrem, nec Dialecticarum argutiarum, reliquarumque disciplinarum fuit rudis. Schismaticus, antequam Hæresiarcha. Meletio quippe res novas molienti seadjunxit, rediit vero paulo post nonnihil ad famam

nam mentem & a S. Petro, Alexandriae Praefule, Diaconus est creatus, sed ab eodem, quia quiescere non sustinebat, rursus in exilium pulsus ex quo veniam ab Achilla precatus, iterum revocatus & in Presbyterum evectus, ab Alexandro in summis habitus est honoribus, & Ecclesiae, quae Baucalis dicebatur, administrandae praefectus. Hac in dignitate constitutus, ut erat variis artibus ad decipiendum instructus, brevi spatio septingentas castitatem professas Virgines, sex Diaconos, totidem Presbyteros & duos Episcopos, Theonam & Secundum Pentapolitanum, quem omnium mortalium teterrimum appellat Athanasius in suum pellexit errorem.

Epiph. Her. 69. p. 719. §. XXII. Atque id omne clam beato Alexandro Episcopo gerebat, donec *Meletius*, Thebaidos in Aegypto Archiepiscopus, primus eum a Veritate aberrare ac multos ab recta fide sua persuasione seducere deprehendisset, totamque rem ad aures sanctissimi Antistitis detulisset, & hic, quod sui fuit muneris & officii, conventum Clericorum instituisse, in eodemque exactus, subtiliusque coepisset exponere, quemadmodum *μονὰς ἐν τοῖς ἀδελφοῖς* esset, tunc enim Arius ratus, se exoptatam nactum esse opportunitatem, & prodendae diu agitatae malitiae, & ægre faciendi æmulo, quem sibi praelatum iniquo ferebat animo, acerrime adversus illum contendit, & dictis illis Sabellianum de tribus in unam atque eandem redeuntibus personam. errorem palam impegit, hunc in modum disputans: *Si Pater genuit Filium, existendi initium habet is, qui genitus est, fuitque tempus, cum non esset Filius & necessario conficitur, eundem ex nihilo subsistere;* *Socr. L. 1. c. 5.* verum quia non defuerunt alii, qui Ario sese opponerent, & contra assererent, Filium Patri esse consubstantialem & *ὁμοῦσιν*, *L. 1. c. 15.* haut levis exorta est concertatio. Imo ut auctor est *Sozomenus*, Alexander audita sententia Arianus visus est initio paululum vacillare aut addubitare, tum nunc hanc, nunc illam Disputantium partem collaudaret, & permetteret, ut Disputationes procederent, adeo, ut nonnulli eum reprehenderent, quod novitates istas adversus Christianae fidei doctrinam, contra quam deceret, tolera-

toleraret. Ille vero latius esse ducens, primum utrique parti differendi locum dare, ne vi potius ac necessitate, quam persuasione eos a contentione revocasse videretur, spretis rumoribus, denuo dissidentes in certamen adduxit, & una cum Clero Judex residens, re probe ventilata, Arium convictum illorum sententiam, qui Filium consubstantialem Patri & coæternum esse affirmabant, sequi jussit, & quia ipsum eo inducere non poterat, una cum complicibus Ecclesia expulit, data, quam ab interitu vindicavit *Theodoretus*, ad Alexandrum Constantinopolitanum e- *Lib. I. c. 4.*
pistola, in qua, quicquid gestum erat, exponit; plenus spei posse *p. 8. seq.*
se hoc modo Ecclesiæ pacem reddere, & Arium officium cogere.

§. XXIII. Verum enimvero tantum abest, ut hæc contumelia Arium fregerit, ut potius ad majora audendum incitaret. Primum enim literas ad Eusebium Nicomediensem dedit, deinde ipse in Palæstinam est profectus, & singulos adire Episcopos, singulis adulari, cæpit. Eorum pars quidem maxima ipsum repulit, nonnulli tamen receperunt, præcipue vero clientem eum adoptavit Eusebius Nicomediensis, Magnus dictus, non ob miracula, ut ex Philostorgio nugatur Sandius, sed ob auctoritatem in palatio Imperatoris Licini, & ex æmulatione Orthodoxorum, quibus familiare fuit, hujus ævi illustriores Episcopos hoc cognomine donare. Vid. Gothefr. in Dissert. ad *pag. 35.*
Philost. Hic enim & apud se illum detinuit, & literas quæque versus ad Episcopos scripsit, addita formula, quam per duelles ab Alexandro ejecti Nicomediæ ad hunc quasi excusandi gratia conscripserunt, atque ab illis contendit, ut si quidem recte se habere ipsis videretur ejusmodi de DEO sententia, scriberent Alexandro, ne ipsis succenseret. Hinc malum longe lateque serpebat, & quæstio hæc passim agitari cæpit, Episcoporum aliis ab Alexandro contendentibus, ut Arium & Sectatores in Ecclesiam admitteret, aliis ne id faceret, ni prius opinionem suam ejurassent, obsecrantibus. Alexander igitur cum multos san-

Arianis favere animadverteret, periculi magnitudine commo-
tus, convocatis ex Libya & Ægypto centum prope Episcopis,
tum Arium, tum eos, qui huic adhæserunt, anathemate percu-
lit, & literas Encyclicas, numero septuaginta, ad Episcopos scri-
psit, quibus eos de iis, quæ gesta fuerant, certiores reddidit &
rogavit, ne cum damnatis communicarent. Prostat Epistola
ista apud *Socratem* & *Sozomenum*, quo vero anno scripta sit,
non satis liquet, sicut nec quando malefana hæresis primum e-
ruperit. Ac *Baronius* quidem initium totius controversiæ in
A. C. 315. reponit, epistolam autem utramque ad A. 318. refert;

p. 297.
Lib. VII.
c. 18.

 Sequitur eum quoad prius *Natalis Alexander* Dissert. 39. utut in
Synopsis Hieronymi epocham probaverit. *Orosius* autem Scri-
ptor fide dignus, atque his temporibus proximus indicat, Ari-
um iis diebus, quibus Cæsares creati sunt Crispus & Constanti-
nus Junior, a veritate defecisse, quod, ut in Fastis *Idatii* legitur

Lib. III. de A. C. 317. factum.

 Itaque *Carolus Sigonius* primum hoc gene-

Occid. Imp.

 rale Alexandrinum Concilium ad Annum refert 321. quem ha-

p. 53.

 bita temporis, rerumque inscurarum ratione merito sequimur.
Nam Eusebius Nicomediensis Alexandro propter contumelio-
sas, ut reputaverat, de se literas infensior factus, ex eo sententi-
am Arii palam tueri instituit, & conventu Episcoporum habito
illum insontem pronunciavit, ac scriptis ad Episcopos literis
cum plerosque auctoritate movisset, nascenti incendio ingentes
faces admovit. Hac de causa, proximo anno, quo Probinus
& Julianus Consules fuerunt hæc pestis per Ecclesias Ægypti,
Asiæ & Orientis bacchari truculente cepit, siquidem Ariani e-
jectos restituere laborarunt, & imperita multitudo, Clericis in-
ter se aspere ac contumeliose iurgantibus, dictorum evasit di-
sceptatrix, de his etiam in Theatris cum magno religionis ludi-
brio & non minori animorum collisione differens, adeo, ut pa-
rum abfuerit, quin bello civili, quod inciderat, magnam licen-
tiam ad omne flagitium exhibente, Ariani & Catholici res pro-
pe tragicas acturi, imo paulatim præcipientes ad arma ituri vide-
rentur, nisi Constantinus de adhibendis invalescenti morbo id-
one-

oneis remediis sollicitè cogitasset. Nam is confecto A. 324. bello Liciniano primum Asiam, alieni eo usque juris provinciam ingressus, adeoque ignarus, aut plane hospes harum rixarum, simul atque tristem nuntium de tumultu illo & causa ejus accepisset, rem non negligendam ratus, confestim Osum, Cordubensem Episcopum, qui cum aliis Episcopis in comitatu erat, Virum fide, doctrinaque insignem cum literis ad Alexandrum Episcopum, & Arium misit, quibus eos amanter & benevole ad concordiam est hortatus, atque ut incauta interrogatio & improvida responsio mutuam ac parem inter se in utroque veniam præstaret, monuit. Putabat enim optimus Imperator, Eusebii calliditate deceptus, dissensum esse in verbis, non in rebus, aut certe agi de realiqua, quæ neque ad DEi gloriam, neque ad animarum salutem pertineret. Osius maxima celeritate profectus Alexandriam, nihil, quod ad controversiam componendam pertineret, omisit, sed malum in tantum invaluerat, ut nec Imperatoris auctoritas, nec diligentia illius, qui literas attulit, eidem mederi potuerit. Nam Alexander, qui se nihil ab officio suo alienum perpetrasse probe sibi conscius erat, & Arium, dissidii auctorem, errorem suum pertinaciter defendere vidit, reconciliationi locum dare nec voluit, nec potuit, sed potius ab Imperatore per Osum multis precibus contendit, ut quoniam lis hæc secus atque *Natalis Alexander* statuit, & ex loco *Athanasii, Syn. pag. 92. Art. III.* in quo nil tale occurrit, probare vult, in Concilio in præsentia Osi habito, componi non potuerit, ea in alio eodemque Universali decideretur. Hinc Imperator, spe concordie frustratus, majoribus auspiciis rem tentandam existimavit, & cum ad tollendum dissidium Ecclesiarum in celebrando Festo Paschatis, tum potissimum ad examinandam hæresin Arianæ Episcopos ex omnibus Orbis Christiani provinciis felici omine Nicæam Bithyniæ urbem, ab Antigono conditam, evocavit, & ut *Sozomenus* ait, *his certum diem constituit, quo ea quæ in questionem venerant, disceptari oporterent.* Quæ clausula vim atque notionem Indictionis Conciliorum explicat. Hæc enim nil aliud est, quam

Euseb. L. II. de V.C. p. 472. Ed. V.

Syn. pag. 92. Art. III. S. 4. & p. 121. Ath. A. majoribus auspiciis rem tentandam existimavit, & cum ad tollendum dissidium Ecclesiarum in celebrando Festo Paschatis, 792. & 794. Str. L. XII. Lib. I. CXVII.

Lib. I. c. 1. diem certum præstitueret & addicere Episcopis ad agendum id, quod proprium est Magistratus Politici, tanquam auctoritatem habentis, ad cogendum resistentes. Nec officit, quod *Ruf.* scribat, Constantinum ex Sacerdotum sententia Episcopos convocasse. Nam suasu & precibus Alexandri Imperatorem inductum fuisse, ut Concilium Generale indiceret, jam observavimus ex *Epiphanio*, neque ignoramus multum interesse inter Concilium instituire, suadere & auctoritate indicere, illud solius DEI esse contra *Pighium* probarunt *Bellarminus* & *Chamier*, istud Sacerdotibus convenire nemo negabit, hoc summæ Majestatis est, & si de Conciliis Generalibus sermo sit, inventum Constantini, quod *Pighius* asseruit, secutus non solum auctoritatem Socratis in Proœmio L. V. Hist. scribentis, ex quo Constantini Christiani esse ceperunt, ex illis perpenderunt res Ecclesiasticæ & maxima quæque Concilia eorum arbitrio tum facta sunt tum bodieque fiunt.

In Exerc. ad Diatyp. C.N. p. 46. Sed & testimonium totius fere antiquitatis, id quod ex nostris *B. Dorscheus*, ex Pontificiis *Richerius* abunde demonstrarunt.

§. 29. In Hist. Concil. L. I. c. 2. §. XXIV. Ad hoc Imperatoris mandatum ex omnibus Ecclesiis, quæ universam Europam, Asiam, Africam impleverant, convenerunt juxta communem sententiam (de aliis vide in compendio *Dorschæum* l. c.) 318. Episcopi, sequentium autem istos Presbyterorum & Diaconorum, itemque Comitum (non Acoluthorum, ut *Christophorsonus* suæ inserviens Scenæ reddidit, &

Lib. III. de V.C. c. 8. retinuit, *Valesius*, tum temporis ignotorum) numerus iniri vix potuit, teste *Eusebio*. Ita ut *S. Athanasius* in Epistola ad Africanos & alibi passim vere hanc Synodum *ὀικουμενικὴν* vocarit. Sumta voce *ὀικουμενική* non pro Imperio Romano, uti id alias tam apud Græcos, quam Latinos Scriptores frequens est. & hic quoque locum habere contendit *Curcellæus*, non etiam prout a Geographicis vi suæ originis, creberrime adhiberi solet pro toto terrarum ambitu, sed in sensu *Straboni*, *Ptolemæo*, aliisque Mathematicis familiari, de terra cognita Universa, tum κατὰ δόξαν, tum κατὰ ἀλήθειαν pro seculi conditione. Nam omnes illæ regiones, quarum Episcopos Concilio interfuisse memorat

Eusebius non, erant in ditione Romanorum; meminit quippe is etiam Persidis & Scythiæ, quæ Romanis profecto subjectæ non erant. Porro horum Episcoporum complures constantia & martyrio clari, multi Sanctitate & miraculis insignes, nonnulli doctrina excellentes, plerique prudentia, gravitate & morum probitate erant conspicui, in universum Viri Iectissimi, omni-que virtutum genere condecorati. Neque enim Sabinus Heraeleotes, Pisecius, Socinus aut si qui sunt alii, quos nescio quæ fide *Sandius* allegat, & in præsens non licet inspicere, ii viri sunt, *p. 176. N.* ut eorum calumniis, potius, quam tot antiquorum testimoniis credere malimus. Aderant vero etiam adversæ partis sive Arianorum Primicerii, quorum recensum instituit *Philostorgius*, exemplo & æmulatione Scriptorum Catholicorum, qui & ipsi vel Episcoporum una cum Urbium *ὀνομασίαις* omnium Catalogum Scriptis suis exhibent, vel illustriores saltem in ea Synodo Præsules nominatim enumerant, suisque laudibus ornant. Cæterum ampliorem longe numerum recenset ex *Philostorgio* *Ni-Thes. O. F.* *cetas*, quam *Epitome Photiana* habet, loco, qui inter Supple- *L. 5. c. 7. p.* menta *Philostorgiana* habetur. Nimirum ex Lybia superiore *442. Ed.* Sex, ex Ægypto unum, e Palæstina duos, e Phœnicia totidem, *Comm.* e Cilicia tres, e Cappadocia tres, e Ponto duos, ex Bithynia tres, *pag. 539.* ut proinde hæ octo provinciæ (tam arctis limitibus *Sandio* totus *Ed. Vales.* continetur Orbis) fuerint, quas jam tum Arianum exiiale virus *p. 160. N.* perfuderat, continuo videlicet tractu situque a Libya Superiore Bithyniam usque, e quibus viginti duos Episcopos, qui Synodo Nicænæ interfuerunt, memoravit *Philostorgius*, cum tamen *Rufinus*, aliique XVII. tantum memorent, ac Basilium quidem Amaseæ & Meletium præter meritum inter Arianos referri arguit *Photius* & probatum dedit, qui prolixè & erudite de illis omnibus disputavit, *Gothofredus*. Arium autem ipsum Concilio in- *p. 25. sequ.* terfuisse in dubium vocat auctoritas *Epiphani*, qui in hæresi Meletiana diserte scribit, opinionem Arii post ejus mortem in Synodo damnatam esse, & in sequenti, quæ Ariomanitarum est, historiam Arii & Nicænæ Synodi ita commemorat, ut certum

sit, foedissimum Arii interitum ante Nicænum Concilium col-
 locare; verum enim vero evidentissimis constat rationibus, E-
 piphanium hac in re hallucinatum esse, & Arium tempore Con-
 cilio Nicæni & post usque ad penultimum Constantini annum in
 vivis superfuisse. Nam *Atbanasius* (in Oratione contra Aria-
 nos, nec non in Epistola ad fratrem Serapionem) ita narrat in-
 teritum Arii, ut nullum sit dubium, eum post Concilium super-
 vixisse, id quod *Theodoretus* etiam prodidit. *Socrates* autem
Lib. I. c. 14. perspicue testatur, Arium Anno Imperii Constantini 30. qui pe-
Lib. I. c. 38. nultimus fuit, periisse, cum quo *Rufinus* consentit, qui post obi-
 tum Helenæ Matris; nec non Constantiæ, Sororis Constantini,
 quas post Synodum superfuisse constat, Arii exitum collocat &
L. I. c. 5. expresse dicit, *evocabatur frequenter Arius in Concilium & assiduo*
tractatu assertiones ejus discutiebantur, a quibus non abludunt,
 quæ in Epistola Synodica habentur, licet eam aliqui perperam
 intellectam de Arii interitu accipiant, sed cum in ea Patres Sy-
 nodi meminerint eorum, quæ non tantum contra ipsius dogma,
 verum etiam contra ipsum acta sint, & dicant, ejus impietatem
 tantam fuisse, ut & Theonam Marmariæ Episcopum & Secun-
 dum Ptolemaidis eos ne subscriberent persuadens secum perdi-
L. II. Nuc. derit, clarum est, ipsum Synodo interfuisse, & *Sandium* o-
p. 107. mnem pudorem posuisse, quando ait, eum *inaudita causa, multo*
minus rationibus ejus expensis cum sequacibus gradu abdicatum
 & exilio multatum. Quale quid hominem in quo vel mica can-
 doris fuerit, scribere potuisse, verisimile non est, eo quod ex
 clarissimis testibus, omniqve exceptione majoribus *Eusebio, Ru-*
fino, Theodoro, Socrate, Sozomeno, Atbanasio, demonstrari
 queat, Episcopos ne quid in re tam ardua temere aut ex abrupto
 fieret, ante adventum Imperatoris institutis quasi privatis veli-
 tationibus, Arioque in medium adducto, assertiones ejus impias
 assiduo tractatu discussisse, quidque adversus eas teneri deberet
 aut statui summa cum deliberatione quæsiuisse: frigidam vero
Lib. I. 7. esse calumniam a *Philostorgio* confictam, Alexandrum cum Ni-
 comedîæ versaretur & in Hosium incidisset, cum hoc & aliis
 con-

convenisse de prædicando Filio Patri ὁμολογῶ, Arioque condemnando, perinde quasi Nicomedia non extra Diocesin Alexandri fuerit, & in ea urbe Eusebius, qui Ario suffragabatur, non præfuerit, aut reliquæ circumstantiæ tale quid admittant.

§. XXV. Postquam dies constituta, quæ XI. Kal. Jun. erat Anni, ceu ex *Fastis Idatii*, *Chronico Alexandrino Raderi*, aliisque characteribus a *Wilb. Langio* expositis perspicuum fit, a *L. I. De nato Christo* 325. advenit, congregati omnes sunt, juxta *Binium Ann. Chr.* & *Coriolanum* in templo, sed juxta *Eusebium* & *Theodoretum*, in aula quadam interioris palatii, ac quisque suo ordine est locatus. Tum Constantinus imperatorio habitu, totus auro gemmisque collucens, paucis amicis stipatus, est ingressus, cunctis ad ejus conspectum Patribus e vestigio confurgentibus; & nutu eorum in humili, sed aurea sella in medio aulae & supremo loco confedit, & cum eo universus ille Divinus coetus; ex quo Episcopus, qui in dextro ordine primus erat, Orationem habuit, quæ Deo & Imperatori gratias egit. Hunc M. Eustathium Antiochenum Præfulem fuisse vult *Theodoretus*, at *Sozomenus* Eusebium, quos *Nicephorus* ita conciliat, ut putet, Eustathium primum dixisse & hymnum ad Deum fecisse, deinde vero Eusebium Imperatori gratias egisse, cui postea Constantinus responderit, qui uti graviter de Concordia dixit, ita in primis memorabilis est pia ejus sententia, quæ juxta Scripturas examen institui voluit in dijudicatione dogmatum cœlestium, atque ut ex illis formulas censuræ peterent mandavit, *Evangelici*, inquit, & *Apostolici libri*, nec non antiquorum Prophetarum oracula plane nos instruunt sensu Numinis, proinde hostili posita discordia sumamus ex dictis Divini Spiritus explicationes quæstionum, *Theodor. Lib. I. c. 7.* Itaque & Sacra Evangelia in medio congregationis loco opposita fuisse tradit *Nicolaus Cusanus Cardin. de Concord. Cathol. c. 6.* & e Scripturis *κρῖσις* adversariorum refutasse Episcopos, testatur *Atbanasius* in Epistola ad Africanos, & ob perceptum Scripturæ Sacræ consensum in sententiam reliquorum transisse se fatetur ipsemet *Eusebius Pamphili*, & Patres, utut in negotio

Pa-

Paschatis non abhorruerunt addere, visum est, ut omnes obtemperarent, tamen de fide non scripserunt, visum est, sed ad istum modum credit Catholica Ecclesia & statim confessio ipsa credendi adjuncta est, ut ostenderent, eam non novam esse sententiam, sed Apostolicam, & quæ ipsi scripserunt, non esse sua inventa, sed Apostolorum documenta. Neque certe aliter fieri oportebat aut poterat. Et si enim non desint in natura quædam similitudines, quæ ostendant, ipsam etiam Naturam admittere talia, quæ tria sint & unum, quædam S. S. Trinitatis alibi magis, alibi minus impressa vestigia, quædam illam adumbrantes imagines magno numero ab *Augustino* recensitæ, ex quibus ineffabile hoc mysterium in Scripturis revelatum & confirmatum, quodammodo queat illustrari. Tantum tamen abest, ut inde sequatur, posse eminentissimum hoc mysterium aut per naturam indagari, aut per Scripturam patefactum rationis sibi relictæ iudicio cognosci & argumentis e natura depromtis solide adstrui, ut potius rationum infirmitas & insufficientia magnopere sese prodant, quicquid etiam vel *Raym. Lullus* & *Ray. de Sabunde* conentur, vel *Kecker.* præsumat, vel *Morneus* allaboret, vel *Ludovicus Vives* moliatur, quorum omnium conamina ita sunt comparata, ut sæpe nil nisi ludibrium debeant adversariis, aut istorum irrisionibus catholicam fidem exponant, quod agnovit *Kircherus*, & indicat *Tilenus* de antiquorum similibus, quæ in omnibus fere rebus investigarunt ad vivum non resecandis.

Lib. de Trin. a IX. usque ad XV. §. XXVI. Facta utrique parti potestate exponendi, dicendi, respondendive de Fide, primum omnium prolatus est Arian libellus, quem Thalia inscripserat, idest, interprete *Orat. II. p. Athanasio*, librum crapularum, seu convivalium, nec non Epistolæ, quibus sparsim errorem suum disseminaverat, addunt alii insuper & dictatam quandam fidei confessionem, sed ex *Sozomeno* & *Athanasio*, collatis inter se Oratione Prima & Secunda contra Arianos, item Epistola de Synodo Arim. & Sel. patet confessionem istam non fuisse diversam a Thalia, utpote quæ præter confessionem continebat etiam *ἀσφατα* quædam i. e. ut *Phi-*

Philostorgius explicat ναυτικά, ἐπιμύλια, ὁδοιπορικά & similia, quæ navigantes, quæ iter facientes, quæ in pistrinis stantes, quæ compotantes ad fallendum otium & voluptatem canerent, ab Ario numeris Sotadicis, cum apud Eusebium commemoraretur, conscripta, quo vel ejusmodi ludicris & svavibus modulis virus suum, quod in iis expresserat, in hominum rudiorum & muliercularum ad voluptates proclivium animos infunderet, ad quorum nefanda verba Patres aures obturaverunt, lectumque librum discerpserunt, Auctore ejus coram omnibus confuso. Hinc acta Concilia Alexandrini in medium sunt adducta, post quorum prælectionem acerrima utriusque partis consecuta est contentio, tum alii proximos insimulare cœperunt, alii accusantibus respondere, & vicissim quæri, omnium autem maxime eluxit opera & studium Alexandri, Antistitis Alexandrini, cui fidelem parastatam sese exhibuit ejus Diaconus Athanasius, ita ut visus fuerit, maximam partem Concilii sustinuisse, evidenti argumento, tum temporis etiam Diaconis competiisse jus voti & suffragii in Conciliis, quo de videatur pluribus *D. D. Ziegler In Comm. de Diacon. C. IX.* Cave vero inde colligas Disputationem, quæ exstat inter opera Athanasii, & cum Ario in Concilio habita, refertur, genuinam esse, ea quippe nec in Concilio illo habita, nec contra Arium, sed cum Ariano quopiam & in diversorio privato, veluti ex præfatione est videre. Cæterum cum ut fieri solet, inter disputandum partes disceptantes incallescere Imperator optimi Præsidis officium expleturus, intento animo & patientissime auscultabat, & quæ utrinque dicerentur, probe perpendebat, & pertinacius certantes benigne interpellando paulatim conciliabat.

§. XXVII. Ita singulis summa diligentia examinatis, totaque causa sufficienter cognita, Patres animum intenderunt ad conscribendam confessionem, & cœperunt conquirere e Scriptura Sacra formulas, ex quibus tale construerent Symbolum, quo Ariana impietas excluderetur penitus. Animadverterunt autem statim, Eusebius Nicomediensem cum suis asseclis ad singulas

gulas tales phrasas confufurrare, & frivolam excogitare interpretationem, sub qua impium & abominandum Arianum dogma retineri posset, & nihilominus ipsi cum Orthodoxis consentire viderentur. Ideo quum ex literis Eusebii cognitum haberent, Arianos vocem *ὁμοούσιος* ferre minime posse, & inesse voci huic vim quandam peremptoriam, ut illis omnem elabendi vel sese occultandi rimam occluderent, uno velut ore & corde consenserunt de adhibendo hocce vocabulo; contra vero Ariani id graviter tulerunt, & manibus pedibusque, ne vox hæc de Filio DEI usurparetur, contenderunt, specioso prætextu utentes, esse eam novam, nec in Scriptura Sacra reperiri. At illis vicissim recte a Patribus Concilii reponebatur, neque Arianas phrasas, Filium DEI factum esse ex non entibus, item: erat, quando non erat, contineri in Scripturis, multo minus ex illis posse demonstrari; *ὁμοούσιος* autem non quidem exstare iisdem literis & syllabis in Sacro codice, esse tamen ita comparatam, ut ex illis nullo negotio deduci queat, viguisse insuper jam a centum & 30. inde annis in Ecclesia, adhibitum tum a Dionysio, Episcopo Romano, tum ab huius cognomine Alexandriae Præsule. Ad quæ momenta cum nil haberent Exucontii, quod reponerent, mandavit Imperator, ut vocabulum hoc minime prætermitterent, & Patres Orthodoxi magno studio obsecuti non solum dogmati, sed etiam verbis sententiisque, quibus Ariani usi fuerunt, Anathema denunciarunt, Symbolumque, quod inter decreta Synodi principem locum obtinet & vulgo a Concilio locoque Nicænum dicitur, consentientes ac simul decernentes confecerunt. Porro ea, quæ in communi placuerunt, scriptis mandata & singulorum subscriptione roborata sunt, paucis Arianis exceptis, quorum alii plane non, alii manu, non mente subscripserunt. Confirmavit tandem decisionem Synodicam non Sylvester Pontifex R. sed quod ultro largiuntur, & prolixè probant *Ricberius & Natalis Alexander*, Imperator, qui & ipse ultimus subscripsit, & non tantum editis aliquod epistolis, sed & publico edicto sancivit, ut omnes Decreto Synodi obsequerentur.

tur. Neque non eidem dicto se audientem præbuit universus fidelium coetus. Nam ab omnibus receptum est, & ut ab hæreticis, tanquam tessera exigi posset, cœpit a Catechumenis memoriæ mandari, & Græcis *μάρτυρα* dici, quamvis Latini non minus graviter Decretum vocent, tum sensu generali, quo dogma quodcunque notat, tum proprio magisque speciali, quo pacto significat sententiam, quæ parte utraqve audita & causa diligenter explorata, & ad legum normam examinata, communi suffragio pronunciatur. Continet enim hæc Confessio non tantum dogma fidei præcipuum, sed etiam sententiam totius Concilii pronunciatam, promulgatamque adversus Arium post accuratam causæ cognitionem, & ad regulam Scripturæ Sacræ institutam examinationem, quæ etiam causa fuit, cur auctoritas ejus Patribus post Sacras Literas, & Symbolum Apostolicum semper, quantum in Symbolum cadere potest, esset maxima, & tanta, ut ab eo recedere nefas duxerint, quotquot nomine Christiano censei sine controversia voluerunt. Quo spectant elogia illa, quibus a *Basilio*, *Leone*, *Hieronymo*, *Ambrosio*, integrisque conciliis *Romano*, *Epbesino*, *Chalcedonenfi*, *Constantinopolitano III.* ornatur, & quæ collegit *Dorscheus*, qui præterea recte observat, cavendum hic esse sedulo, ne vel cum Remonstrantibus abjecte nimis de Synodis sentiamus, & Symbola pro indicibus tantum habeamus eorum sensuum, quos auctores eorum pro veris habuerunt, vel cum Patribus nonnullis liberaliter nimis de iisdem loquamur, unde lector in eam incidere queat opinionem, quasi & illa sint rationes credendi, aut fides nostra in ea resolvatur, tanquam in principium. Tales enim definitiones, uti sunt actus mere ministeriales, quibus Patres adhibitis mediis idoneis eos terminos in terminandis dubiis e S. Literis constituerunt, quos evidentia illarum scrutantibus præpuit, ita in ipsas, ut sic respiciendo, non habent illam certitudinem, quæ in Sacris Literis, est, nec huic æquiparari possunt, interim merito maximi habentur in numero testium, quorum judicio quandoquidem cum Sacra Scriptura id consentire animadvertimus,

Exer. ad
D. pag 63.

mus, non mediocriter confirmamur in Fide nostra. Ut ergo Symbola universim testium vicem gerunt; sic hoc Nicænum excellit præ reliquis, & hoc animo etiam, non alio illud allegasse censendi sunt illustrissimi Augustani Confessores, nempe partim ut doctrinæ suæ cum veneranda antiquitate conformitatem vindicarent, partim ut ostenderent, quanti facerent Decreta Conciliorum, quæ Sacris Literis sunt consona.

§. XXVIII. Reperitur autem hæc a magno Concilio magnifice promulgata Fidei Confessio apud *Athanasium, Eusebium, Epiphanium, Rufinum, Theodoretum, Socratem*, & quamquam non tantum in translationibus; sed etiam in ipsis fontibus, ut collatio legentem docebit, varie recenseatur, nemo tamen *In epist. ad Job. Las.* ideo cum *Andrea Dudithio*, Socini assecla, dubitare debet, an hoc ipsum Symbolum, quod nunc Nicænum vocatur, fuerit a Concilio Nicæno editum: Idem quippe etiam Apostolico Symbolo, nil exinde Religionis veritati decedente accidit, & omnis diversitas in quibusdam solum particulis & vocibus occurrit, nulla sensus immutatione facta, & omnes, apud quos reperitur, consentiunt, in eo τὸ ὁμοούσιον i. e. æternam Christi Deitatem, quæ Patri est consubstantialis, Ario fuisse oppositam. Quare non est, ut prolixè laboremus adstruere, illud esse genuinum, major apparere poterat disceptatio, de primo formulæ istius concipiente. Nam Ariani apud Athanasium volunt Hosium eam concepisse, quod admittit *Binius*; alii vero ab Eusebio Pam- *de T. S. D. l.* phili adornatam censent, celeberrimus denique *Vossius* putat Pa- *p. 31. n. 47.* tres Nicænos elegisse Symbolum vetus, quodque in plurimis vel nobilissimis Ecclesiis obtineret, huicque addidisse, quæ adversus Arium sunt constituta; sed & hic auctorum dissensus commoda adhibita distinctione, nullo negotio videtur posse tolli, si nimirum dicamus, Eusebium, retenta illa veteri formula, & adjectis nonnullis, quæ præsentem concernebant disputationem, dedisse initium Confessionis, Hosium vero, os & interpretem reliquorum, complementum. Nam cum Eusebius, ut ipsemet refert in Epistola apud *Socratem & Theodoretum*, Fidei suæ for-
mu-

mulam Synodo proposuisset, non tantum Imperator eam re-
ctissime conceptam esse primus testatus est, cunctosque adhor-
tatus, ut ei subscriberent, una duntaxat voce Consubstantialis
adjecta; sed & Patres eandem approbarunt, additis tamen ali-
quibus vocibus, & phrasibus, hæreticis sententiis expressius op-
positis, & quibus ad reprimendum errorem Arianum opus esse vide-
batur, utpote quod *Filius DEI sit genitus ex Substantia Patris,*
quod consubstantialis sit Patri, quod genitus sit, non factus. Ea-
dem itaque formula & Eusebii fuit, ratione primæ concep-
tionis & Patrum, ratione augmenti & liberioris declarationis. Ne-
que video, quid nos movere queat, ut cum, *Natali Alexandro*
aut *Henrico Valefio* rem ita gestam esse, prout ab Eusebio refer-
tur, in dubium vocemus, aut dicamus, falso eum memorare,
Imperatorem fuisse Auctorem addendæ vocis *ὁμοούσιος* & de in-
dustria rem involvere. Estne enim credibile hæc Athanasium, *Valef. not.*
aliosque potuisse fugere aut illos silentio ea præterituros, nec in *Socr.*
Eusebium mendacii convicturos fuisse? Estne verisimile Impe- *pag. 6.*
ratorem, qui tanto Sacrarum literarum studio flagrabat, qui tot
lumina Ecclesiæ in Comitatu suo habebat, qui in causa Donati-
starum (non diffidente Valefio) tantam jam Ecclesiæ navaverat
operam, qui tot Patrum concertationibus interfuit, tum tem-
poris adhuc fuisse Catechumenon, aut præcipui Christianæ fidei
articuli plane ignarum? Estne ulla in promptu ratio, quæ obstat,
quo minus de Imperatore asseri queat, eum iussisse vocabulum,
quod Patres adhibere discupiebant, cuius vim ipse probe perspi-
ciebat, & ab Eusebio omissum fuit, addi? Nulla omnino. At
non æque nulla est suspicio, voluisse hic nobilissimos illos Viros
aliquid dare studio partium. Scilicet Laicus erat Constantinus;
Arianus aut Semi-Arianus Eusebius. Verum enim vero præter-
quam quod de Imperatore auctores paulo ante citati & literæ ab
ipso editæ testentur, eum & Præsidem Concilii fuisse & in rebus
fidei apprimè versatum, nondum quoque seu a *Perronio*, seu a
Petavio, sive *Alexandro* ita firmiter demonstratum est, Eusebi-
um vel fuisse Arianum, vel rediisse ad Arianismum post Conci-
lium,

p. 125.

lium, quin plurima in contrarium urgeri queant, & ex allegato Theodoreti loco haut obscure apparet, confundere *Alexandrum* formulam fidei ab Eusebio Pamphili exhibitam, cum ea, quam ejus frater Eusebius Nicomediensis, os summusque Arianorum Patronus, communi nomine obtulit, quamque partem Thaliæ constituisse supra observavimus: nec quicquam præsidii est in voce γεγεννημένον, ea quippe non minus recte per genitus, quam perfectus reddi potest, quo conferantur notæ *Henr. Stephani* ad Athenagoram p. 183. Ed. Col.

§. XXIX. Atque hæc de Auctore, ordo jam exigit ut de *Argumento & Scopo* Symboli dispiciamus. Absolvitur autem illud duabus partibus, quarum prior exhibet *Theologiam*, seu doctrinam fidei de DEO in essentia uno & trino in personis, altera proponit *ὁικονομίαν* sed dispensationem Salutis per Christum tum quoad gradus vel actus diversos hujus dispensationis, tum quoad fructus ejusdem. De hac quia non usque adeo ad præsens institutum facit, non erimus solliciti, sed de priori, quam occupari diximus in asserenda una DEI essentia, in tribus distinctis personis, Patre, Filio & Spiritu S. Etsi enim nihil de Unitate Essentiæ & Trinitate Personarum contineatur in Symbolo, si de phraseologia & terminis formalibus essentiæ & Trinitatis & Personæ in Concilio Alexandrino demum ab Ecclesia in communes loquendi usum receptis sermo sit, dogma tamen & res ipsa terminis illis ab Ecclesia significari solita, utique in hoc ipso Symbolo est proposita, declarata decretaque, ita ut nullo negotio per optimam & prænam consequentiam ex illo deducere possimus secundum sententiam Confessorum in eo definiri, quod Pater, Filius & Spiritus S. sint Unus ille verus DEUS, sed ita, ut nec Pater sit Filius, sed alius a Filio, nec Spiritus S. sit Pater, vel Filius, sed alius ab utroque, seu quod sane eodem necidit, in una simplicissima: Divina Essentia dari tres realiter a se invicem distinctas personas æqualis potentia, dignitatis & durationis. Quod ut evincamus, non est cur memoremus, quod *Gelasius Cyzenus* referat editam fuisse per Hosium Cordubensem Confes-

fessionem fidei a Synodo, in qua inter alia hæc habeantur. *Divinitas non est una persona, ut Judas existimant sed tres personæ vere subsistentes non solo nomine & rursus: Unam Divinitatem & eandem essentiam confiteri nos oportet, Patris & Filii & Spiritu S. non prædicantes confusionem aut divisionem personarum ineffabilis & beatæ illius Trinitatis: illud urgendum videtur, quod optimi Patres non tantum distincte & nominatim, Patris, Filii & Spiritus S. trium a nobis creditarum Divinarum Personarum mentionem faciant, sed & profiteantur sese credere in Patrem, Filium & Spiritum S. adeoque Filium & Spiritum S. a Patre distinguant, ac distinctim sese in Patrem, Filium & Spiritum S. credere testentur.* Adhæc quandoquidem etiam Sabelliani fatebantur, Patrem & Filium & Spiritum S. habere eandem essentiam, non autem esse, nisi unam Personam trinominem, ideo luculenta descriptione explicant, quid per Patrem, & Filium intellectum velint, nempe quod credant Patrem, qui ex substantia sua genuerit ab æterno Filium consubstantialem; Filium, qui sit genitus ex Patre unigenitus, DEUS verus, de DEO vero. Jam si nemo idem ac singularis sui Pater esse aut seipsum gignere, vel a se gigni dicitur; nec, si quod producitur diversum aut dissimile est, Filii meretur appellationem, nã nisi cum ratione Patres insanivisse, & distinctionem illam nominum frustraneam dicere quis velit, duos a se invicem distinctos, agnovisse eos sit manifestissimum. Verum est altera ratio, eaque propria & erudita magis & ob quam DEUS alias etiam Pater *Φύσει* dicitur, quando expresse asserunt, quod Pater *ἐκ τῆς ὑποστάσεως* ex substantia sua Filium gignat, clarissime significantes, se intelligere generationem non Metaphoricam aut impropriam sed veram & propriam, & quæ ex substantia Patris procedat, Filium quoque non esse æquivoco sic dictum aut adoptivum, sed verum & proprium. Ut cæcus sit qui non videat ex mente Confessorum, alium esse Filium, alium Patrem. Ubicunque enim datur generans & genitus & quidem sensu proprio ibi duos ad minimum personaliter distinctos, debere esse consequitur. Nam si
 geni-

genitus est, necesse est, ut si ab aliquo, cum se ipsum nil gignat & vicissim si genitor datur, Filium a Patre distinctum dari oportet. Eo quod vox Patris tota relativa sit & συγγενή, quæ necessario respondentem sibi ex adverso Filium, ad quem referatur, eumque non nasciturum, sed jam natum & existentem requirat. Exprimit enim ea primo generationem, quæ re ipsa sit aut fuit, deinde ipsum etiam fructum generationis ac foetum existentem ac vi relativæ oppositionis a Patre distinctum. Qualem etiam Patres intellexisse, satis evidenter docent tum attributa, quæ eidem tribuunt in sua Confessione, tum opera, quæ de eo prædicant, quod scilicet una cum Patre totum universum creavit, quod sit Redemptor & Salvator humani generis cujusmodi opera, non utique nisi in rem subsistentem, ceu ut Subjectum Quod cadere possunt. De distinctione Spiritus S. a Patre & Filio equeidem ob supra allatam rationem non ita expressa fit mentio, innuiter tamen ea satis eo ipso, quo confitentur Patres, credere sese pariter in Spiritum S. ut in Patrem & Filium credunt, sed ita ut ab utroque distinctum esse distincta fidei professione indicent, quemadmodum idem etiam in Eusebiana formula est propositum. Sic enim is, apud Socratem confitetur; *horum unumquemque ESSE ac SUBSISTERE credentes, Patrem vere Patrem, Filium vere Filium, Spiritum S. vere Spiritum S.* quod minime improbabant Nicæni Patres, tametsi non judicarent opus in decreto adversus Arium exponere. Si igitur Confessores Patrem, Filium & Spiritum S. ut alium atque alium esse & subsistere agnoverunt, idem profecto est ac si dixissent, tres esse DEitatis personas. Ἀλλὰ enim καὶ ἄλλὰ absolute dictum, ut Masculinum seu Fœmininum, suppositum designat aut personam in communi natura.

§. XXX. Jam quia Personæ hæc a Synodo agnitæ & celebratæ Divinæ sunt, ideo non potest non cuivis porro patere credidisse illam etiam, eas una eademque numerica Divina Essentia gaudere. Materiale enim personæ Divinæ est substantia infinita ac verus DEus. Sicut ergo verus DEus ceu ex lumine

Gra-

Gratiæ & Naturæ evidentissime constat, non nisi unus esse potest, ita quoque omnis communicabilitas κατὰ μέθεξιν singularissimæ Divinæ essentiae repugnat, adeoque & potentia multiplicandi. Communicatio quippe κατὰ μέθεξιν Entis est universalis, quod se singularibus communicat cum multiplicatione essentiae, veluti cum natura humana communicatur Petro, Paulo, Henrico, qui uti tres numero homines sunt & tres personæ finitæ, sic essentia etiam humana in iis multiplicatur. At essentia divina est infinita & multiplicari non potest, quare relinquitur eam numerice unam in tribus effulgere personis Divinis. Quod quum Sole meridiano clarius sit, mirari sæpe subiit, *Steph. Curcellaum* ausum fuisse asserere, Patres in & post Concilium non aliam, quam specificam unitatem intellexisse, præcipue cum omnia aut pleraque illorum locorum, quæ magno numero adduxit, ita sint comparata, ut ex iis commodissime contrarium possit elici, hinc ipse quasi id intelligens & causæ suæ diffusus tandem addit, *quod si tamen nonnulla hic aut illic occurrant loca p. 869. n. 98. aliter de ὁμοῦσις aut de Unitate DEI loquentia, istud non impedi-* D. l.
et, quominus ea sit genuina Ecclesiæ illorum temporum sententia, pro qua tanta copia, quas in aciem eduxi, militant, & potius fatendum erit, Auctores sibi invicem contradicere, quam per violentas interpretationes ad qualemcunque concordie speciem redigere, sed hæc per calumniam a Curcellao scripta esse & pessime ipsum abuti prudentia Patrum, facile foret demonstratu nisi id instituto nostro prolixiorer exigere tractationem, & ex paulo post dicendis longe felicius foret cognoscere. Itaque ne in præsens extra oleas feramur, contenti erimus, Socinianos, contra quos hæc disceptatio potissimum est suscepta, pressius urgere, & idem ex ipso Symbolo evincere.

§. XXXI. Quam in rem *PRIMO* observandum, scopum confessionis fuisse, designare illum, in quem ceu Unum & Verum DEum fides nostra ferri, fiduciaque collocari debeat, Patres autem confiteri Eum esse Patrem, Filium & Spiritum S. Quare sequitur juxta sententiam Patrum hos tres Patrem, Filium & Spiritum S. esse Unum illum, verumque DEum. Nam

H

cum

cum prævia Scriptura S. & quod utrinque est in confesso, nos in solum Unum Verum DEum credere debeamus, & vero Patres profiteantur se credere debeamus, & vero Patres profiteantur se credere in Patrem, Filium & Spiritum S. manifestum utique sit, Patres, hos tres agnoscere pro Uno & Vero illo DEO & tres istas personas una numerica Divina Essentia gaudere, alias enim si quælibet earum aliam atque aliam essentiam haberet, non amplius unus DEUS, sed tres Dii forent. Nec obstat, quod profiteantur, se credere in unum DEUM Patrem. Nam etsi κατὰ τὸ πρῶτον & ut verba præ se ferunt, unius Dei appellatio in Patrem cadat, tamen κατὰ τὸ δεύτερον etiam in Filium & Spiritum S. congruit, quemadmodum etiam unius Domini vocabulum ita Filio tribuitur, ut ab eo minime excludendus sit Pater: & recte observat *Carpzovius*, vocabulum DEUS hic sumi non personaliter, sed essentialiter, & ad id insinuandum, post vocem DEum, colon esse ponendum. DEINDE instituenda collatio reprobatae Arianae impietatis, & positionum, quas Confessores sapienter atque congrue illi opposuerunt. Ariani enim dicebant, credere se in unum DEUM Patrem solum Ingenitum, solum æternum &c. & Filium DEI pro scopo fidei ultimo vel objecto primario, in quod collocanda fiducia sit, non admittebant: Patres contra testantur, se non minus credere in Filium & Spiritum S. quam in Patrem, & illum ita describunt in sua confessione, ut perspicuum sit eos credidisse, Filium esse unum illum verum Deum. Profitentur enim sese credere in eundem 1.) ceu unum Dominum, nempe non tantum propter jus Creationis, sed etiam Redemptionis 2.) ceu Filium Dei, non factum sed genitum, & quidem Unigenitum. 3.) verum Deum de vero Deo. Porro Ariani duos introducebant Deos, duo luminaria, quorum unum ex alio accensum & ab alio diversum ac essentialiter separatum esset: Patres id & inficiantur & gentilismi arguunt, damnantque. Ariani Filii naturam æternam negabant & mediam constituebant inter naturam Patris increatam & creaturas alias: Patres ab hac sententia abhorrent, & constantissime asserunt, Pa-
tris

Isag. p. 57.

tris naturam Divinam & increatam, esse quoque Filii Naturam, & Patrem ac Filium habere eandem æternam naturam & essentiam a natura rerum creatarum toto genere distinctissimam, rerumque creatarum conditricem & causam. Hinc *TERTIO* ipsa demonstratio expendenda venit, constans quatuor argumentis, quorum primum petitum est a Divina Patris generatione, alterum ab exacta Filii geniti & Patris similitudine, tertium ab utriusque consubstantialitate, quartum ab opere Creationis Filio competente, quæ omnia firmissime evincunt, Confessores eandem numero Patris essentiam Filio tribuisse.

§. XXXII. Nam I. dum Deo Patri generationem activam, eandemque dubio procul pro conditione generantis hyperphysicam, divinam, incomprehensibilem, ac ineffabilem, sed tamen prævia Scriptura veram, realem & proprie dictam tribuunt, necessario sane & inevitabiliter consequitur, eos intellexisse per illam generationem, verum & realem Dei actum personalem, quo Deus Pater ab æterno communicet Filio Naturam & Essentiam, ipsumque ut Filium a se genitum, & Filius vicissim, quia Filius, Deum Patrem respiciat quia generantem, verum ita ut porro Communicatio ista, quam Scriptura S. alias etiam dationem vocat, fiat sine omni geniti essentiali a non esse ad esse mutatione, sine omni item essentiæ Divinæ multiplicatione, eo quod alias generatio ista non divina & hyperphysica, sed physica & vulgaris foret, Deoque repugnans, nec opus fuisset a Patribus addi genuisse Deum Patrem hunc suum Filium ex substantia sua, quam tamen, teste *Athanasio*, magna industria adhibuerunt. Scilicet, ut ea non tantum excluderent impiam Arianorum formulam *ἐξ ἧς ὄντων τὴν ὑπόστασιν ἐσχηκέναι*, sed etiam arguerent dari & accipi in hac generatione non aliquam aliam naturam genere aut numero diversam, quod in generatione & creatione corporum naturalium fit, sed illam ipsam dantis essentiam, adeo ut omnia, quæ habet Pater communicarique possunt, eadem sint etiam Filii, & particula *Ex* non notet principium materiæ, sed terminum quasi a Quo, aut potius no-

tam denotativam rei communicatæ. Sive quod eodem redit, particula illa non indicat, Substantiam Divinam esse subjectum & materiale principium, ex quo Filius fit productus, sed significat Patrem Filio ita communicare suam essentiam, ut una eademque Divina essentia, quæ est in Patre, tanquam Persona generante, tota etiam sit in Filio persona genita, neque enim vel hæc pars quædam est aut ἀπόρροια Patris, vel generatio quædam, via seu motio ad rei existentiam, ut in rebus creatis usu venit, sed ut *Theodoretus Abucara* ait, *gigni nihil aliud significat, quam habere existentiam a Patre*, quod propter DEI immutabilitatem & simplicitatem aliter fieri non potest, quam communicatione ejusdem numero essentia. Itaque Veteres e mente Concilii eleganter concludebant: Si Filius est ex essentia Patris, neque tamen ut pars aliqua, neque ἀπόρροια, sequitur Filium habere in se totam Patris substantiam, ex qua esse dicitur ratione hypostasos. Antecedens est, Ergo. Jam si hæc generatio sit sine omni generantis mutatione & geniti a non esse ad esse transitione, excludetur quoque per illam ex sententia Patrum omnis prioritas & posterioritas, omnis temporis circumstantia, & necesse est, eam juxta Confessores fieri in æterno, carebitque proinde initio & fine, perfectione perpetua gaudens: Filius quoque qui per illam producit, non minus erit æternus, quam est ipse Pater & relatio Paternitatis primæ Divinitatis, personæ minime superveniet, sed erit ei naturalis & essentialis, adeoque & ipsa æterna. Ratio est evidens, quia generatio est fundamentum relationis Paternitatis etiam in Divinis, quando itaque generatio h. e. fundamentum est æternum, oportet etiam relationem, Paternitatem, esse æternam. Esse vero illam æternam patet, quia Pater uti est immutabilis, ita non nisi in æternitate proprie generat, generat autem proprie, quia est Pater proprie dictus *Job. V, 18.* habens Filium proprium *Rom. V, 32.* genitum ab æterno *Ps. II, 7.* & quidem Unigenitum *Job. I, 18.* Cujus generationis modus cum a nulla mortali natura vel verbis exprimi vel cogitatione comprehendi possit, sapienter admodum Patres

tres a definita ejus explicatione abstinuerunt, hoc uno contenti, quod etiam in Sacris Literis ostenditur, esse in Deo generationem aliquam, qua vere & proprie Pater sit & appelletur qui gignit & qui gignitur Filius. Quod si nihilominus aliquid de ea balbutiendum sit, facile ex dictis liquet, communicationem, per quam persona Divina procedit, etiam ex mente Patrum, esse incorpoream, impassibilem, intransitivam seu immanentem, non liberam sed necessariam, non coacte tamen, sed naturalem, non intentionalem, impropriad, accidentalem, sed realem, propriam, substantialem, non partialem, sed ut ita loquar, totalem, non successivam, non instantaneam, sed sine tempore perfectam etiam tunc, quando durat & absolute existit durabiliter sine initio & fine, unius illius veræ Deitatis seu essentiae Divinae dationem, per quam ipsum, a quo fit processio, principium, unus est ille verus Deus & per quam persona procedens est idem ille unus verus Deus.

§. XXXIII. Hinc II. ita describunt Filium, ut dicant esse *Deum de DEO, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum*. Perquam apposite, conveniente simili, & quo ipsa scriptura utitur Ebr. I. 3. ineffabile hoc mysterium illustrantes, & simul Patris Filiiqve identitatem essentialem, æqualemqve immutabilitatem, simplicitatem, inseparabilitatem adstruens, & phrasin, *Deum de Deo*, qua quis abuti poterat ad arguendum Filium esse essentia diversum a Patre declarantes. Si enim Filius perinde atque Pater, est Deus, Lux, verus Deus, una & eadem, & quidem numerica sit ipsorum essentiae ratio oportet. Nam Lumen a Lumine non est diversum essentia; nec Deus verus dici potest, nisi ratione naturæ & essentiae. Quare concesso, quod Filius sit vere Deus a vero Deo vera & propria generatione productus, veram etiam in se Divinitatem debebit habere non aliam utique vel numero diversam ab ea, qua Pater est Deus, quia Dii plures esse nequeunt, sed neque mancā ac definientem, ulla sui parte, proprietate, ac perfectione aliqua minorem, quia nihil in Deo est, quod non totus ipse Deus ac

Divinitas sit ipsa. Proinde nihil est in Patre omnino præter Paternitatem, quod non etiam in Filio sit, imo ipse sit Filius, ac si vel minima in eorum aliquo perfectio esset, quæ abesset ab altero, propter quam minor aut non æqualis esset, ne Deus quidem esset, quia imperfectus esset. Non ignorabant id *Ariani & Anomæorum teterrimi Eunomiani*, qui cum intelligerent ab omnibus concedi Patrem esse ἀγέννητον, Filium vero γεννητόν, ut huic æternitatem adimerent & eum in ordinem creaturarum redigerent, nec nisi ὁμωύτως Deum esse evincerent ex oppositione ingeni & geniti dissimilitudinis modum improbe & sceleratissime adstruere sunt conati. Scilicet hominis emotæ mentis persuasi se posse Deum comprehendere non tantum contendebant ἀγέννητον, seu quod idem censebant ἀγεννησίαν ipsam esse Dei naturam aut essentiam; Filii vero τὸ γεννητόν aut γέννησιν, verum etiam assumendo, non id quod Stilo Ecclesiæ significabat, quod Pater ingenuus dicebatur, memorante *Athanasio* ad Sabellianam hæresin, quæ Patrem ex Virgine genitum asserbat, excludendam, sed quod ex usu gentilium inveteraverat, τὸ ἀγέννητον idem esse ac summum, omniumque Parentem & Procreatorem DEUM, qui & unicus & singularis esset & a quo omnia γενητὰ i. e. facta procreataque dicerentur, inferebant ἀγέννητον propriam DEI notam esse, idemque esse dicere ἀγέννητον quod DEUM, atque sicuti quod ingenuum est opponitur ei, quod est genitum, neque hæc ambo in uno eodemque reperiiri possunt, sic neque θεόν cum eo, quod est γεννητόν congruere posse colligebant, nisi quadam nominis abusione. Hinc adversus Catholicos sæpe jactabant, nos duo ingenua non dicimus & in hoc vocabulo, ex quo Aëtius 47. argumenta confinxit, omne suæ hæreseos præsidium collocarunt, adeo ut nullum eorum nominum, quæ ad explicandam primam Trinitatis personam usurpata sunt, vel magis Græcorum usu fuerit tritum, vel acrioribus inter eos jurgiis exceptum, quam hoc ipsum ἀγεννήτης vocabulum. Quod Latini partim Ingenitum, partim infectum, partim inoperatum, partim innatum, innascibile, inproductibile,

bile, ab origine liberum reddunt, *Gregorius Nazianzenus* vero eleganter *arcem* vocat & *murum* perfugii *hæreticorum* istorum, *Basilius* primum *elementum blasphemie* ipsorum, *Nyssen*us *propugnaculum*, unde in *Catholicum dogma impressionem* fecerit *Eunomius*.

§. XXXIV. At *Patres* vicissim recte & accurate adversus illorum argutias contendebant, nequaquam in ista τῆ ἀγέννητος voce ac notione *DEI* sitam esse naturam, neque ἀγέννητον ac γεννητὸν proprie subjectas res ac substantias significare diversas, sed διαφοράν ὑπάρχουσας, ut *Basilius* docet, i. e. differentem, sive distinctam existentiam vel existendi modum. Ac tametsi ambo ista vocabula ἀγέννητον & γεννητὸν seu potius ἀγεννησία & γέννησις diversam, imo contrariam significationem habeant, non ideo tamen in essentiam, ac naturam illud discrimen redundare, minimeque sequi, si *Pater* dicitur ἀγέννητος, Ergo *Filius* erit γεννητὸν i. e. factum, creatum, sed γέννημα i. e. foetus & genitum. Quin *Basilius* vestigia *Athanasii* secutus præclare *Lib. 4:* prorsus & ingeniose hoc ipsum invertebat argumentum & in- *contr.* ferebat, *Patrem* non posse dici ἀγέννητον si nullum esset γέννημα. *Eun. O-* Ut enim increatus frustra *DEUS* appellaretur, si nulla creatura *rat. II.* sit aut esse possit; ita quoque frustra diceretur ingenuus, i. e. nul- *contr. Ar.* la generatione productus comparatione alterius personæ *Divinae*, si nulla est genita. Quare cum *Ariani* contenderent, *Patrem* vocari ἀγέννητον quatenus ad *Filium* refertur, sequebatur, utique γεννητὸν i. e. generatione productum esse *Filium*, ut mutua inter ambos oppositio servaretur. Sic Sanctissimus *Vir* una opera & modum eos convincendi ostendebat, & simul fraudem detegebat, qua uti consueverant in permutandis nominibus sono & scripture simillimis, sed notione dissimili præditis γεννητὸν & γεννητὸν, nec non ἀγέννητον & ἀγέννητον quæ nomina non tantum *hæretici*, ut in ambigua voce facilius fraudem struerent, subdole permiscuerunt, sed etiam plerique *Græcorum Patrum* nescio quo veterano infecti non satis exquisitè distinxerunt, minus negotii & contentionis habituri, si paulo attentius ad eorum

rum discrimen attendissent & neque ἀγέννητον interdum pro eo, quod non est factum, aut creatum, interdum pro non genito, interdum pro eo, quod est expers omnis originis ac principii adhibuissent, neque γεννητὸν nunc pro creato & facto, nunc pro generatione producto, nunc pro eo, quod a principio ortum habet. Nam γεννητὸν & ἀγέννητον utrumque descendit a verbo γεννάω gigno vel genero, quare proprie & usitate illud genitum significat, sive natum & generatione propria productum, hoc vero ingenitum sonat, i. e. non genitum aut eum, qui non est generando ab alio productus: sed γεννητός & ἀγέννητος fiunt a verbo γίγνομαι sum, fio, nascor. Adeoque si proprie loqui velimus & accurate etymologiæ rationem habere DEUS Pater est & ἀγέννητος & ἀγέννητος, quia nec ab ullo genitus est, nec ab ullo habet, ut existat: Filius vero est, γεννητός & ἀγέννητος, Spiritus S. qui non minus atque Pater & Filius est increatus, non γεννητός est, genitorem enim non habet, habet tamen a Patre & Filio ut sit ἐκπορευτός & per æternam spirationem. Observavit id præter Athanasium & Basilium etiam Joh. Damascenus Lib. I. de Fine c. 9. & repetiit plenius Lib. IV. uti τὸ ἀγέννητον & γεννητὸν per unicum concepta significare dicit τὸ ἀκλίτον καὶ κλίτον & esse naturæ propria, ἀγέννητον autem & γεννητὸν cum duplici non esse nomina naturæ, sed personæ, cum sint idem ac genitum esse & non esse genitum. Proinde Divinam Naturam esse ἀγέννητον, i. e. increatam, cætera post ipsam esse γεννητά i. e. creata. At ἀγέννητον in solo Patre considerari, γεννητὸν in Filio. Intellige non quod Spiritus S. non sit ἀγέννητος, sed quod ex usu Ecclesiæ ἀγεννησία Patri tribuatur, tanquam proprietatis characteristica. Ἀγέννητον quippe vel negat originem personæ per determinatum generationis modum vel negat omnem originem istius personæ, cui tribuitur, prior significatio respicit originem vocis, altera usum Ecclesiæ, quæ eam ad declarandum Patris subsistendi modum & proprietatem characteristicam accommodavit, ut significet negationem cujuscunque processionis & idem sit ingenitus, quod non habens principium, sic

fic ut quando DEUS Pater ab Ecclesia ἀγέννητος dicitur, denotetur eo, quod a nullo sit vel factus, vel creatus, vel genitus vel procedens. Quod nec de Filio DEI, neque de Spiritu S. dici potest utut ingenitus hic sit quoad negationem originis per determinatum Generationis modum.)

§. XXXV. Nec quicquam officit, quod sit terminus negativus, proprietas vero characteristica positivum quid esse debeat. Est enim talis tantum ratione loni, non etiam sensus & usus Ecclesiastici, respectu quorum affirmat, tum quod Pater sit a seipso, tum quod habeat γεννημα & sit principium eminens atque fons S. S. Trinitatis. Quo de vide prolixè disputantem *Gab. Vasquez. Disp. 140. P. I. Tom. II. Rationes autem pag. 120. Et* tem, cur Patres Nicæni vocabulo hoc abstinerint, sunt variae. *dit. Lugd.* Nam præterquam quod, ceu ex *Gregorio Nysseno* est colligere, *Lib. I. cont. Evnom.* & utrumque eandem rem exprimere saltem diverso modo, in quantum nomen Patris duplici veluti notione stipatum esset, ut & ἀγέννητος, sive principii expers significet, & unigeniti Filii Genitorem, statuebant etiam Nomen Patris esse primariam primæ Deitatis personæ appellationem, quæ quidem sola in Scriptura nominatim expressa legatur ac Deo non tantum præstanti quadam ratione conveniat, sed & personalem in eo notionem directe inferat, quæque insuper utrinque concessa ab omni Adversariorum cavillatione existeret immunis cum contra vox ἀγέννητος ab Arianis ad oppugnandam veram Filii Deitatem adhiberetur & plena esset rixarum, ut bene observavit *Vasquez. Post-Disp. 137.* ea vero quam *Basilius* contra Evnomium disputans ejus vim & potestatem plenius excussisset, & primus eam recte substantiæ modum, non substantiæ nomen esse declarasset, factum est, ut hæc præ illa non sine nota ἀγκύβητος obtineret. Itaque *Cyrillus*, nomine Ingeniti, inquit, non substantiam, sed modum, quo DEUS Lib. I. Tr. est, significare volumus. Et *Faustus Reginensis*: Genitus & In. c. 4. Epist. genitus, significatio est Deitatis, non ipsa Deitas, Natura est appellatio, non natura Ingeniti & Geniti nuncupatio. Ad hoc valet, ut B. P. I quis

quis ex quo subsistat, intelligas & non Patrem ex Filio, sed Filium ex Patre esse cognoscas, principium ex principio, & Unum est & initio caret. Quomodo si dicas, Deus, de Deo, non tamen duo duo Dii, sed unus dicitur. Genitus ergo & ingenuitus & ex utroque procedens, Personas indigitat, non naturas. Majestas enim, quæ Patri est indiscreta cum Filio & Spiritu Sancto, nominibus potest ordinari, gradibus non potest. Cæterum quemadmodum varius iste existendi modus nullum in essentia discrimen faciat, ostendunt Athanasius, Gregorius Nyssenus, Basilus, Ambrosius exemplo Adam & Evæ atque utriusque posterorum. Etenim Adamus secundum præcipuum ἀγεννήτης notionem ἀγεννήτως existit, Abel γεννητός; uterque tamen eandem naturam & naturæ rationem ac finitionem est sortitus, nec major, minorve secundum essentiam altero est alter. Quare & in Divinis eadem erit ratio, nisi quod hic eadem numero essentia utriusque esse debeat ob incommunicabilitatem κατὰ μέθεξιν Divinæ Naturæ, quod vel Philosophi gentiles ex lumine naturæ perspexerunt, multo saniores Curcellæo, qui ad verba Patris DEUM de DEO non veretur addere, supple derivatum, sicut rivus unus & alter ab exuberante fonte defluit & radii plures ex Sole porriguntur, quod an non cum Dei simplicitate, immutabilitate, imo tota natura pugnet judicent cordati. Certe si unus & alter essentia distinctus DEUS, a DEO Patre potuit produci, non video cur non etiam plures, aut cur intra ternarium sit subsistendum, quod n. 109 requirit, ubi ait, quosdam tamen pro orthodoxis habitos non multum abhorruisse, ἀπολυθεότητα, modo ultra ternarium numerum non extenderetur, sed bene est, quod pro orthodoxis tantum habiti fuerint, non exstiterint, qui non multum abhorruerunt a polytheia, pro qua tam strenue ipse decertat.

§. XXXVI. Ex utroque hoc hactenus aperto, visoque fonte, æterna nimirum Divina generatione, & diverso modo habendi unam essentiam Patris & Filii profluxit III. tertium, pro asserenda identitate essentiali Patris & Filii, argumentum vox ὁμοούσιον. Etenim cum omnis naturalis, propriæque dicta genera.

neratio eandem substantiam ac naturam propaget, in id, quod
gignitur, & particula $\delta\mu\alpha$, si Epiphanio, ut par est, fidem habemus,
hypostases duas natura non alienas significat, Divina vero
multiplicari non possit, consequens sane fuerit, ut qui in Divi-
nis sunt consubstantiales, eandem habeant numero essentiam.
Agnovit vim illationis *Curcellanus*, quoad identitatem essentiae,
sed excipit, Patres non aliter Patrem & Filium in Divinis censue-
runt esse $\delta\mu\omicron\sigma\iota\varsigma$, quam prout duo homines sunt $\delta\mu\omicron\sigma\iota\omicron\iota$, qui
eandem specie humanitatem inter se communem habent, hinc
partim objicit, si Patres voluissent significare, Filium esse unius e-
jusdemque numero essentiae cum Patre, non dixissent $\delta\mu\omicron\sigma\iota\omicron\iota$, sed $\mu\omicron\omicron\omicron\sigma\iota\omicron\iota$ ac $\tau\alpha\upsilon\tau\omicron\sigma\iota\omicron\iota$, quae voces longe sunt commodiores ad hunc
sensum exprimendum, partim sententiam suam probare laborat
adductis variis Patrum testimoniis, e quibus appareat voces es-
sentiae, naturae, formae ex perpetuo usu Patrum pro Universalibus
in negotio Trinitatis usurpari, inprimis autem id liquere putat, ex In Pr. in
Concilii Chalcedonensis symbolo, in quo legimus, Jesum Chri- Op. S. Ep.
stum esse consubstantialem Patri secundum Deitatem & consub- p.796.
stantialem nobis, secundum Humanitatem. Quod repetiit in Dis- n.83.p.860.
sert. I. ubi ita commentatur, quis credat, Episcopos illic congre-
gatos adeo fuisse negligentes in Symbolo Fidei concinnando --- ut
tam apertam Homonymiam, non caverint, sed vocem $\delta\mu\omicron\sigma\iota$
in duabus plane diversis significationibus in eadem periodo usurpa-
runt, in priori membro de unitate numerica, in posteriori de specifica
eam accipientes. Sed fac eam fuisse Chalcedonensium mentem,
quam Maresius ipsis affingit, (nempe intellexisse numericam essen-
tiam) egone sum in culpa, quod illorum verba accipi, ut sonant.
Nonne ipsi contra gravi reprehensione digni sunt, quod alios ambi-
guo sermone in errorem induxerint. Tandem post varia assum- p.871.n.105.
tis suis varie interpolata loca, quasi re confecta, erumpit, fateor
non parum laborasse Scriptores veteres in eo, ut DEI unitatem ad-
versus $\pi\omicron\lambda\upsilon\theta\iota\sigma\tau\eta\lambda\alpha$ gentilibus introductam defenderent, & il-
lam, cum Personarum Trinitate conciliarent. Sed ad hoc suffice-
re putarunt, ut DEUS diceretur Unus natura sive specie, item po-

sententia, regno, consensu unumque statueretur omnis Deitatis principium, nempe DEUS Pater, cui καὶ ἑξοχήν DEI appellatio conveniret.

§. XXXVII. Verum enim vero, ut in refellenda hac impia & ab omni ratione aliena sententia ab ultimo incipiam. *Primo*, Quis quæso est, qui non advertat hoc modo Patres nequaquam liberari a Polytheismo, sed maxime affines futuros Platonismo aut Porphyrianismo, ac si Pater, Filius & Spiritus S. essent consubstantiales, sicut tres homines sunt consubstantiales, DEO Patri nullo pacto posse καὶ ἑξοχήν convenire appellationem Deitatis. Numquid enim in humanis Pater præ Filio est homo? id quidem Curcellæo videtur. Nam ait *appellationes Patris & Filii istam, de qua agimus, subordinationem manifeste ostendunt omnis enim Filius suum esse accipit a Patre & isto respectu est inferior*. At is non observat, inferioritatem hanc esse tantum moralem & ratione dependentiæ, neutiquam ratione Naturæ, & in quantum Pater & Filius sunt relata, ita enim omnes homines sunt æquales, nec Adamo humanitas καὶ ἑξοχήν convenit, aut magis quam Abeli. Jam si in humanis Pater non est magis homo, quam Filius, quanto minus id in Divinis locum habebit, ubi nulla dependentia datur, ubi perfecta ratio Paternitatis in prima, perfecta ratio Filiationis in secunda Divinitatis persona invenitur, ubi Pater immutabilis, Pater non nudo nomine, neque respectu accedente ad hypostasin, sed per ipsam suam peculiarem ac propriam hypostasin, quam constituit character: Nomen quoque Filii secundæ personæ propriæ, perfectissime & in gradu eminentissimo convenit. Si ergo ea est Filius & quidem verus, ut Scriptura docet, necesse est ejusdem cum Patre naturæ sit ac substantiæ, nec illo minor & inferior quod ad naturam spectat, h. e. in iis, quæ Patri, quæ est DEUS, competunt: Ut sunt essentia Divina & attributa Divina, ad quæ vero minime pertinet proprietas characteristica, quæ Filius a Patre discernitur, quod ab hoc ille sit, Pater a seipso, & quam ὑπεροχήν i. e. excellentiam appellare nefas est: etsi veteres aliqui
majo-

maiores esse Patrem illo ipso confessi sunt, sed citra ea, quæ sunt ἑσιν & cum ipsa notione Deitatis implicantur. Hinc secundo negamus & pernegamus, voces μονοθεῖα & ταυτοθεῖα, longe commodiores esse ad consubstantialitatem numericam exprimendam. Nam non tantum ad originem & etymologiam istarum vocum, sed præcipue ad mentem Confessorum, oppositam sententiæ Adversariorum, est respiciendum. Ad quam exprimendam. nec μονοθεῖαν nec ταυτοθεῖαν fuisset sufficiens. Quamcunque enim earum adhibuissent, suspicionem Sabellianismi incurrissent. Quod optime novit nec dissimulat, Curcellæus, verum instat, quod potuerint ipsi obviam ire, retentis enim μονοθεῖα, & ταυτοθεῖα dixissent, se non disputare adversus eum de Unitate essentiae, quæ utrinque erat in confesso, sed de Trinitate personarum aut hypostasium quas negabat. Enimvero non solvit hoc nodum. Nam etsi inter Orthodoxos & Sabellianos de Unitate Essentiæ conveniebat, stabant tamen ex adverso Ariani, Essentiæ conveniebat, stabant tamen ex adverso Ariani, contra quos tum erat disputatio, qui eandem negabant, a quorum impietate, sicut Synodus erat alienissima, ita ut media inter utramque hæresin incederet & ex utraque, quod utile ac pium est, admittens, sublato eo, quod falsum est ac nefarium, a Sabellianis unitatem naturæ, ab Arianis Trinitatem personarum recte asseri ostenderet, utrumque una ὁμοθεῖα voce expressit. Patres autem in disputationibus suis cum Arianis hunc sibi adhibendum esse modum putarunt, ut summam illam conjunctionem & numericam unitatem parcius inducerent, ne Sabellianæ solitudini ac singularitati locus dari videretur, alteram vero, quæ Speciei convenit, libentius usurparent, quippe quæ cum ad Arianorum retundendam insaniam satis illis erat, tum eos ab Sabelliani dogmatis, in quod ab illa fugienti præceps ac lubricus lapsus erat, suspicione & calumnia longe abesse monstrabat. Et quanquam nonnulli studio Ariani contradicendi abrepti nonnihil extra catenam fuerint, ita ut statuerint, non debere plures homines appellari, eadem natura prædita hominis individua, plerique ta-

men quotiescunque illam speciei propriam in exemplum adhibent, ita caute & prudenter loquuntur, ut lectori cordato & præjudicio non excæcato facile & in proclivi sit judicare, eos discrimen quod inter consubstantialitatem rerum naturalium & personarum divinarum intercedit sancte observare. De mente

Lib. I. H. E. Synodi dubitare nos non sinunt quæ apud *Socratem, Athanasium, De Syn. & um, Ambrosium* leguntur, & ex quibus nostrates jam dudum, *de De T. I.* inprimis *Calovius & Carpzovius* copiose demonstratum dede-

f. 269. Lib. Ill. de Fide runt, adhibuisse eam vocem ὁμοούσιον tum ut ea veluti evaginato ab Arianis gladio Arianæ hæresi caput ambutaret, tum ut una excluderet & ἑτεροούσιον & συγγούσιον & αὐτοούσιον, quorum illud

So. l. c.

alterius ac diversæ substantiæ significatum habet, istud identitatem essentiæ specificam, hoc & multo magis *μονοούσιον & ταυτοούσιον* Sabellianismum infert. Cujus quia etiam ὁμοούσιον, ab Excontis postulabatur, Imperator æque ac Patres ejus genuinum sensum primo convenienter explicarunt, asserentes *Consubstantialem* esse Patri, *dici Filium non juxta corporum modum, neque per divisionem substantiæ, aut per distributionem naturæ Universalis in singularia, in quibus ea multiplicaretur, neque per absissionem aut sectionem in partes, & partium compositionem, neque per mutationem Paternæ essentiæ aut virtutis, vel respectu accidentalis πρὸς θήκης, sed divinis arcanis quæ rationibus, ita ut nihil aliud inferret, quam Filium Dei ad creaturas nullam omnino habere convenientiam, sed unius Patris, qui illum genuit prorsus similem esse, neque ex alia, quam ex Patris substantia & essentia genitum.* Deinde explicatum testimoniis Insignium ex Veteribus Episcoporum Dionysiorum Romani & Alexandrini comprobant, & quo pacto Antiocheni illud rejecerint, declarant. Conferantur modo Auctores citati, quibus merito ad-

Hæres. 76. p. 920. dendus *Epiphanius*, cujus verba prætermittere non possum. Sic autem is *Nam illum ταυτοούσιον non appellamus, h. e. eandem cum Patre substantiam, ne vox ista a nonnullis usurpata Sabellianum ad dogma trahatur. Sed eundem divinitate, & substantia, & virtute predicamus, Patri ac Spiritui Sancto in omnibus æqualem.*

Qua-

Quare ὁμοούσιον i. e. consubstantialem vocamus ex Sacro-sanctae Fidei praescripto, ut particula ὁμοὺς perfectas esse personas significet: quando quidem Filius ex Patre, perfectus ex perfecto, perfectus itidem Spiritus Sanctus est.

§. XXXIIX. Jam si essentia divina non admittit διαίρεσιν, vel distributionem in plura individua: neque Filius Dei eo modo dicitur consubstantialis ut in rebus corporeis individua ejusdem speciei sunt ejusdem essentiae neque diversam habet Filius a Patre essentiam sed eandem prorsus atque professione τῷ ὁμοούσιῳ indicatum fuit, utique falsa erit illa consubstantialis interpretatio, quae relinquitur Filius non minus essentia, quam persona distinctus a Patre. Aut si Patres illud eo sensu acceperunt, quod id Samosatani hodierni detorquent, qui factum fuit, quod Sabellianismi fuerint incusati? quid opus fuit Epiphanium scribere ὁμοούσιον vocamus, ut particula ὁμοὺς perfectas personas significet, quando quidem Filius ex Patre, perfectus ex perfecto. Poteratne cuiquam dubium suboriri, an illi distinctae perfectaeque sint personae, quos essentiae numericis a se invicem separari, intelligit? Puto quod non! facile autem omnino si iis unam eandemque numero essentiam assignari audiat. Quemadmodum id ex Socinianis est videre, qui hodieque eo nomine, licet temere, nobis Sabellianismi suspicionem affricant, imo ex ipso Curcellaeo, p. 840. n. 55. qui ea, quae ex Graeuerō adduxit, non valde distare putat a Sabellii opinione, & nisi personae Divinae per essentias a se invicem distinguantur, relinqui censet, ut id solum fiat per modum existendi, qui propemodum nil est & medium quoddam inter exile accidens & purum putum nihil. Unde porro sequatur si persona Divina nihil aliud sit, nisi ejusmodi modus eam minus entitatis habituram, quam accidens & propemodum nihil fore, & quia una quaeque res est, id quod est & ab aliis distinguatur per suam propriam naturam & essentiam, si personae Divinae non habeant singula propriam suam naturam, sed unam tantum numero tribus communem, non jam amplius tres futuras, sed unam. Quasi vero Justitia & Misericordia Divina sint medium quoddam inter exile accidens &

pu-

purum putum nihil, nec inter se distinguantur, quandoquidem a parte rei sunt ipsissima & simplicissima Essentia Divina, aut quasi in Divinis tres res, sive tria Entia infinita sine contradictione & ab homine mentis compote possint concipi aut Persona Divina ad classem quorumcunque modorum vulgarium, & indiscriminatim acceptorum referri conveniat, & non potius sint modi substantiales, eminentes & θεωρητικοί intelligendi, aut quasi ex unitate essentiae Divinae ulla metuenda sit personarum confusio, nec modus subsistendi habendique diversus unam eandemque numero essentiam sufficiat, ut personae maneat distinctissima in ratione personalitatis, aut Orthodoxi id nequeant praestare, quod Curcellaeus non potuit, postquam distinctionem Personae in abstracto & concreto consideratae, recte expendere, & recte sentientibus facilem aurem accommodare noluit. Hoc enim si is fecisset, & illam, ut par erat, admisisset, haut difficulter dubio procul capere potuisset, sine contradictione Orthodoxe & ad mentem Scripturae nos confiteri, distinguere Personam Divinam unam in abstracto ab alia, non ut rem a re sed ut modum eminentem, a modo opposito & incommunicabili; in concreto vero ut rem vel essentiam numero eandem cum diverso ante omnem operationem intellectus habendi & subsistendi modo, nec quicquam rationis subesse, cur vocabulo illo Orthodoxi abstinere debeant. Nam si vel maxima nullus Romanorum illud ad significandam substantiam adhibuisset, sufficere poterat & debet id jam usu, dicendi Magistro, in Scholis Theologorum & Philosophorum obtinuisse: nunc cum & apud probatissimos auctores Ciceronem, Nepotem, Tertullianum, Arnobium occurrant loca, in quibus ipsum substantiam significat certa qualitate seu conditione adfectam, & Philosophi ex consideratione substantiae singularis demonstrent, esse hoc vocabulum ex eorum nominum genere, quae complexa seu concreta nuncupantur, adeoque duo importare, unum quod instar subjecti sit & materiae rationem habeat, alterum quod formae, res ipsa loquitur & accurate esse distinguendum totum complexum

xum ab utroque illud constituyente, inprimis formale, & satis commode id, quod subjecti instar est, vocari naturam, quod formæ, personam in abstracto, seu personalitatem vel substantiam, & Theologos non minus bene eosdem terminos in explicanda doctrina de Deo usurpare ad premendos & felicius detegendos adversarios, & totum negotium dilucidius declarandum, observato tamen sedulo discrimine, quod inter Personas Divinas, humanasque ex conditione Naturæ intercedit. Etenim in humanis persona in abstracto ab essentia realiter est separabilis, & multiplicata persona multiplicatur essentia, adeoque etiam realiter ab essentia est distincta, & una persona concreta ab altera non tantum realiter, sed etiam essentia numerica distinguitur. At in Divinis una persona concreta ab altera differt eoque realiter, non vero essentialiter, abstracta autem ne quidem realiter distinguitur ab essentia, sed tantum ratione ratiocinata. Summa quippe Dei simplicitas & indivisibilis indivisa Unitas non admittit in Divina essentia ullam vel compositionem, vel distinctionem realem & nos nihilominus recte Deum ita cogitatione apprehendimus, quasi in illo quiddam insit, quod subjecti vicem habeat, aliud quod formæ. Nam quia Scriptura diserte testatur non nisi unum esse Deum, & tamen tres memorat testes Divinos, tres qui ad se invicem referuntur, & nemine cogitante ad se invicem possunt comparari, essentia vero Divinæ, siue indeterminate siue determinate spectetur, talis comparatio non possit tribui aut convenire, evidentissimum esse liquet, non posse per omnia tam Ratione, quam re ipsa essentiam Divinam idem esse cum *τὸν αὐτὸν ὡς ἑαυτὸν*, sed debere hic quandam dari distinctionem, non quidem realem, verum rationis ratiocinatæ. Sunt enim a parte rei inseparabilia, & nihilominus intellectus noster fundamentum ea distingvendi in re ipsa invenit, insinuatam nimirum relationem Patris ad Filium, seu ut *Dor-* *Part. 2.*
schæus loquitur, comparabilitatem illam plurium inter se, quæ *Tb Zach.*
in Deo sunt formaliter, Paternitatis seu *ἀγεννησίας*, Filiationis & Processionis. In quo consentientes habemus omnes veteres

Latinos Græcosque Scriptores, qui omnes cum de Sacro Sancta Trinitate ac personis Divinis differunt, ita fere disputant; duo esse illic ratione seu *ἡπρωτά* discreta, quorum alterum commune sit & unum, alterum proprium & numerum faciens, ex utriusque vero copulatione seu complexu existere *πρόσωπον*, seu ut Spiritus S. lingvam imitantes Ebr. I. 3. loqui amant, *ὑπόστασις*. Illud dicunt esse Naturam seu Essentiam, quam etiam Divinitatem vocant, istud modos constitutivos, *πατρότητα, υἰότητα, ἡπρόγευσιν* nec non *μορφὰς*, forte ad exemplum *Tertulliani*, qui eas *formas* appellavit.

§. XXXIX. Accessentia quidem, quia Pater, Filius & Spiritus S. ex æquo eam participant, communis dicitur, formula loquendi in Scholis recepta, qua omne illud, quod a pluribus participatur, commune & communicabile ut Quod audit, etiam si in se sit singulare, id quod vel tyronibus Metaphysices est perspectum, nec *Curcellæo* poterat esse ignotum. Itaque Sophistam is egit, & animum plane improbum, ne dicam perditum prodidit, tum ad Maresii verba, Scholasticos a Personæ nomine & conditione arcere primo ipsam Deitatem, utut singularissimam, quæ est communicabilis (aut potius communicabile) ut Quod, regerit: *absurdum est commentum, quo Deitas a Patre distinguitur & ipsi communicari fingitur. Nulla enim extra Patrem fingi potest, qui est omnis Deitatis, quæ in Filio & Spiritu S. est, fons & origo, oporteretque in Deo esse quaternitatem, ut talis communicatio locum haberet.* Quis enim sanæ mentis, aut cordatus id ex allatis verbis colligat. Certe nec Maresius, nec ullus unquam Orthodoxorum dixit aut voluit Patri essentiam communicari sed Patrem suam essentiam communicare Filio & Spiritui Sanct. eamque respectu hujus communis possessionis recte dici & esse communem, utut in se sit & maneat singularissima, & unissima una. Quod & verissimum & *Curcellæanam* communicationem *κατὰ μέθεξιν* prorsus evertit, & aperte ostendit, necessario dicendum esse, essentiam aut Deitatem aliquomodo a Paternitate distingvi, illa namque communicabilis, hæc

hæc neutiquam. Est enim proprietas characteristica primam Deitatis personam constituens, & a reliquis distingvens, adeoque una ex illis Formis, quarum prævia Scriptura tres numerantur, & quæ in summa simplicitate quadruplici Virtute seu munere præditæ sunt. Nimirum & constituendi personas & distinguendi eas inter se, & ad se invicem referendi & denique eas notificandi, hoc per notiones, quas suppeditant, istud per relationes, quas inferunt, illa in quantum proprietates. Veteres eas modos existentiae vel existendi vocarunt, sed recentiores modos subsistendi nominant. Hos neque *medium inter exile accidens & purum putum nihil*, ut blasphematur *Curcellæus* neque *Accidens*, quod Patres nonnulli asserere nonneminis videri poterant, esse, ex dictis evidenter est cognoscere, potest vero id ulterius probari ex consideratione subsistentiae rerum naturalium, quæ sane ex communi omnium Philosophorum doctrina perfectio est substantiæ constitutiva, substantiam substantialiter perficiens, & gradum subsistendi perfectissimum ei largiens, quo illa incommunicabiliter active & passive subsistit, & basis veluti est & fundamentum accidentium, quæ recipit, non ergo ipsa quoque accidens esse potest aut medium inter accidens & purum putum nihil, sed necesse est, ut sit substantiale quid. At si in naturalibus ita se res habet, quanto magis in Divinis, ubi una tantum simplicissima & perfectissima est essentia, nec ulla datur distinctio formalis, qualis est inter gradus essentielles separabiles, & omne accidens penitus exulat, ea neque *medium inter exile accidens & nihil*, neque *accidens* quoddam erit, sed *substantiale quid* seu substantivum, ut *Ruffinus* in Symbolum loquitur, id est, Modus Substantialis & quidem quia Divinus, sortem modorum substantialium, finitorum longe superans, adeoque Eminens.

§. XL. Itaque verissime antea dictum fuit, distingvi personam a persona in abstracto, ut modum eminentem a modo opposito & incommunicabili. Habet enim subsistentia Divina præ humana etiam hoc peculiare, ut non sicut ea absolutum quid significet, sed tota sit relativa. Nam quia tota distin-

gendi ratio ex relationibus originis sumitur & proprietates
 personales omnes sunt *σχολικαὶ* & *τῶν πρὸς τι* seu relativæ, ideo
 ipsa quoque substantia Divina proprie ac directe relationem si-
 gnificat, non simpliciter quia relatio est, sed quia talis est relatio,
Lib. IV. de divina videlicet, & per se subsistens. Hinc Dionysius Petavius ait.
Tr. c. XI. Quocirca cum de Personis Divinis agatur, ita loqui non dubitem,
c. f. Pater persona est ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus S. ad u-
trumque persona est, quod hunc sensum continet; Pater non est per-
sona nisi comparatus ad Filium, Filius item ad Patrem. Quippe i-
dem est Patri personam esse, quod esse Patrem. Scilicet in Divinis
 nulla datur distinctio realis absoluta, & quicquid de aliqua per-
 sona Divina absolute, aut substantialiter dicitur, id intelligen-
 dum est communiter sine exclusione aliarum personarum, o-
 mnis itaque distinctio in relativis illis subsistendi modis quæ-
 renda. Non quasi persona in Divinis sit nudus modus aut nuda
 substantia, sed quod quando Pater, Filius & Spiritus S. confi-
 derantur, quatenus numerum faciunt, & tres Personæ nomi-
 nantur, adstruuntur & creduntur, abstractivè tunc accipi debeat
 vocabulum personæ pro tribus subsistentiis vel modis aut ratio-
 nibus subsistendi tribus incommunicabilibus unius singularissi-
 mæque essentiae Divinæ. Ita quidem, ut in una quaque Persona
 Divina concrete accepto vocabulo materiale sit una singularis-
 simaque essentia Divina; formale autem, quo pluraliter efferun-
 tur personæ tres & a se ipsis discriminantur sit *τὸ πρὸς ὑπάρξε-*
ως, i. e. modus subsistendi incommunicabilis, cuique personæ
 peculiaris ac proprius, dum Pater essentiam Divinam habet
ἀγγελητῶς, Filius *γεννητῶς*, Spiritus S. *ἐκπορεύτῶς*. Nam cum se-
 cundum Scripturæ Sacræ testimonia Joh. V. 32. XIV. 16. & com-
 munem Patrum, nostramque Confessionem, Pater, Filius &
 Spiritus S. differant, ut alius atque alius, ut Pater & Filius vere
 propriæque tales, ut spirans & spiratus, ut produciens & produ-
 cti, iiqve inter se æquales, consequens sane fuerit, nisi in Sabel-
 lianismum incidere velimus, credere & dicere, eos inter se reali-
 ter distingvi. Non autem possunt distingvi, ut aliud atque aliud,
 ut

ut alia atque alia res, ut alia atque alia essentia, quia alias multiplicaretur essentia Divina, & tres forent Dii, iique aut summi omnes, aut duo subordinati & dependentes, i. e. non Dii quorum utrumque non tantum evertens & contra sanam rationem, sed & contra illud Johannem, & HI TRES UNUM sunt, alia- 1. *Job. V.* que loca Unitatem Dei adstruunt. Non etiam distinguuntur, 7. *Deut. VI.* ut modus a modo, quia eorum quilibet agit, & operatur, & quæ- 4. *Esaie* libet persona Divina est DEUS Israël. Distinguentur ergo media *XLIII. 10.* quadam ratione, modo nimirum dicto, seu ut antea locuti fu- *f. XLIV. 6.* mus, persona in concreto distinguitur ab alia, ut una res ab una *sqv.* eademque re cum diverso modo habendi & subsistendi ante operationem intellectus. Ita ut si v. g. Patrem referas ad Filium, uterque dicatur persona concrete accepta, Pater, sit substantia singularis completa intelligens certo subsistendi modo determinata, eodemque incommunicabili & DEO Patri proprio ac peculiari, quem ἀγεννησία suo loco vocavimus, Filius pariter sit substantia singularis eademque essentia Divina determinate quæ genita. Adeoque differant non ut res a re diversa, sed ut res vel essentia numero eadem cum diverso ante operationem intellectus habendi subsistendique modo, & distinctio hic quidem sit inter rem & rem, sed minime diversam, qualis esse communiter solet, verum eminens inter rem eandem cum modo habendi & subsistendi diverso ante operationem intellectus. Personalem eam vocat *Gerhardus* quod sit inter personas ejusdem essentiae *τρεῶν οὐκ ἀρξέως* distinctas. Qui diversus habendi modus, & diversa subsistendi ratio, satis ostendunt, rem illam unam non esse plane indistinctam, & plures illos eam participantes insuper realiter distingui. In quantum enim una eademque res diverso modo ante operationem intellectus habetur a pluribus, & plures etiam illi diversos subsistendi modos habent ante omnem intellectus operationem, adhuc realis datur diversitas in illa re, quæ est una numero essentia, a seipsa quidem non diversa, si indistincte consideretur, non tamen omnem plane distinctionem realem respuens, quia non uno sed diverso modo habetur, & non

una, sed diversa subsistit personalitate: participantes quoque non quidem essentiis differunt, quod male ad personarum distinctionem desiderat *Curcellæus*, vel essentiis relativis, ut nugatur *Vorstius*, non etiam mentaliter tantum & νοητῶς sed ἀληθῶς & ὄντως, vere atque realiter, secundum oppositionem personarum inter se internam, relativam, realem. Sunt qui τῷ εἶναι differre dicant, quod eodem recidit, non enim idem est ac ἕξις vel essentia differre, sed opponitur modus ille loquendi τῷ λόγῳ differre vel ratione, quo pacto idem utique erit ac vere realiter differre. Nobis præprimis τὸ distingvi adhibere placuit, quod vetus Ecclesia, non obstante, quod quidam Græcorum sano sensu dixerint, dari in Trinitate DEO διαφοράν κατὰ τῆς τὸν ὑπάρξεως τρόπον non libenter adhibuerit vocabulum differentiae, ne essentialis distinctio inferri videretur, quam longissime abesse jubet, quæ hic semper manet essentialis unitas & singularitas. Ex quo simul pronum fuerit judicare, non licere cum *Curcellæo* concludere; Si Pater est DEUS, Filius est DEUS, & Spiritus S. est DEUS, Ergo tres Dii sunt, aut DEUS est compositus. Ratio est, quia sic conclusio fieret secundum id secundum quod personæ sunt unum, & in se mutuo existunt, nec compositionem inferre possunt, quod ab eodem realiter non distinguantur. Recte contra inferre Orthodoxos: etsi in Divinis Pater est DEUS, Filius est DEUS, Spiritus S. est DEUS, tamen non tres sunt Dii, sed unus est Deus. Nam si & Pater & Filius & Spiritus S. habet essentialiam Divinam, quilibet eorum vere erit DEUS, & tamen non nisi unus DEUS existet, quia materiale unum idemque est in quolibet eorum, videlicet una numero singularissima & immutabilis Deitas, formaliter in personis singulis alio atque alio modo subsistens. Recte item sequi, si Pater est prima persona Divina, Filius secunda persona Divina, Spiritus S. tertia. Ergo tres sunt personæ Divinæ, & Deus recte appellatur Trinus: bene quoque se habere formulam Veterum, *Basilii* & aliorum, Deus Trinitas. Trinitas enim ut cum ex Græca voce τριάς, tum ex illo Athanasii Trinitatem in Unitate veneremur, patet, simpliciter ternarium

um personarum significat, & in his personis ordo originis est, secundum quem procedit non essentia ab essentia absolute & in abstracto accipiendo essentiam, non essentia a persona, non persona ab essentia, non unus Deus ab alio DEO, sed una persona ab alia persona vel aliis personis, Deus de Deo, ita ut omnes personæ sint unus Deus, & una quæque perfectus Deus neque sit in Divinis præter istas tres personas aliquis quartus, aut aliquid aliud; in priori denique conclusio fit, ex iis, quibus tres personæ distinctæ sunt & quatenus distinctæ sunt, modis videlicet subsistendi diversis, cum sint essentia unum.

§. XLI. Atque hæc ratione vocum, persona & ὁμοῦσι, in re tam ardua, tam sublimi ad refellendos Tritheitas, & ostendendum, quo pacto vera Christiana Ecclesia a Gentilium Judæorumve placitis abhorrens, inter utrosque media incedat, dicta sunt. Plura qui desiderat, & nihil non ita explanatum evolutumque cupit, ut ante oculos omnium posita maxima minima cernere & velut manibus palpare queat, is recordetur, agi hic de summo mysterio, quod satius sit mirari, quam rimari in quo *Hilario monente quod sine nullo continetur, excedit capacitatem intelligentiæ, obcæcat imperspicabile lumen sensus contemplationem, & natura rei ipsius consumit verborum significantiam.* Ut proinde nemini mirum videri debeat, si nulla earum vocum, quæ in expositione ineffabilis hujus mysterii usurpari solent, id omne exhauriat, ad quod significandum adhibetur, aut ab omni immunis sit adversariorum cavillatione, qui quidvis potius conari, quam veritati cedere malunt, & cum non habeant, quod regenerant, in vocibus præsidium quærunt, eas impeditas atque extra modum absonas queritantes. Viris cordatis & a scurrili dicitate alienis sufficiet, quod & menti Spiritus S. eæ sint conformes & sensum verborum divinorum pro conditione viatorum sufficienter exprimant, & hæreticos abutentes Spiritus S. verbis e latibulis suis protrahant. Certe quod verba Concilii Chalcedonensis *Curcellæo* homonymia laborare videntur, culpa non in illius auctoribus residet, sed penes *Curcellaum* hæret, qui præjudicio
ex.

excoecatus noluit animum advertere & vocem diversae potestatis diversisque rebus adaptatam convenienter in eo capere sensu, quem qualibet rei, de qua ibi sermo est, natura requirebat. Id quod non tantum in isto loco, sed etiam reliquis ab ipso adductis valere, docebit unumquemque eorum inspectio, seposito partium studio facta. Quare non est, ut de iis prolixius agamus; quin potius ut ad Patres Nicænos redeamus, IV. ex opere creationis Filio ab ipsis attributo probamus illos ei & Patri eandem numero essentiam tribuisse. Nam si essentia a Patre distinctum credidissent, dicere nequaquam potuissent, per eum facta esse omnia, quæ sunt in Cœlis & in terra. Creatio enim proprie dicta infinitam requirit potentiam, quæ cum nulli creaturæ possit competere, unum verum Deum illum oportet existere, quem ipsi Creatorem profitentur. Itaque bene Augustinus: *Si inquit, verbum non est factum, sed fecit omnia, creatura non est, sed ejusdem cum Patre substantia*, & Hilarius: *Infinitum est, per quod sit omne, quod factum est.*

§. XLII. Ita patere spero Patres Nicænos accurate, imo exquisitissime Filium alium quidem esse a Patre, sed tamen cum eo unam eandemque numero essentiam habere demonstrasse, quod cur non æque diserte ac expressis verbis de Spiritu S. itidem fecerint, causam supra abunde reddidimus, nimirum quod tunc Spiritus S. Deitas in controversiam non fuerit vocata, quam simul atque Pneumatomachi negari fuissent ausi, statim admirabilis ille, ut Joviano audit, veritatis propugnator S. Athanasius eandem strenue juxta Decretum Nicænum vindicavit & idem omnia subsequencia Concilia, inprimis celebre illud Constantinopoli habitum, imperante Theodosio, luculentissime demonstrarunt, & magno consensu Fidem Nicænam confirmarunt, & Consubstantialitatem SS. Trinitatis declararunt. Quemadmodum id tum ex Concilii illius symbolo, quod multi eruditissimi Viri non inscitia, sed gravi de causa, Nicænum vocant, patet, tum ex Patrum illorum libello Synodico ad Damasum, Ambrosium aliosque Episcopos ad celebrandum Concilium Romanum con-

convocatos misso, & apud *Theodoretum* occurrente constat. In *Lib. V. c.*
 quo docent, unam esse Deitatem (*θεότητα*) potentiam, essentiam *IX.*
 (*ουσίαν*) Patris, Filii & Spiritus S. æqualemque Dignitatem & co-
 æternam Imperium, in tribus perfectis hypostasibus, sive in tribus
 perfectis personis. Episcopi vero Romæ congregati in eandem *C. XI.*
 sententiam Synodicam fidei Confessionem edentes, & anathe-
 ma dixerunt Sabellianis, Arianis, Pneumatomachis aliisque hæ-
 reticis omnibus, & probant de Patre, Filio & Spiritu S. propter
 unam & æqualem Divinitatem, non nomen Deorum sed Dei esse
 prædicandum, & hanc esse salutem Christianorum, ut credentes
 Trinitati i. e. Patri, & Filio & Spiritui S. & in eam baptizati ve-
 ram solamque Divinitatem, potentiam, Majestatem & substanti-
 am ejusdem sine dubio credamus.

§. XLIII. Ab hoc itaque tempore, adversus omnes Dia-
 boli mancipiorumque ejus machinas, fraudes & molimina præ-
 valuit veritas, & pleno jubare instar eminentissimi Sideris effulsit
 in Ecclesia, uti ex Patribus hætenus passim allegatis est videre,
 & ulterius ex *Beda*, *Theophylacto*, *Enthymio*, *Oecumenio*, *Alcui-
 no*, *Rabbano*, *Haymone*, *Hugone de S. Victore*, *Ansberto*, *Ans-
 helmo*, *Richardo de S. Victore*, *Berenbardo*, *Lombardo*, *Thoma*,
 aliisque qui inde ad nostra usque vixerunt tempora, poterat de-
 duci, nisi id prolixum nimis foret, & res in confesso esset apud
 omnes. Imo quod amplius est, non tantum orthodoxi ad unum
 omnes Sacrosanctum hoc dogma toto amplexi sunt corde, sed
 & idem ab iisdem creditu summe necessarium est habitum, ita
 ut & fundamentum veræ Fidei assererent, & omnibus illis nomen
 Christianorum denegarent, quicumque illud non reciperent, aut
 de eo non satis orthodoxe sentirent. Notum est *Concilium Vien-
 nense*. Ao. 1303. approbasse *Clementinas*, quarum i. Tit. præmittit
 tanquam necessarium Catholicæ Fidei fundamentum, quod Fi-
 lius æternaliter in eadem essentia cum Patre æternaliter subsistat.
 Notum quid in eandem commententur Canonistæ, quos magno
 numero allegare supervacaneum judicamus, in primis cum to-
 tius Christianismi consensus, idem testetur, apud quem & testi-
 moniis

moniis Doctorum, & Decretis, Synodorum, & statutis Politicis dogmatis hujus Necessitas merito præscripta habetur: conferrantur modo Auctores a *Gisb. Voëtio allegati*, nobis hic sufficiat
Disp. sect. *T. I. disp. XXVIII.* urgere Symbolum Athanasianum & Nicænum, quorum illud universalem ac summam credendi S. S. Trinitatem Necessitatem disertis verbis definit, dum partim incipit: Quicumque vult salvari ante omnia opus est, ut teneat Catholicam Fidem; Quam nisi quis integram inviolatamque servaverit absque dubio in æternum peribit: Partim post explicatum articulum de DEO Triuno infert: Quicumque ergo vult salvus esse, ita de Trinitate sentiat. Et denique hanc subjicit, clausulam: Hæc est Fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit. Nullam adhibens distinctionem temporis, nullam addens personarum restrictionem, ad indicandum, omnem hominem cujuscunque tandem nationis, conditionis, & ætatis sit vel fuerit, seu Judæus, seu Christianus, sive adultus, sive puer exstiterit, si salvari velit vel cupiat, eum debuisse & debere hanc Fidem, ceu præsentissimum salutis medium explicite distincteque habere cognitam & judicio intellectus sui approbare & firma cordis fiducia in DEUM hunc Unum & Trium, Patrem, Filium & Spiritum S. recumbere. Illud quippe dogma demum Catholicum est, quod omni tempore ubique & ab omni creditum, & creditu necessarium est habitum. Enimvero non solum Auctor Symboli sic dicti *Athanasiani*, fidem hanc Catholicam esse voluit, sed etiam Patres *Nicæni*, qui idem elogium suo tribuunt Symbolo, & ut id ab omnibus addisceretur summo effecerunt studio, imo S. *Athanasius* expresse ad Jovianum Imperatorem scribit, *hæc esse quæ a condito ævo fuerint prædicata*. Nullum E. fuit tempus, quo hæc doctrina non resonaverit in Ecclesia, & quidem sub proportionem fidei & inde dependentis æternæ salutis, adeoque tanquam articulus fidei ab omnibus & cognoscendus & sancte credendus. Quod etsi forte Patres, qui Concilio Nicæno ætate fuerunt superiores, expressis verbis non asserant, a mente tamen illorum id minime esse diversum facile

Facile liquet, quia & Scripturæ S. congruit, & illi omnes hunc Deum Unum in Essentia & Trinum in Personis pro objecto fidei salvificæ agnoverunt, non potuerunt igitur non etiam statuere illum distincte cognoscere & in tres distinctas credere Personas, summe ad salutem esse necessarium. Quam in rem operæ pretium fuerit ex illis, qui supersunt, illorum temporum Scripto-ribus, communem adducere consensum, ut ita eorum vestigia legentes tandem ad fontem probationis & unicam omnium cre-dendorum normam, Scripturam S. deveniamus, & simul mani-festum faciamus, Fidem hanc & in Scripturis traditam & in Ec-clesia perpetuo servatam esse. Hic enim dubio procul antiquæ Ecclesiæ fuit sensus, qui illorum fuit qui in cœtu fidelium cele-berrimi ac Sanctitate, doctrina, famaque nominis Principes ex-stiterunt, & horum testimonia, consentiensque doctrinis Apo-stolicis interpretatio merito post Scripturam æstimatur maximi, & amica S. Scripturæ Patrumque conspiratio, dictorum verita-tem optime sistet in apertum.

§. LXIV. Placet autem ire ordine retrogrado & inci-pere ab *Arnobio*. Nam sic minus interrupta videbitur continua temporum series, quam si a *Dionysio Romano*, ad cujus ætatem plerique primores Confessorum Nicænorum proxime accesse-runt, initium duceremus. Ille itaque ex professo Polytheiam gentilium impugnaturus totus in eo est, quo probet, non nisi u-num esse verum DEUM Unum Principem solum, Unum rerum omnium Patrem, solum immortalem atque ingenitum; hunc sum-mum vocat Regem, DEUM omnipotentem, perfectissima virtute creatorem in quo omne, quod colendum est colamus, quod adorari convenit adoremus, quod obsequium venerationis exposcit, venera-tionibus promereamur, præter quem, si quæ mediæ inter ipsum & hominem qualitatibus substantia DEUS habeatur, eam esse DEUM sola opinione vel improprie sic vocatum eo, quod illæ omnes non sint immortales natura; sed voluntate Conditoris & suas agno-scant limites. Christum autem dicit esse DEUM re certa & sine Lib. I. p. 23.

ullius rei dubitationis ambiguo: DEUM interiorum potentiarum, sq. Ed. Job.

Deum verum, Deum sublimem, Deum radice ab ima, Deum ab incognitis regnis, Deum regalis potentiae, Regem omnipotentem, cui soli proprium sit propria virtute edere miracula, cui omnium, qui excogitari potest, maximus cultus conveniat, de quo & Spiritu S.

Lib. II. p. 68. col. c. p. 76. non minus atque de Patre negat, posse eos aliquid imperfecti creare, quod illi æque ac Pater virtute creent perfectissima. Aut igitur *Arnobius* absurde satis & sui immemor duos, imo tres Omnipotentes & summos Deos agnovit, aut nobiscum *Dominicam Prolem & Spiritum S.* ejusdem numericæ cum Patre essentiae credidit. Neque quicquam officit, quod rerum Patrem dicat ingenum. Sumitur enim ibi nomen Patris non in respectu ad Filium unigenitum, sed in ordine ad creaturas pro rerum omnium creatore, qui est Pater, Filius & Spiritus S. Unus ille & verus Deus, qui utique in oppositione ad Deos gentilium physica generatione procreatos, recte & eleganter dicitur ingenus. Scripserat libros suos *Arnobius* circa A. C. circiter 300. sed docuit jam A. 275. Sicca in Africa Rhetoricam, ideoque suppar fuit *Dionysio Romano*, qui quod ille subobscurè, negentium ludibrio exponeret mysteria, est elocutus, longe clarius expressit. Siquidem ut est apud *Athanasium*, is dicitur & *μονάδα* & *τριάδα* h. e. nod. Nic. Unitatem in Trinitate & Trinitatem in Unitate asserat, ac tam Sabellio, quam Tritheitis contradicat. Cui conjungendus est ejusdem *σύνθεσις* & *Cyprianus Cecilius* Episcopus Carthaginensis, qui insinuavit, inquit Dominus in verbis institutionis Baptismi Trinitatem, cujus sacramento gentes baptizarentur, cum in nomine Patris & Filii & Spiritus S. baptizantur. Nunquid hanc Trinitatem Marcion tenet? Nunquid eundem asserit, quem & nos Patrem Creatorem? Nunquid eundem Unum Filium Christum de Maria Virgine natum, qui sermo caro factus est. Et circa medium, Deum, cujus templum Sancti sunt, ait, esse Creatorem Patrem, Dominum Christum & Spiritum S. Deus autem, qui in Sanctis ut in templo habitat, est unus ille Deus, ut e Tractat. de Idol. Vanit. citra medium constat. Unde Conclusio certa, Patrem, Filium & Spiritum S. esse Unum illum DEUM, eaque confor-

formis verbis, quæ in eadem Epistola occurrunt Christum jussisse
gentes baptizare in Plena & Adunata Trinitate. Sed in primis
 memorandus est locus ex Tract. de Van. Idol. ubi Christum pro-
 fitetur esse illum Unum Deum. Nam postquam observasset,
 Divinam sublimitatem non posse habere consortem & idem ul-
 terius ex verbis Minutii Felicis probasset, subjicit, *hic Deus noster,*
hic, Christus est. Quamobrem nisi dicere velimus, eum ever-
 tentia locutum esse, & statuere Deum habere consortem, dicen-
 dum utique habuisse Cyprianum Filium pro Uno illo Deo, quem
 quia alias a Patre distinxit, non aliter is Unus & solus Deus erit
 dicendus, quam quia Deus est & Unum cum Patre, quod idem
 & de Spiritu S. intelligi debere Trinitatis vox & ratio declarat.
 Porro per illud tempus floruit etiam *Gregorius Neo-Cæsariensis,*
 primum Theodorus dictus, postea ob miracula, quibus claruit,
 Thaumaturgus cognominatus, cujus Vitam enarravit *Gregorius* p. 386. Edit.
Nyssen & in ea expositionem fidei adduxit, quam ille Ecclesiæ *Bas. A.*
 Cæsariensi velut in patrimonium reliquit, refertam multis voci-
 bus maxime emphaticis Arianam Samosatensemque impietatem
 penitus excludentibus. Nam & Filii *æternitatem* plus vice sim-
 plici profitetur, & *perfectam* agnoscit *Trinitatem*, quæ gloria at-
 que *æternitate & regno non dividitur neque ab alienatur.* Prostat
 quidem & alia sub ejus nomine Fidei expositio a *Gerb. J. Vossio*
 edita, sed eam non esse Gregorii variis probant indiciis *Bellar-*
minus Rivetus, novissime *Hornbeckius.* *Misc. S. lib.*

§. XLV. Memorandi hinc fuerant *Dionysius Alexan-* *l.c. 1. p. 122.*
drinus & Origenes sed quia de iis supra sufficienter actum, pro-
 gredi animus est ad *Auctorem* Libri de *Trinitate*, qui pariter pro-
 lixe disputat de Fide in Patrem, in Filium, & in Spiritum S. i-
 nitio libri sic exorsus: *Regula Veritatis sic exigit, ut primo omni-*
um credamus in Deum Patrem & Dominum Omnipotentem, id est,
rerum omnium perfectissimum Conditorum. Hunc per Prophetam
 dicere ait, *Ego Deus & non est alius præter me.* Deinde solum &
 Unum esse asserit, cui conferri nihil potest, dum parem non habet,
 nec admittit essentiae infinitas. Postea de Filio, eadem regula *Ve-*

ritatis, inquit, docet nos credere post Patrem in Filium Dei, Christum Jesum, Dominum Deum nostrum, sed Dei Filium hujus Dei, qui unus & solus est. - - - Tam enim Scriptura etiam Deum adnuntiat Christum: quam etiam ipsum hominem adnuntiat Deum. Adhæc quia concludere inde quis poterat: Si Pater & Christus est unus Deus, Christus Pater dicetur Respondet: Quis enim non secundam Filii post Patrem agnoscat esse personam &c. Ex quibus directe conficitur, Filium Dei & a Patre personam esse distinctam & eandem cum eo habere Divinitatem. Non enim secundus aut minor illo Deus est, cum non nisi unus sit DEUS, ut ipsemet porro probat ex eo, quod non sint duo innata, & tamen Filius alius est a Patre. Quare unus illi ambo erunt Deus, natura utique, non persona. De Spiritu S. si alicubi minus orthodoxe scripsisse videatur, sciendum Ruffinum annotasse, fuisse ipsum aliquando a Pneumatomachis interpolatum. Cæterum quis auctor ille sit non convenit inter Criticos. Communiter sub nomine Tertulliani solet citari, verum Pamelius sequutus Hieronymum putat esse Scriptum Novatiani nondum in Schisma prolapsi, dubitat Rigaltius & vocat librum incerti Auctoris, medium sese quasi exhibet Scultetus statuendo, quisquis libri auctor sit, scriptum esse illud ex ingenio & genio Tertullianico, & idcirco merito illius nomine allegari, quando tam pulchra est libri hujus cum nobili illo adversus Praxeam Scripto consensio. Utpote in quo eodem Tertullianus præivit similiter Patripassianis, qui unicum Deum non alias putabant credendum, quam si ipsum eundemque & Patrem & Filium, & Spiritum S. dicant, eandem ab initio Evangelii pervulgatam regulam oppsuit, quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigens Patrem & Filium & Spiritum S. Usque adeo, ut etiam si *μοναρχίαν* Dei admittamus, non tamen præscribatur, Patrem Filium non habere, aut ipsum se sibi Filium fecisse. Mox variis argumentis probat Patrem & Filium (quibus tertium Spiritum a Patre per Filium addit) duos quidem esse, inseparatos nihilominus ab alterutro, etiam si dicatur alium esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum S., personæ nempe non

non substantiæ nomine. Non etiam propterea plures Deos aut Dominos a nobis dici, quod a nobis agnoscatur *Deus & Dominus Pater, Deus & Dominus Filius, Deus & Dominus Spiritus S.* non secus atque *Solis radium Solem vocamus*, ita tamen ut *duo Soles non sint*, & quas alias adhibet similitudines, quibus postquam primus inter Latinos de tanto mysterio scribere coepit, & non satis habuit rem declarare, modum pariter ejus explicare est aggressus, ubi quæ duriora in speciem sonant & quandam ἀκυρολογίαν sapiunt, commode sunt accipienda, nec opponenda regulæ fidei ab eodem propugnatae, sed ex hac recte & convenienter, seu ut ipse loquitur, *malo Te ad sensum rei, quam ad sonum vocabulorum exerceas*, explicanda, quod perpendere debebat Schlichtingius; cujus tamen Cavillationes solidissime discussit B. Calovius in *Confes. Mart.* §. 43.

c. 10.

§. XLVI. Proximus ab hoc fuit *Clemens Alexandrinus*, Vir eruditissimus & in Philosophia Græca apprime versatus, sic insuper Platonis studiosus, ut præcipue Spiritus Sancti linguam imitaretur. Videas enim apud illum Christum non solum appellari, *Solem resurrectionis, qui ante Luciferum gignitur, qui largitus est vitam propriis radiis, Verbum Divinum, lucis lucem Archetypam, Deum revera, & ex æquatum Univerforum Domino.* Verum etiam *consiliarium admirabilem, Deum potentem, Patrem æternum, Principem pacis, pacis cujus non est finis*, & ita quidem ut tot singularibus elogiis Christo a Propheta tributis in admirationem abreptus tandem exclamaret, *O Deum magnum! Opus perfectum!* in ipso Pater & ipse in Patre solum perfectio. Quin paulo post cap. seqv. eidem applicat dicta Scripturæ Sacræ de summo, supremoque Deo indubitate loquentia, & Lib. VII. *Stromatum* iis eum ornat prædicatis, quæ non nisi uni vero Deo conveniunt, & Deum immensum, incomprehensibilem, omniscium, omnipotentem sistunt. Præterea ibid. p. s. ordinem quoque & distinctionem personalem clarissime indicat, *Omnis inquit, Domini (de λόγῳ locutus) operatio relationem habet ad omnipotentiam, & est Filius Paterna quædam, UT ITA DICAM,*

In Prot. p. 54. 62, Ed. Paris.

p. 68.

ope-

p. 266.

operatio. Operatio nimirum ab intra, quandoquidem Filius per generationem a Patre existit & quidem ut actus purus, quæ paterna est quædam ut ita dicam operatio, æterna & passionis expers, ut paulo ante ipse dixerat, ubi eum *Dominum impatibilem, qui sine principio genitus est*, nominaverat. Denique Patrem & Filium summum esse Deum, luculenter profitetur sub finem *Pædagogi*, ubi hunc in modum precatur: *Placare tuis o Pædagoge pueris. Pater, auriga Israel, Filius & Pater, Unum Ambo, Domine. Da (Pater & Filius) nobis, qui tua sequimur præcepta, ut &c.* Ne autem dubium sit, eandem gloriam Spiritui S. quoque deberi, adjecit, *& ineffabili sapientia noctu & interdiu ad perfectum usque diem laudantes, gratias agamus, laudemus unum Patrem & Filium, Filium inquam Pædagogum & Magistrum, una cum Sancto Spiritu, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia. Unum per quem est, quod semper est: cujus membra omnes, cujus sunt gloria & secula, qui est undique pulcher, undique justus, cui gloria, nunc & in secula Seculorum.* Vixit eodem tempore & Clementem paululum antecessit Irenæus, primum S. Polycarpi, Papiæ Hieropolitani, Johannis Ephesi, Aristionis & multorum Apostolicorum Virorum consilium sedulus & attentus auditor post præclarum Ecclesiæ Organon, sanctissimus Antistes, doctissimus Scriptor, fortissimus Martyr, & religiosissimus beatissimæ Trinitatis, ac Divinæ Unitatis cultor, prædicator & assertior, quem integrum pene exscribere foret necesse, si singula adferre vellemus, quæ ad probandum hoc dogma suppe-

p. 252. Ed.
Colon. Ao.
1596.

ditat argumenta, & collecta sunt a Francisco Fevardentio in notis ad Cap. 9. Lib. III. ubi argumentum exposuit omnium librorum & veluti compendium dedit totius demonstrationis, dignus, qui evolvatur Prætermisit tamen locum ex cap. 8. Lib. IV. inferendum post n. 35. in quo dictum ab alio *ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum*, laudat, & ejus quasi rationem reddens addit: *Mensura enim Patris Filius, quoniam & capit eum.* Quorum verborum, monente Dionysio, Petavio, tenta est majestas & dignitas, ut ad commentandam Patris & Filii omni ex parte

te absolutam æqualitatem instar amplissimi sint voluminis. Nam si immensus est Pater, & infinitus, hunc tamen capit, ac metitur Filius, ad æquari hunc cum illo necesse est, ac proinde infinitum & immensum esse, ut cum extra infinitum nihil sit, nihil prorsus desit ei, qui mensura est infiniti. Ut vero credamus, hæc ad mentem Irenæi dicta fuisse, facile nos poterunt inducere, cum insignis eruditio, quæ in illis libris comparet, tum testimonium Tertulliani, qui eum *omnium doctrinarum curiosissimum exploratorem* appellat.

§. XLVII. Ubi simul recordari subit *Plinii & Luciani*, Seculi II. Scriptorum, & hostium quondam, atque irrisorum Christianæ Veritatis, nunc mutatis temporibus testium, & adversus corruptores, defensorum loco habendorum. Ille namque refert Trajano, apostatas affirmasse, *banc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quod essent soliti, stato die ante lucem convenire, carmenque Christo, quasi DEO, (absolute & sine addito, adeoque ut Uni & summo) dicere secum invicem*, hic vero in Philopatore inducit Christianum ita Ethnicos catechizantem, *DE- Tom II. p. 770. Ed. Patris, Spiritum ex Patre procedentem, Unum ex tribus, & ex Nov. in 80. uno tria. Hæc tu Jovem puta, hunc existima DEUM. Quibus veluti superpondio additis, e diverticulo in viam redeuntibus, offert se Athenagoras, clarum ob Legationem suam pro Christianis Marco Aurelio Philosopho & Lucio Vero oblatam nomen. In ea & Atheismum a Christianis strenue amolitur, eo potissimum argumento, quod credant in Unum ingenitum, æternumque DEUM, & simul quo pacto DEO huic Filium tribuant declarat. Non enim, inquit, ut Poëta (adde & Tritheitæ) fabulantur, qui nibilo meliores hominibus suos Deos faciunt, vel de DEO & Patre, vel de Filio sentimus. Sed Filium DEI est Verbum Patris in idea & efficacia, ab ipso enim & per ipsum facta sunt omnia, quum Pater & Filius unum sint, ita ut Filius sit in Patre & Pater in Filio, per unionem & potentiam Spiritus. Siquidem mens & verbum DEI Filius DEI est. Hic primigenia est Patris progenies,*

nies, quæ non ut facta (a principio enim DEUS, qui est mens æterna ipso in seipso λόγος b. e. Verbum aut rationem habet, quum rationalis ipse æternus sit) sed ut rerum cunctarum idea & perfectio foret progressa est. Hinc unum tantum, & non plures Deos dari rationibus confirmat, & testimoniis Scripturæ, & Christianos hanc vitam non magnificare docet, tantum ut intelligant,

p. 12.

quanam Filii ad Patrem sit unio, quid Pater cum Filio communice, quid sit Spiritus, quæ unitas trium, quæ discretio unitorum, Spiritus scilicet, Filii, & Patris. Esse enim Filium Verbum inseparabile, & Patrem & Filium & Spiritum S. tria quidem secundum potentiam, actu vero & essentia Unum. Nec quenquam offendere debet quod Spiritum Sanctum ἀπὸ ὁρροίας vocet. Nam mentem ejus sanam fuisse reliquus probat contextus. Quod etiam de Justino Martyre est statuendum, etiamsi Socinus scribat, ex Dialogo ejus cum Tryphone satis intelligi, Ecclesiam istius temporis maximopere a sententia nostra abhorruisse & Sandius

p. 44.

putet, se in verbis, Filium esse ἀριθμὸν ἐτερόντι, item quod in Apologia dicat ὁ μόνος λεγόμενος κυρίως υἱός invenisse non quod pueri in faba. Nam præterquam quod eum alias expresse ἰδίως talem nominet, si vel maxime Sandius evincere posset, verba illa ὁ μόνος κυρίως υἱός non solus proprie, sed solus principaliter esse reddenda, nondum tamen, quod intendit, obtineret.

p. 68.

Eximit enim eundem ibidem disertis verbis e numero creaturarum & simul cum Patre ante creaturas & existisse & natum fuisse, ait, addens, esse primum DEI genimen absque mixture genitum, DEUM vero ideo, quod Verbum & primogenitus Dei sit. Ergo non jure adoptionis, non etiam ut essentia a Patre distinctus, quia est Verbum inseparabile, ut Athenagoras dicebat, quod cum Patre & Spiritu S. colere & adorare Ecclesiam asserit Justinus, nulla adhibita cultus distinctione, adeoque æquali adorationis gloria & ut unum Deum, quem solum adorandum esse evincit verbis Christi. Et quanquam alibi Filium secundo loco, ac Spiritum S. tertio ordine coli referat, tamen secundus locus & tertius ordo, Justino non sunt diversi gradus dignitatis; sed

sed istius modi locutionibus indicatur duntaxat ordo Originis, quemadmodum etiam illud, Filium esse *ἀγίον ἁγίον* non essentiam diversitatem, sed solum personalem distinctionem insinuat, docente id Scopo Iustini, qui erat refutare erroneos, qui jam dum Sabellio præludebant & personas confundebant, manifestissimo argumento creditæ semper Trinitatis in Unitate. Ecqui enim alioquin statim atque Ecclesia augeri cœpit nonnulli eo dementiæ processissent, ut negarent Patris & Filii distinctionem realem, aut si Ecclesia tres essentiis distinctos Deos credidisset, nec Filium & Spiritum S. pro eodem summo Deo habuisset & sicut ex Dialogo isto videre est, dicta Scripturæ de summo DEO loquentia etiam Christo attribuisse. Certe si Filium alium a Patre, DEUM recens nata Ecclesia agnovisset, nunquam ab eodem *θεοφύλακτον* denominari voluisset Ignatius, nunquam scripsisset, *quid prodest, si quis me laudet & Dominum MEUM blasphemat, non confitens ipsum DEUM esse carne vestitum.* Quæ enim laus est, dici Deum sed homonymice & improprie talem. Qualis non potest non haberi, quisquis vel Deus creatus, vel DEUS subordinatus statuitur. Quid quod non pauca in promptu sint firmissima in ejus Epistolis testimonia, quæ Christum Unum illum Deum asserunt, velut cum in Epistola ad Magnesianos, postquam dixisset, *Jesum Christum ante Secula apud Patrem genitum fuisse Verbum Deum, Unigenitum Filium,* ne quis cum Sabellio Verbum illud prolatitium ac minime subsistens fingeret, a Prophetis traditum addit.

Quoniam sit Deus, qui se ipsum manifestum reddidit, per Jesum Christum Filium suum, qui est ipseus Verbum non prolatitium, sed substantivum. Non enim est articulati sermonis locutio, sed actionis divina substantia genita. Ibidem eundem Patri dicit esse *subjectum secundum carnem*, qua restrictione utique minime opus fuerat, si credidisset, eum Deum dependentem. Tandem unica illa sententia ab Athanasio ex Epistola ad Ephesios citata: *Unus est medicus carnalis & spiritualis factus & non factus in homine Deus, in morte vita vera,* omnes confundit ad-

versarios. Nihil quippe ἀγένητον præter Deum summum, cuiusmodi vero esse Verbum, testis est Ignatius. Diversa paululum apud Theodoretum occurrens huius loci lectio, nec Athanasianæ præjudicat, neque orthodoxæ derogat sententiæ, quia per superius tradita, generatio Divina sit non nisi ejusdem numericae essentiaæ Divinae communicatione.

§. XLVIII. Atque tantum pro ratione instituti ex genuinis Patrum trium priorum seculorum monumentis, quæque nobis consulendi copia fuit, delibasse sufficiat. Plura desideranti plura dabunt eorum, præteritorumque diligens privatim facta lectio, aut si cui nec tempus nec facultas omnes evolvendi suppetit, *Calovius*, *Sculdetus*, *Polanus*, *Paxillus*, *Bellarminus*, qui Patrum asperius dicta & quæ *Petavius* operose παραδειγματίζει non minus operose excusat, quod etiam fecit *Calovius*. Jam quod caput rei est, idem demonstratum dabimus ex Scriptura S. & quidem ex fidelissimo S. Ignatii Præceptore D. Johanne Evangelista, ejusdemque Cap. V, 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23.

v. 17. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς· Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι.

18. Διὰ τῆτο ἔνι μᾶλλον ἐζήτην αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι, ὅτι ἔ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον· ἀλλὰ καὶ πατέρα ἰδίον ἔλεγε τὸν θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποῶν τῷ θεῷ.

19. Ἀπεκρίνατο ἔνι ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἔ δύναται ὁ υἱὸς ποιῆν ὅσα ὁ πατήρ ἐαυτοῦ ἔδεν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιῶντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιῇ.

20. Ὁ γὰρ πατήρ φιλεῖ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ὃ ὁ αὐτὸς ποιῇ· καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς θαυμάζητε.

21. Ὡς περ

21. Ὡς περ γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τὰς νεκρὰς, καὶ ζωοποιεῖ, ἔτω καὶ ὁ υἱὸς ὅς θείλει ζωοποιεῖ.

22. Οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει ἑδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν παῖ-
σαν δέδεκε τῷ υἱῷ.

23. Ἴνο πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέ-
ρα· ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν, ὁ μὴ τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πίμψαντα
αὐτόν.

Constituunt versiculi hi potissimam partem concionis Chri-
sti Apologeticæ habitæ ad diluendas, quibus a Judæis impetie-
batur, calumnias. Ubi 1.) *notanda calumniandi occasio*, quæ fue-
rat miraculosa paralytici curatio, & a sanato facto gestatio le-
ctuli. Christus enim Anno sui ministerii secundo, ipsa prima
Paschatis feria non tantum paraclyticum, qui per 38. annos in u-
na ex quinque porticibus natatorii probaticæ vicini decumbebat
omnipotenti suo verbo sanitati restituit, sed & eundem jussit
lectulum suum tollere & ambulare v. 9. Ea vero res Judæis
veram Sabbathi sanctificandi rationem ignorantibus & in exter-
na ceremoniarum specie consistentibus, plena erat offendiculi.
Hinc eorum *Primores* initio homini recens sanato dicunt: *Sab- Job. V, 10.*
bathum est, non licet tibi tollere grabbatum, mox ubi is auctori-
tate illius, a quo fuerat sanatus, se tueretur, & commemoraret,
non suo privato arbitrio, verum jussu ejus, a quo sanitatem ac-
cepisset, id fieri, invidia & odio in Christum, quem auctorem
esse hujus miraculi non poterant non facile hariolari, acti excla-
mant! *Quis est, homo ille, qui dixit Tibi, tolle grabbatum tuum?*
per contemptum Hebraica consuetudine *Hominem* i. e. vulgarem
& infimæ sortis atque conditionis homuncionem appellantes
eum, de cujus Divina Majestate illustrissimum miraculum ab-
detestabatur. Imo certiores de Auctore facti, quasi dudum
sibi exoptatam & nunc quoque propter legem Jer. XVII. 21. &
Nehem. XIII. 15. de simplici Sabbatho, & præterea Lev. XXIII. 7.

de prima Paschatis die sanctissima celeberrima latam, in vulgus
 plausibilem illum interficiendi occasionem nacti essent, *quere-*
bant illum occidere h. e. meditabantur publicam accusationem, ut
 juxta legem Numer. XV. 35. lapidaretur. *Malitiose*, ut loquitur
Theophylactus, *miraculum ipsum silentio involventes*, & *quod spe-*
ciem culpæ habere videbatur, unice exaggerantes. Revera enim
 impudens fuit calumnia, siquidem opus illud non erat mere
 fervile, quale l. c. prohibetur, verum adjunctum habeat publi-
 cum testimonium beneficii a Christo accepti, adeoque maxime
 secundum Sabbathum peractum. Quare jam. 2) *observetur intentæ*
hujus calumniæ depulsio. Utitur autem Christus in defensione
 sua, non ut Luc. XIII. 15. communi quadam omni credenti ra-
 tione, nec ut Joh. VII. 23. instantia a circumcissione desumpta,
 quæ Sabbatho sine solutione legis peragitur, sed quod viderit
 se dimisso homine, qui sarcinam gestaverat, solum a Judæis pe-
 ti, & quidem ex capite instituti Sabbathi, in quo DEUS ipse
 quieverit, argumento a sua Persona & Divina sua natura petito:
Pater meus, inquam, *ad hoc usque temporis operatur*, & *Ego o-*
peror. Paucis verbis elegantissime & institutionem Sabbathi
 Gen. II. 2. quam Judæi non capiebant, imo quæ pessime abute-
 bantur, explicans, & se tanquam verum & summum DEUM
 non posse teneri lege de Sabbatho sancita demonstrans, hunc
 in modum arguendo: *Pater meus ita requievit die septimo*, ut
ad hoc usque temporis operetur. Etsi enim *ab opere suo* i. e. a
 creando alio mundo, a condendis novis creaturarum generibus
 requievit, a providendo tamen, ab administrando, gubernando.
 quæ Mundum, nec tunc die septimo, nec postea unquam vel Sab-
 bathis vel Festis cessavit, aut destitit, sed usque modo operatur,
 ἕως ἄρτι usque nunc, ad hoc usque tempus, sine interruptione
 & constanti operis continuatione. Sicut ergo hunc meum
 Patrem non potestis legi Sabbathi subicere, ita nec ME, nam
 καὶ γὰρ (ἕως ἄρτι) ἐργάζομαι & Ego non nunc demum operari
 incipio, sed quemadmodum Pater ab absoluta creatione usque
 modo operatur creaturas sustentando, & confractas sanando,
 ita

ita & ego, tanquam verus DEUS, a nullo prorsus opere seclu-
sus, & tanquam λόγος, per quem Pater omnia fecit, opera-
tur, sustentat, & conservat, una & indivisa operatione usque ad
hoc temporis momentum operor, & continuæ istius operationis
exemplum ostendi in sanatione hujus paralytici. Ita vero &
non aliter capienda esse verba Christi probant partim amplior
Apostoli ad Col. I. 17. Cor. I. 3. illorum expositio, partim inten-
tio Christi, quæ fuerat refellere Judæorum accusationem ex eo,
quod sibi æque ac Patri liceat operari in Sabbatho, ob Essentiæ
identitatem, quam una & indivisa utriusque operatio necessario
præsupponit, partim evidentia collectionis, quæ tam manifesta
est, ut etiam Judæi statim eam perspexerint, & ultro intellexe-
rint, Christum longe alia ratione, quam Filii adoptivi *Tues Pa-* Esa.
ter noster dicunt, dicere *Pater Meus*, nempe ut, interprete Paulo LXIII. 16.
Rom. VIII. 32. Filius ejus ἰδιος sit, & qui cum illo summam Mun-
di administrationem habeat communem: talem insuper sibi tri-
buere divinam operationem, quæ suam cum Patre ἰσότητα vere
ostenderet, & utrique unam esse numero essentiam clarissime
demonstraret. Nam cum talis æqualitas, qualis inter Electos
in vita æterna, & Angelos Luc. XX. 36. futura est, & sine essen-
tiæ æqualitate, in sola qualitatibus ab essentia realiter distincta-
rum similitudine consistit, inter Patrem & Filium locum habere
nequeat, sed absoluta & omnimoda esse debeat, quoniam in
DEO non est accidens aliquod absolutum inhærens, nec realis
compositio Essentiæ & attributorum, sed essentia divina simpli-
cissima identificet sibi omnia, utique si Christus DEO Patri vere
est æqualis, in essentia ipsa fundamentum Unitatis erit quæren-
dum. At asseruisse se Filium Patri æqualem & Judæi agnosce-
bant & Evangelista satis evidenter ostendit & Christus firmissi-
me evincit. De illis dubium esse non potest, quia *propterea*
veluti blasphemum magis quærebant eum interficere v. 18. de isto
testatur phrasis Emphatica ἵσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ, quod non
ex opinione Judæorum mentem Christi non recte assecutorum,
sed ex rei veritate & ex vi præcedentis discursus & ex testimonio
Spi-

Spiritus S. adhibitum ab eo fuisse, facile elucescet, ex vocabulo *ἴσον* e phrasi Scripturæ S. æstimato, & conferendo Ps. LXXXIX. 7. ubi vox *כִּנְיָ* habetur, quæ adhiberi solet, quando res rei confertur, atque æqvatur; a LXX. vero redditur per *ἰσωθήσετε*, nec non Esa XL. 25. & XLVI. 5. ubi vocalum *כִּנְיָ* adæqvationem significans occurrit, cum Phil. II. 6. Ubi Paulus ait *ἐκ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ* & sine dubio reddere voluit Ebraica illa verba, ita ut locus ille & hic noster non possit simplicius intelligi, quam horum locorum collatione. Idola enim per rapinam Divinitatis falso æqvantur DEO, Filius vero est æqualis Patri natura & substantia, quod S. Johannem per totum suum Evangelium demonstrare voluisse obsertum est ab Irenæo inde compluribus aliis. Tertium denique satis commonstrat, quæ
3) *porro paulo attentius considerari meretur tota Christi novam Judæorum accusationem insecuta concio.* Potest autem ea commodissime, imo debet in tres dispesci partes. Nam a v. 19. usque ad v. 23. vindicat dulcissimus noster Salvator suam *ἀντιπροβολήν* & totus est in defendenda sua Divina Natura, inde a v. 24. usque ad v. 30. agit de unione personali duarum suarum Naturarum, & tandem a v. 31. usque ad finem, dicta quinque testibus omni exceptione majoribus copiose confirmat. Ut non male Pelargus ad h. l. annotarit, recenseri in eo bono ordine 9. assertæ Divinitatis Christi argumenta. Verum nos contenti erimus expendere 5. solum priores versiculos, ut qui in primis ad explicandam doctrinam *περὶ ὁμοσίου* faciunt. Sive enim verborum vim sive textus antecedentia & consequentia consideremus vix quicquam hisce firmitus ad probandam Christi Divinitatem afferri potest, aut ullus dari locus, in quo quid sit *ὁμοσίον*, ut Ecclesia loquitur, æque perspicue declaretur atque in isto. Etenim Christus videns Judæos mentem suam plane esse affectos & ex datis præmissis recte intulisse, facere se DEO æqualem. Minorem, quæ unice in dubium vocabatur, porro 1) in v. 19. qui bimembris est, probat, partim quod Filius non possit aliud fa-

facere, quam quod Pater facit, partim, quod ea omnia, quæ Pater facit, faciat etiam Filius. 2) Datam probationem confirmat tum ab æterna Patris Filii dilectione, tum a communicata sibi Divina Omniscientia. 3) Hanc confirmationem denuo roborat inductione operum soli DEO propriorum. Resuscitatione nimirum & vivicatione mortuorum, tanquam præcipuarum partium sui regni & iudicii a Patre dati, addens facere se illa omnia plena & liberrima voluntate, adeoque cooperari se non solum, Patri, sed & habere se cum Patre commune unum illius indivisæ operationis *principium normans* unam omniscientiam, *imperans* unam voluntatem, *exequens* unam omnipotentiam, effectus quoque omnes & propterea deberi sibi etiam unum eundemque cum illo honorem, tanquam vero & summo DEO.

§. XXXIX. Primum docet 1) antecedentium & consequentium collatio. Nisi enim Christus versu 19. loqueretur de una & indivisa sua cum Patre operatione, is sibi ipsi contradiceret, & everteret, quod v. 17. adstruxerat, sicque causa sua caderet. Deinde frustra provocaret v. 39. ad testimonium Scripturæ, utpote quæ alium Messiam non novit, quam qui sit ipse Jehovah, ipse DEUS, extra quem non est Salvator, nec Salus ulla. Frustra quoque esset protestatio v. 41. *gloriam ab hominibus non capio*: quis enim præter Deum jam sublimia, quæ in præcedentibus habentur, citra aucupium gloriæ de se prædicare queat. Frustra tandem adhiberet asseverationem iurijurando ratione veritatis, & firmitudinis æquipollentem: *Amen, amen dico vobis, non potest Filius a se facere quicquam*, cum ad refutandam sententiam Judæorum ex non recte intellectis Christi verbis ortam, sola simplex illius negatio & reprobatio suffecisset. Quid quod hoc pacto Christus manifeste negaret, quod Scriptura alibi affirmat, quæ clarissime testatur, quod is nutu potentia suæ ferat & moderetur omnia. Sed imprimis docet illud 2) *accuratior verborum illorum consideratio*. Possunt quip-

pe eadem bifariam explicari. *Primo* ut a se ipso facere non negetur Christus nisi solum id, quod diversum est a Patris operibus: *Deinde* ut a seipso facere posse quicquam non nisi eo sensu negetur, quod non sit a seipso, sed a Patre, etsi ejusdem sit cum Patre potentia, eademque cum Patre edat opera. Utraque expositio Scripturae S. convenit, utraque ad demonstrandam Patris & Filii *ὁμοϊαν* apprime facit, utraque Scopo Christi maxime congrua. Poster orem tamen praecipue urgent *Aegydius Hunnius & Wilhelmus Lyserus*, priorem *Calovius & Chemnitius* qui addit ex utriusque observatione apparere quam religiose verba textus sint retinenda & quam diligenter expendenda. Nam juxta priorem, *interprete Chemnitio*, sensus verborum Christi est: Ego a me ipso h. e. a natura & ex propria potestate non possum facere aliud, quam idem illud, quod Deus Pater facit. Idque vi potentia propositionis exceptivae negativae, affirmati signi, quod ostendit particula *ἐὰν μὴ*, quae vult, quod Filius id solum a semetipso facere possit h. e. propria & naturali virtute & potentia, quod facit Pater, aliud autem quod Pater non facit, nec Filius faciat, imo ne facere quidem possit. Ita ut sibi opponantur a seipso quicquam facere non faciente Patre, & facere a seipso faciente Patre, priusque negetur de Christo, ut qui non potest operari quicquam non operante Patre: Posterius vero de eodem affirmetur, quia omnia, quae Pater facit, eadem etiam Filius propria virtute facit. Quod mirifice confirmat membrum alterum ejusdem versiculi, seu ratio, quam Christus immediate subjunxit, quod nempe omnia, quae Pater facit, eadem & Filius *ὁμοίως* similiter faciat. Facit autem Pater omnia a semetipso propria & naturali virtute *αὐτεξούτως* & liberrime, ideoque & Filius *ὁμοίως* omnia a semetipso propria & naturali virtute *αὐτεξούτως* & liberrime faciet. Non quasi Filius peculiaris seu distincta opera ad similitudinem paternorum separatim operetur, sicut faber Magister facit arcum & discipulus ad ejus similitudinem alium facit arcum juxta Augustinum. Sed quod nec Pater solus operetur, nec Filius solus,

lus, sed pariter & conjunctim Pater cum Filio, adeoque indivi-
 sa sit utriusque operatio & unum operationis principium in Pa-
 tre & Filio. Non enim, inquit, Quæ Pater facit, talia, vel il-
 lis similia facit etiam Filius, sed τὰυτὰ HÆC EADEM IPSA
 facit & Filius, & quidem ὁμοίως i. e. eodem prorsus modo, æ-
 quali libertate, scientia, potestate, quemadmodum enim Pa-
 ter αὐτεξούτως propria potestate & liberrima voluntate vivifi-
 cat, sic & Filius αὐτεξούτως, quos vult vivificat v. 21. Sed o-
 mnium vehementissime probat hanc expositionem multo ele-
 gantissima propositionis v. 17. & 18. prolatae & hujus rationis
 convenientia; Nam eo sensu obtinente illud καγὰρ ET EGO
 operor, hic ita declaratur, quod nempe Filius non tantum
 cum Patre cooperetur, sed etiam propter perfectissimam exæ-
 quationem, sicut Hilarius loquitur, ne possit quidem aliud seu
 diversum operari, quam idem ipsum, quod Pater operatur.
 Unde etiam Joh. X. 38. dicit se facere opera Patris & Judæos de-
 bere ex illis cognoscere, quod ipse sit in Patre & Pater in ipso.
 Secundum posteriorem vero expositionem, qua deserta usitati-
 ori vocis Nisi significatione exceptiva, eadem adversative acci-
 pitur, sequens emergit sensus, quod scilicet Filius nihil prorsus a
 semetipso efficere possit, sed quæcunque facit, ea sic efficiat,
 prout Patrem viderit facientem h. e. secundum divinam Patris
 sapientiam Patre operante omnia per Filium, qui proinde uti
 non a seipso est, sed a Patre, ita etiam non a seipso, sed a Patre
 se agere dicat. Itaque determinatio hæc αὐτὸς ὁδὸν ποιῶν
 nihil derogat Divinitati Filii, nec significat, Filium Patri omnia
 a seipso facienti esse inæqualem; sed respicit tantum principa-
 tum originis, qui penes Patrem residet, & Christo tributa τῆς
 πρὸς εἰς ὁμοίως exprimit & simul ipsius Patrisque ratione Es-
 sentia & Potentia Unitatem, quod ut Filius non a se ipso, sed
 a Patre per æternam generationem suam essentiam habeat, sic
 quoque a seipso operandi potentiam non habeat sed a Patre, non
 tamen essentialiter a Patris virtute & Potentia diversam, verum
 illam ipsam & numero eandem. Quia illius vi & EADEM

ILLA, QUÆ Pater facit, & SIMILITER seu eodem prorsus modo, facit. Et probe notandum, quod non dicat, *non potest Filius a seipso facere quicquam nisi QUÆLE viderit Patrem fecisse*, aut *nisi virtutem accipiat a Patre*; sed *nisi quod Patrem viderit facientem*. Perinde sicut supra, Pater operatur, & ego operor, in præsentia. Indicaturus VIDERE suum non modo hujus Seculi esse accipiendum, ubi Filius artificis primo tanquam ignarus spectator est paterni operis, postea successu temporis etiam imitator; sed esse illud videre Divinam, significans phrasi Scripturæ Joh. III. 11, 32. & VIII. 38. exactissimam Scientiam, seu ipsissimam Divinam Omniscientiam & Omnisapientiam. Quasi dicat: Filius non habet operationes diversas, multo minus contrarias Patri, sed tanta est ejus cum Patre conjunctio & æqualitas tanta, ut nihil possit facere, nisi quod æterna & divina sua sapientia, quam a Patre habet, videt & novit Patrem secum & per se facere. Non tanquam per Instrumentum, per Servum, aut causam sociam, sed *ὁμοίως*, æquali sapientia, potestate, voluntatis libertate & gloria. Verbo: una, indivisa & independente Divina operatione. Et hæc de primo. Alterum ex v. 20. fiet manifestissimum: ubi Christus: Pater enim diligit Filium & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit. Per particulam *γὰρ* versus hunc cum præcedente connectens, ut innueret, reddi hic rationem cur Filius cum Patre necessario cooperetur. Nimirum 1.) quia diligit. Diligit autem, quia Filius & quidem proprius Rom. VIII. 32. dilectus ante jactum Mundi fundamentum i. e. ab æterno, Joh. XVII. 24. dilectus ille, in quo Pater acquiescit Matth. III. 17. adeoque necessario, summe perfectus, summe bonus. Summus enim Deus in nullo alio potest acquiescere, quam in summo Bono, unde Moses non dicit, quod acquieverit in rebus creatis, sed tantum quod viderit eas esse valde bonas. In Filio autem Pater acquiescit, quia is solus, ut ita dicam, infinito appetitui est proportionatus & eum, sicut Irenæus loquitur, mensurat. Quomodo ergo, vult inferre, vel posset vel vellet Pater Filium ab ullo suorum
ope-

operum secludere. 2.) Cooperatur Filius cum Patre, quia Pater ei omnia demonstrat. Quæ demonstratio uti correlativa est Visionis, de qua in v. 19. ita sicut visio illa per antea dicta nihil aliud denotat, quam Omniscientiam; Sic hæc nil aliud significat, quam Communicationem istius Omniscientiæ, quam Filius a Patre accipit, non per doctrinam, ut discipulus, quia ipse est ipsa Patris Sapientia, 1. Cor. I, 24. Prov. VIII, 22. sed per æternam generationem, ut Filius unigenitus, videns quæ Pater facit non post operationem, sed cooperando & coefficiendo, quia est is, per quem Pater facit omnia. Joh. I. 3. 1. Cor. VIII. 6. Col. I. 16. est ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ ὑποστάσεως αὐτοῦ, splendor gloriæ, & character substantiæ ejus, in quo se Pater totum expressit, & omnem suam gloriam, Majestatemque velut in imagine demonstravit. Quare demonstratio hæc nec *auctoritativa* est, quia expressa & naturalis DEI imago, quam Deus ex se format, & quæ ideo *forma DEI esse* dicitur non potest archetypo suo esse deterior & non DEUS: nec *successive informativa*, quia sicut Pater per æternam generationem se totum expressit in Filio, ceu Archetypus in perfectissima imagine; ita quoque eundem omnis Scientiæ, potentiæ & facultatis agendi reddidit participem, sicque ei absolute omnia demonstravit, nulla re excepta, seu possibili, & quæ potentia Divina produci valeret, sive actu aliquando producenda, cum DEO omnia sua opera cognita sint ab æterno Act. XV. 18. & λόγος ἐν διαθήκῃ sua natura omne, quod repræsentat, exacte debeat referre. E. & divinus: sed *divine communicativa* facta essentia Divinæ communicatione, qua Pater ab æterno gignens seipsum in Filio depingit, & quæcunque in se habet, in Filio demonstrat, ita ut, qui videt Filium, videat & Patrem, Joh. XIV. 9. Filius quoque genitus omnia habet, cognoscit & agit, quæ Pater habet, cognoscit, & agit, hoc solo discrimine intercedente, quod Pater illa omnia habeat a seipso, Filius a Patre, omnia cum Filio, & per Filium operante, ne minimo quidem opere excepto. Uti Christus id ipsum porro roborat, & illustrat, dum post asser-

Pf. II. 6.

tam suam cum Patre in creando & providendo cooperationem,
 jam *Tertio* sibi etiam vendicat *administrationem Regni & gratia*,
& potentia, & ait: *Sicut enim Pater suscitatur mortuos & vivificat;*
Sic & Filius, quos vult, vivificat: Intelligens per vivificationem,
 cum illam, qua homo in peccatis mortuus in regeneratione vi-
 vificatur, Ephes. II. 5. tum liberationem a morte æterna, & do-
 nationem vitæ æternæ, per resuscitationem vero, partim mira-
 culosam, ut in filio viduæ, partim & potissimum generalem il-
 lam in die extremo, sicut in sequentibus textus ipse explicat.
 Facit autem imprimis horum duorum mentionem, quod ea,
 iudicio Scripturæ 1. Reg. I. 6. Ps. LXVIII. 21. Rom. IV. 17. indu-
 bitatio solius DEI propria sint, adeoque maxime congrua essent
 ad arguendum, non posse non illum ejusdem cum Patre esse &
 potentia & liberrimæ voluntatis, cuicunque illa competere-
 nt, & quicunque ea pro libero suo arbitrio exercere posset, quemad-
 modum ipse in posterum, quando & quoties visum foret, re-
 suscitaturus esset mortuos, nec alios solum, sed & seipsum, &
 in novissimo die omnes etiam in pulverem redactos. Quibus
 nihil illustrius dici poterat ad evincendam omnimodam Patris
 & Filii æqualitatem. Si enim Filius pro arbitrio potest susci-
 tare, quos vult, necesse est, ut sit æque independens, æque in-
 finite potens atque Pater, & absolute huic æqualis. Solus quip-
 pe DEUS potest facere, quod vult Ps. CXV. 3. & independens
 est in operando. Posse vero Filium suscitare, quos vult, ipse
 docet, & confirmat v. 22. ex eo, quod sibi a Patre datum sit o-
 mne iudicium i. e. imperium & potestas omnium rerum in Cœ-
 lo & Terra. Joh. III. 35. XVII. 17. Matth. XI. 27. Dan. VII. 14. Ita
 conclusurus: Si Pater omne iudicium dedit Filio, nihil est,
 quod non per Filium operetur, nec is quenkumque iudicat solus
 & separatim, sed per Filium & cum eo. Addens rationem, ut
omnes honorarent Filium, sicut honorant Patrem. Eleganter ad-
 modum Judæos simul blasphemiam, cujus ipsum præter meri-
 tum inculpaverant, convincens, & in illis *athetis* omnes eos, qui
 articuli hujus absolutam credendi Necessitatem inficiantur,
 quod

quod verissime dictum esse, ut elucescat, observentur 1. Hono-
rantes, qui sunt salvari cupientes, qui vitam æternam habere
volunt v. 24. & vivificari i. e. liberari a morte æterna v. 22. iiqve
πάντες, ad unum omnes, nemine excepto, sine omni discri-
mine temporis, ætatis & status Ecclesiæ, ita quidem ut quisquis,
vel quicumque *non honorat Filium, etiam non honoret Patrem.*
2. Honorandus, DEUS Pater & Filius v. 23. non excluso Spiritu S.
quia unum utrobique honoris fundamentum, una & indivisa
essentia, 1. Joh. V. 7. 3. Honor ipse, ejusdemque α) Necessitas,
quæ tanta est, ut qui (indefinite i. e. quisquis) non honorat Fi-
lium, non honoret Patrem, qui misit illum, & vi opposito-
rum, non habeat vitam æternam, sed in condemnationem sit
venturus v. 24. Si enim, teste Christo v. 24. Vitam æternam,
habebunt, & in condemnationem non venient, qui Filium de
facto honorant, audiendo sermonem ejus, sequitur sane sine di-
scrimine omnes eos, qui non honorant Filium, non modo non
honorare Patrem, sed etiam non effugere condemnationem &
per consequens, honorem hunc summe esse necessarium, ne-
cessitate medii, in ordine ad adipiscendam salutem æternam. β)
Qualitas. Quod nempe debeat esse divinus idem ille, qui Pa-
tri, ceu vero, æterno omnipotenti DEO, & quidem soli com-
petit, consistens in cultu fidei Exod. XX. 3. 4. 5. & adorationis
Deut. VI. 5. Debent enim omnes Filium honorare καθώς, sicut
honorant Patrem plena similitudine & omnimode æquali ratio-
ne, uno eodemque indiviso cultu, quia qui non honorat Filium,
non honorat Patrem, & nemo venit ad Patrem, nisi per Filium
Joh. XIV. 6. & qui negat Filium, nec Patrem habet 1. Joh. II. 23.
negat autem & non honorat, quisquis non audit sermonem e-
jus, i. e. in eum non credit, & qui Patre facit minorem, nec æ-
quali cum Patre cultu veneratur, tanquam æternum & primum
rerum principium v. 17. 19. cui Pater dedit omne judicium v. 22.
missum in mundum & incarnatum v. 23. adeoque etiam specta-
tum ratione incarnationis & officii Messiae. Hinc argumen-
tamur: Quicumque cum Deo Patre, uno, & indiviso actu divi-
no

no operatur omnia, & cum eo ejusdem & æqualis est Sapientiæ, Potentiæ, liberrimæ voluntatis, gloriæ & honoris, ille quoque cum eo ejusdem numerice unius est essentiæ, eidem vere *ὁμοούσιος*, adeoque Summus DEUS. Atqui Filius DEI &c. Ergo. Major sua luce radiat & e terminis constat. Una enim & indivisa actio divina non nisi unum agnoscit, principium, & eadem attributa eandem evincunt essentiæ, quæ, quia hic omnia Divina sunt, necesse est, ut eadem sit numerice Una. Minor ex textu, & hæcenus dictis, est manifesta. Quare stabit Conclusio, non erit difficile, idem etiam probare de Spiritu S. & demonstrare, tres esse Divinitatis personas.

§. L. Quem in finem paucis adhuc perlustrabimus ex 1. Job. V. 7. *ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ θρανῷ, ὁ πατήρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ ἔτι οἱ τρεῖς ἐν εἰσιν.* Cujus canonicam auctoritatem ut prolixè vindicemus, non est necesse, siquidem id jam sufficienter factum est a triga excellentissimorum nostrorum Theologorum, Job. Gerbardo in Disp. Acad. Mich. Walthero in Harmon. Bibl. & Abrab. Calovio in Bibl. Illustr. Itaque statim ad rem ipsam progredientes observamus 1. Testium adductorum Divinitatem. Sunt enim Testes in Cælo, non creati vel beatorum; sed in Cælo Gloriæ & Majestatis divinæ, ex quo est *ἐκπαισμός* Matth. XXI. 25. Luc. XX. 14. in quod peccatur Luc. XV. 18. 21. ex quo panis vitæ Joh. VI. 32. s. ideoque cœlestes & sua natura Divini. Nisi enim essent natura & essentiæ Divini, non possent a testibus in terra distingui, quippe quorum testimonium etiam suo modo est divinum, nec Apostolus v. 9. testimonium Patris, Filii & Spiritus Sancti vocare testimonium DEI. DEI namque testimonium dici non potest, nisi quod est vere divinum & a DEO datum. 2. Divinorum istorum testium numerum seu Personarum Divinarum Trinitatem. Tres enim dicuntur esse, qui testimonium dant, non plures, nec pauciores, iiqve testes proprie dicti, vivi, intelligentes, per se subsistentes & preinde veræ personæ.

Omnis enim testis proprie dictus est Substantia intelligens, in-
communicabilis, adeoque persona. Unde etiam hic non tan-
tum earum tres esse dicuntur, sed etiam quælibet suo nomine,
proprietaem characteristicam exhibente, exprimitur, & vocan-
tur ὁ πατήρ, ὁ λόγος καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, addito ubique arti-
culo ad indicandum, quod alius sit Pater, alius Filius, alius
Spiritus S. Quod de Patre & Filio est indubium, de Spiritu S.
autem probatur ex eo, quod is æque atque Pater, & Filius, ut
distinctus testis & quidem tertius adducatur. Erit ergo, inquit
Jac. Martini, *supposito atque ita re a Patre & Filio distinctus, ut
hi a se invicem. Alias tertius testis non esset, sed tantum modus
& Virtus testandi, sive Patris sive Filii, quem tanquam tertium
duobus suppositis, sive personis super addere, & tanquam ab illo-
rum testimonio distinctum, & tamen perhibentem cum illo consen-
tiens testimonium, introducere longe foret absurdissimum. Imo
contra expressam literam Apostoli, qui non tantum dicit, tres dare
testimonium, Patrem, λόγον & Spiritum S. sed postea etiam compa-
rat testimonium cum testimonio hominum, & ait: si testimonium
hominum accipitis, testimonium DEI, nempe illorum trium, majus
est. Ita ex hac collectione argumentari volens: Quemadmodum
ex ore duorum aut trium testium humanorum (suppositis diverso-
rum) stat omne verbum, sic quoque verissimum est testimonium il-
lud cæleste, quod est trium numero testium, quorum unus non est
alius (essentia) licet unum omnes testificentur. Unde jam 3. ob-
servamus, Trium horum Testium Consubstantialitatem. Καὶ
ἔτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσι, inquit Apostolus. Non dicit, & hi tres
consentiunt, non etiam, & hi tres in unum sunt, ut v. 8. sed, hi
tres Unum sunt, ut uno verbo & perpetuum trium istorum Te-
stium consensum & hujus consensus principium, unam essenti-
am, & cum ea unam veritatem, unam infallibilitatem, unam
Divinam Majestatem insinuaret, exemplo sui Præceptoris, qui
Joh. X. 30. probaturus contra Judæos se cum Patre esse ejusdem
infinitæ potentiae, etiam ad Naturæ & essentiæ Unitatem pro-*

vocaverat dicens: Ego & Pater Unum sumus. Nempe essentia, quod ex textu est evidentissimum & Judæi probe intellexerunt; ideo etenim volebant eum lapidare v. 31. Hinc ita argumentamur:

1. Quæ unitas est inter Patrem & Filium, ea quoque est inter Spiritum S. & Patrem. Atqui inter Patrem & Filium est unitas essentialis. Ergo & inter Spiritum S. & Patrem est Unitas essentialis.
2. Quicumque testes vere Divini sunt unum perpetuo consensu concordia, veritate, infallibilitate & Majestate, illi etiam sunt Unum essentialia. Atqui Pater, Filius & Spiritus S. tres testes vere Divini sunt Unum perpetuo consensu, concordia, veritate, infallibilitate & Majestate. Ergo Pater, Filius & Spiritus S. etiam sunt UNUM essentialia.

Porro quemadmodum Pater, Filius, & Spiritus S. in essentialia Deitatis distrahi non possunt, ita nec in honore, seu in cognitione ac fide salutari ab invicem separari & eadem erit necessitas credendi in Spiritum S. quæ erat in Filium, quia idem utrobique honoris fundamentum, adeo ut quisquis non crediderit Spiritum S. esse Patri & Filio *ὁμοούσιον*, & utrique coæternum, is nullum DEUM habeat, & a Patre quoque aberret, ac certo certius omni spe Salutis excidat. Ille enim solus est verus DEUS, qui vere Pater est, & cum suo Filio spirat Spiritum S. Unde ulterius argumentamur.

Quocumque dogmate ignorato, nec DEUS Pater recte & salutariter cognosci, nec salus æterna obtineri potest, illud omnibus salvandis & semper est, & fuit creditu necessarium. Atqui dogmate de SS. Trinitate ignorato, nec Pater

ter recte & salutariter cognosci, nec salus æterna obtineri potest. Ergo Dogma de SS. Trinitate omnibus salvandis & semper est, & fuit creditu necessarium.

§. LI. Sed ne quis excipere queat, Fideles V. T. esse salvatos, quos tamen hocce mysterium penitus ignorasse, sit maxime verisimile, restat, ut probemus, fuisse illud etiam Judæis notum. Ubi missis illis, quæ ab *Altingio*, & imprimis *Galatino* ex Rabbinis & Cabbalistis in hunc finem sunt collecta, illud dabimus operam, ut ex ipsa scriptura demonstremus doctrinam hanc, quoad constitutiva substantiam dogmatis etiam in Libris V. T. satis perspicue, & evidenter contineri, ita ut ab omnibus pie meditantibus ibidem deprehendi possit. Non autem in præsens urgebimus, quod ipse Christus Joh. V. 46. ad Mosen, & Scripturam de se testantem provocet, & Judæos hinc credere nolentes incredulitatis accuset, minime id facturum, nisi illa clare satis & de Divina & de Humana ejus testaretur Natura: Sed ut res evidentior evadat, ex dicto Esa. LXIII. 9. & 10. *In omni angustia eorum fuit ei angustia, & Angelus faciei ejus salvos fecit eos: propter dilectionem suam, & propter indulgentiam suam ipse redemit eos: & tulit eos, & portavit eos cunctis diebus seculi. Et fuerunt ipsi rebelles & irasci fecerunt Spiritum sanctitatis ejus: & effectus est eis inimicus, ipse pugnavit contra eos*, ostendemus, haberi ibidem totam dogmatis substantiam. Quam in rem observ. 1) in genere contineri in hoc capite a v. 7. gratiarum actionem, & orationem Ecclesiæ Judaicæ. 2) in specie circa vers. 9. & 10. notetur I. Divinæ Essentiæ Unitas. De illo quippe hic sermo est, qui tanquam causa Princeps populum Israëliticum e domo servitutis in libertatem asseruit, & per desertum deduxit, ut ex v. 11. 12. 13. manifestissimum. Is autem est Verus DEUS Israelis Exod. XX. 2. 3. Unus in essentia, Esaia XLIII, 2. 3. XLIV, 5. 7. Deut. VI, 4. II. personarum unius Divinæ Essentiæ Trinitas, ex eo cognoscenda,

quod memoratum illud educationis populi ex Ægypto beneficium soli vero DEO competens hic adscribatur tribus a se invicem realiter distinctis personis. Tribuitur etenim & Jehovah, qui eos salvavit, & Angelo faciei ejus, & Spiritui Sanctitatis. Hos vero esse i.) personas arguunt, cum tria distincta nomina personalia, tum distincti actus personales unicuique illorum assignati. Nam primo Jehovah dicitur habere Angelum faciei suæ, i. e. per obs. seqv. Filium, est Ergo is Pater & persona. Vocatur etiam Pater v. 16. intellige Filii Natura Ps. II. fidelium per gratiam adoptionis. Porro de eodem Jehovah dicitur, quod sit misertus, quod contulerit populo beneficia: Est Ergo persona. Actiones enim sunt suppositorum. Deinde Angelus faciei sic dictus, partim quod faciem h. e. essentiam Dei Patris æterna generatione Ps. II. sibi communicatam in sua substantia possideat & substantialiter, invariabiliter, exactissimeque referat Ebr. I. 3. partim quod nobis hominibus essentiam illam DEI Patris una cum consilio & voluntate ejus manifestet Mal. III, 1. Es. IX. 6. Est ergo persona & ipse Filius DEI, quod porro ulterius confirmatur, quia ille Angelus hic intelligitur, qui apparuit Mosi in rubo ardenti, & Mosén vocans ad officium Ministeriale educendi populum ex Ægypto professus est, se esse DEUM Abraham, DEUM Isaac, & DEUM Jacob Ex. III. 2. qui populum salvavit, v. 9. qui populum propter dilectionem suam redemit, v. eod. indeque nominatur Redemptor v. 16. qui populum portavit ab antiquis diebus v. 9. Quæ omnia uti actiones sunt, ita non nisi in personam cadunt, & evidentissime Filium DEI demonstrant. Hic enim populum suum salvum facit Matth. I. 31. Hic est Redemptor hominum & Goel noster Job. XIX. 25. Rom. III. 24. Hic portat omnia verbo suæ potentæ Ebr. I. 3. Hic providet cum Patre omnibus Job. V, 17. Tertio Spiritum Sanctitatis personam esse docet non tantum quod dicatur fuisse exacerbatus per peccata populi, sed & quod pugnaverit adversus populum eundemque debellaverit v. 9. quod fuerit ductor Mosi v. 14. positus

tus in Medio a Jehovah v. 11. id est datus ad intelligere facien-
dum Nehem. IX. 20. Persona ergo fuerit est necesse non mi-
nus atque Filius & Pater. Esse vero 2.) personas has realiter a
se invicem distinctas docet, cum relativa illa earum oppositio
tum ordo, qui inter eas servatur. Nam primo & Angelus fa-
ciei & Spiritus Sanctitatis, per pronomen relativum refertur ad
DEUM Patrem, uterque ergo etiam a Patre erit distinctus &
alius Jehovah Pater, ab Jehovah, qui est Angelus faciei ejus, ali-
us quoque a Jehovah Spiritu Sanctitatis, non quidem essentiali-
ter, quia unusquisque illorum est verus Deus per obs. seq. non
etiam accidentaliter, quia in DEUM accidens non cadit. Ergo
personaliter i. e. ut distinctæ personæ. Deinde inter Angelum
faciei & Spiritum Sanctitatis non tantum certus datur ordo,
sed & hic docente contextu illius Spiritus esse asseritur, oportet
ergo esse distinctos. Spiritus enim non potest esse sui ipsius Spiri-
tus, & omnis ordo est inter plures. Etsi vero realiter a se invi-
cem distingvantur, sunt tamen etiam Unum essentia unus ille
verus DEUS. Hinc III. notetur Trium istarum personarum
vera Divinitas, quæ probatur 1) in genere, quia unicuique ea-
rum tribuatur (α) nomen Jehovah soli DEO proprium v. 7. (β)
Attributum immensæ Misericordiæ, & Beneficiæ v. 7. infi-
nitæ Majestatis & potentiæ per brachium insinuatæ v. 12. (γ) O-
pus liberationis soli DEO competens Exod. XX. (δ) cultus reli-
giosæ adorationis v. 7, 15. 2.) In Specie veram Filii divinitatem
probant beneficia, quæ contulisse dicitur populo v. 10. & non
nisi in Angelum increatum, verumque DEUM cadunt. Sicut
de Spiritu S. idem demonstrat, quod rebellis populus in eum
dicitur peccavisse v. 10. At soli Deo peccamus Ps. LI. 6. quod
is populo peccanti fuerit iratus, nemo autem ita irascitur pecca-
tis sicut Deus Zelotes Exod. XX. 5. quod debellarit populum ar-
guens eum de peccato & convincens in Conscientia, quod iti-
dem solius DEI est: quod illuminarit populum, quod duxerit
Mosen, est E. idem ille, qui eundem vocavit, & verus DEUS,

cujus etiam proprium est vivificare seu illuminare homines cecos & mortuos in peccato. Deut. XXXII. 39. Hinc argumensamur :

1. Quod & quibuscunque Personis verus & unus essentia DEUS in liberatione populi Israelitici sese revelavit, totidem etiam sunt ab Ecclesia Judaica DEUM laudante agnitæ & celebratæ. Atqui tribus distinctus personis, Patris, Filii & Spiritus S. verus & unus essentia DEUS in liberatione populi Israelitici sese revelavit. Ergo Tres etiam sunt ab Ecclesia Judaica DEUM laudante agnitæ & celebratæ distinctæ personæ.
2. Si Ecclesia Judaica æque atque Christiana Unum DEUM Trinum in personis agnovit celebravitque, erunt eæ exacte homodoxæ & nullum unquam fuit tempus, quo Articulus de SS. Trinitate non est creditus. Antecedens est. E. & Conf. Q. E. O.

Sed tantum de his ! Nam plura addere nec ratio temporis, nec aliæ circumstantiæ permittunt. Adhæc quæ alioquin Scholastici de actibus notionalibus Generationis & Spirationis, nimis curiose disputant, non carent maximis difficultatibus, & rectius negliguntur quam ventilantur : Ea vero quæ ad ἀπόδειξιν Fidei pertinent a nostratibus CALOVIO, J. MARTINI, W. FRANTZIO, MEISNERO, GERHARDO, SCHERTZERO, BOTSACCO, STEGMANNO, GRAUERO, aliisque accuratissime jam sunt expedita & solidissime declarata.

Walther, Michael,

Disp. theol. de fidei Nicaenae, id est, articuli de ss. trinitate,
antiquitate, veritate et necessitate

Witteberga 1714

4 Diss. 3484,7

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10966210-7

VD18 1515291X-001